

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
VIEŠOJO ADMINISTRAVIMO FAKULTETAS
VIEŠOJO ADMINISTRAVIMO KATEDRA

DALIA PRANSKŪNIENĖ

SOCIALINIS TEISINGUMAS VALSTYBĖS
SOCIALINĖJE POLITIKOJE

Magistro baigiamasis darbas

Vadovas
prof. dr. A. Guogis

VILNIUS, 2013

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
VIEŠOJO ADMINISTRAVIMO FAKULTETAS
VIEŠOJO ADMINISTRAVIMO KATEDRA

SOCIALINIS TEISINGUMAS VALSTYBĖS
SOCIALINĖJE POLITIKOJE

Viešojo administravimo magistro baigiamasis darbas

Studijų programa 621N71001

Vadovas

() prof. dr. A. Guogis

2013 11

Recenzentas

()

2013

Atliko

VAm8-01 gr. stud.

() D. Pranskūnienė

2013 11 21

VILNIUS, 2013

TURINYS

IVADAS.....	6
1.SOCIALINIO TEISINGUMO REIKŠMĖ IR RAIŠKA: TEORINĖ	10
INTERPRETACIJA.....	
1.1. Socialinio teisingumo samprata.....	10
1.2. Socialinis teisingumas viešojo administravimo kontekste.....	16
1.3. Socialinių partnerių ir socialinio dialogo vaidmuo bei galimybės įgyvendinant socialinį teisingumą.....	20
2.SOCIALINĖS POLITIKOS ĮTAKA SOCIALINIŲ MODELIŲ IR PENSIJŲ	23
SISTEMAI.....	
2.1. Socialinio teisingumo teorijos socialinės saugos atžvilgiu.....	23
2.2. Socialinės politikos modelio paieškos Lietuvoje.....	26
2.2.1. Pensijų sistema ir socialinio teisingumo apraiškos.....	29
3.SOCIALINIO TEISINGUMO SOCIALINĖJE POLITIKOJE TOBULINIMO	35
GALIMYBIŲ TYRIMAS.....	
3.1. Tyrimo metodologija.....	35
3.2. Tyrimo rezultatų analizė (anketinė apklausa).....	37
3.3. Ekspertų nuomonių tyrimo analizė (pusiau struktūrizuotas interviu).....	53
IŠVADOS.....	61
REKOMENDACIJOS.....	62
LITERATŪRA.....	63
ANOTACIJA LIETUVIŲ IR ANGLŲ KALBOMIS.....	67
SANTRAUKA LIETUVIŲ KALBA.....	69
SANTRAUKA ANGLŲ KALBA.....	70
PRIEDAI.....	71

PRIEDAI

1 PRIEDAS. Klausimai ekspertams.....	72
2 PRIEDAS. Interviu protokolas Nr. 1.....	73
3 PRIEDAS. Interviu protokolas Nr. 2.....	74
4 PRIEDAS. Interviu protokolas Nr. 3.....	75
5 PRIEDAS. Interviu protokolas Nr. 4.....	76
6 PRIEDAS. Interviu protokolas Nr. 5.....	77
7 PRIEDAS. Interviu protokolas Nr. 6.....	78
8 PRIEDAS. Interviu protokolas Nr. 7.....	79
9 PRIEDAS. Anketa respondentams.....	80

LENTELIŲ IR PAVEIKSLŲ SĄRAŠAS:

Lentelės:

1 lentelė. Pensinis amžius Lietuvos Respublikoje.....	30
2 lentelė. Socialinės politikos prioritetai, problemos, socialinis teisingumas.....	54
3 lentelė. Pažeidžiamiausių visuomenės grupių padėtis Lietuvoje.....	56
4 lentelė. Socialinis teisingumas ir viešasis administravimas.....	58

Paveikslai:

1 pav. Registruotų bedarbių dalis nuo darbingo amžiaus asmenų, proc. 2012 m.....	14
2 pav. Socialinio teisingumo trūkumas (proc.).....	37
3 pav. Socialinio teisingumo efektyvumas atskirose srityse (proc.).....	38
4 pav. Skurdo mažinimo strategijos paskirtis (proc.).....	39
5 pav. Skurdo didinimo prielaidos (proc.).....	39
6 pav. Pažeidžiamiausios visuomenės grupės Lietuvoje (proc.).....	40
7 pav. Socialinės atskirties mažinimo priemonės (proc.).....	41
8 pav. Asmens socialinis saugumas valstybėje (proc.).....	42
9 pav. Finansinio aprūpinimo šaltiniai senatvėje (proc.).....	42
10 pav. Socialinis draudimas ir finansinis aprūpinimas (proc.).....	43
11 pav. Stabilios pensijų sistemos užtikrinimo būdai (proc.).....	44
12 pav. Pensinio amžiaus didinimas (proc.).....	44
13 pav. Viešojo administravimo samprata (proc.).....	45
14 pav. Apsilankymo valstybės ar savivaldybės įstaigose tikslai (proc.).....	46
15 pav. Viešojo administravimo subjektų darbo kokybė (proc.).....	46
16 pav. Viešojo administravimo tobulinimo galimybės (proc.).....	47
17 pav. Aktyvaus piliečių dalyvavimo viešajame valdyje galimybės (proc.).....	48
18 pav. Asmenų aptarnavimo „vieno langelio“ principu būklė (proc.).....	48
19 pav. Emigracijos į užsienį prielaidos (proc.).....	49
20 pav. Emigracijos mažinimo priežastys (proc.).....	50
21 pav. Socialinio dialogo reikšmingumas (proc.).....	51
22 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal lytį (proc.).....	51
23 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal amžių (proc.).....	52
24 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal išsilavinimą (proc.).....	52
25 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal socialinį statusą (proc.).....	53

IVADAS

Temos naujumas ir aktualumas. Ekonominių ir finansinių iššūkių akivaizdoje socialinis teisingumas tampa ypač aktualus. Vadovaujantis Lietuvoje atliktų apklausų rezultatais, tai yra vienas pagrindinių gyventojus dominančių klausimų, opi tema Lietuvos diskurso mokslinėje analizėje, nes kasdieniame gyvenime socialinio teisingumo (arba jo pažeidimų) nepavyksta išvengti. Socialinį teisingumą galima apibrėžti kaip asmens ir valstybės bendradarbiavimą sukuriant ir palaikant teisių ir pareigų vienovę asmens teisinio statuso atžvilgiu (Rudzkienė, Černikovaitė, 2013). Pastaruosius kelis metus galima vadinti nuolatinio taupymo ir iššūkių metais, nes vis dar juntamos ekonominio, finansinio sunkmečio pasekmės, kurios įtakojo Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžetą, bei lėmė šio biudžeto deficito dydį. Socialinė politika teorine prasme gali būti pavadinta valstybės instrumentas kuriant visuomenės gerovę, atsižvelgiant į žmogaus teises ir visuomenės poreikius. Tačiau praktinėje perspektyvoje pastebimi skirtingi šio „instrumento“ taikymo stiliai, priklausomai nuo to, kokią vaidmenį socialinės gerovės kūrimo procese valstybė skiria sau, ir kokią erdvę palieka privačiai iniciatyvai (Vaidelytė, 2007). Valstybės socialinė politika – valstybės vykdoma pajamų paskirstymo politika ir turtinių santykių tarp žmonių ir socialinių grupių reguliavimo politika (R. Rakucevičius, 2003). Didžiąją valstybinės socialinės politikos dalį sudaro socialinė apsauga, kuri dažniausiai skiriama į socialinę paramą ir socialinį draudimą. Socialinė apsauga, atsižvelgiant į socialinio draudimo elementus, klasifikuojama į Bismarko (išmokų dydis paprastai priklauso nuo mokėtų įmokų dydžių) ir Beverdžio (išmokų dydis priklauso nuo poreikių ir iš esmės nėra susijęs su mokėtų įmokų dydžiu) sistemas. Lietuvoje veikia „SODROS“ tipo bismarkinis – korporatyvistinis modelis, kuris dėl nepakankamo šalies išsivystymo lygio užtikrina nedideles išmokas. Todėl padidėjęs nedarbo lygis, pensijų ir sveikatos apsaugos finansavimo didėjimas bei ekonominis lėtėjimas verčia imtis aktyvių priemonių didėjančioms socialinės apsaugos išlaidoms mažinti (Bitinas, 2006). Šiuo atveju ypač aktualus tampa socialinio teisingumo klausimas.

Pagrindinis socialinio draudimo sistemos tikslas – garantuoti pajamas apdraustiesiems netekus darbingumo dėl ligos, motyntės ir (arba) tėvystės, nedarbo, senatvės, neįgalumo (netekto darbingumo) ar kitais Valstybinio socialinio draudimo įstatyme nustatytais atvejais. Socialinio draudimo sistema veikia einamojo finansavimo (pay-as-you go) principu ir yra labai plati, todėl tikslingai ilgėjanti vidutinė gyvenimo trukmė ir mažėjantis gimstamumas reiškia, kad pagyvenusių asmenų proporcija tarp visų gyventojų sparčiai didėja, o aprūpinimas senatvėje yra svarbiausias visų Europos Sąjungos (ES) socialinės apsaugos sistemų dalis.

Akivaizdu, kad socialinės saugos sistemos turi padėti visuomenei prisitaikyti prie ekonominių pokyčių ir valstybės turėtų skirti didelį dėmesį pensijų sistemų pakankamumui ir stabilumui: didinti užimtumą, mažinti viešojo sektoriaus skolą ir vykdyti pensijų sistemų reformas. ES socialinės politikos

uždavinys – derinant ekonominį augimą su socialinės apsaugos teisių išsaugojimu skatinti gyvenimo lygio kokybės augimą (Papirtis, 2010). Manoma, kad valstybė pajėgi efektyviai vykdyti socialinę politiką tik tada, kada jos ekonominis lygis yra pakankamai aukštas. Analizuojant socialinį teisingumą ne tik kaip nepakankamai teoriškai įtvirtintą sąvoką, įtakančią valstybių politinius sprendimus, palaikančią pusiausvyrą tarp valdančiųjų ir visuomenės, bet kaip praktinių sprendimų reikalaujantį reiškinį (Guogis, 2011), neišvengiama ir viešojo administravimo koncepcija, reikalaujanti struktūrinių pokyčių šioje srityje. Dažniausiai juos lemia biudžeto pajamų mažėjimo sąlygotas poreikis mažinti biudžeto išlaidas ir taip didinti veiklos efektyvumą, tačiau pagrindinė visų pokyčių priežastis – pasikeitę visuomenės lūkesčiai, kurie reikalauja atitinkamų viešosios politikos ir valdžios institucijų veiklos pokyčių.

Tyrimo problema: kaip tobulinti valstybės vykdomą socialinę politiką socialinio teisingumo aspektu?

Tyrimo objektas – socialinio teisingumo raiška valstybės socialinėje politikoje.

Tyrimo tikslas – įvertinti valstybės vykdomą socialinę politiką socialinio teisingumo aspektu.

Tyrimo uždaviniai:

1. Išanalizuoti socialinio teisingumo sampratą, atskleidžiant socialinio dialogo ypatumus;
2. Apžvelgti Lietuvos politinio socialinio modelio ypatumus užsienio šalių politikos atžvilgiu;
3. Įvertinti socialinio teisingumo ir viešojo administravimo efektyvumą vykdant socialinę politiką;
4. Išnagrinėti Lietuvos pensijų sistemą bei jos administravimo ypatumus;
5. Atlikus empirinį tyrimą, pasiūlyti socialinio teisingumo tobulinimo galimybes viešojo administravimo ir socialinės politikos kontekste.

Tyrimo hipotezės.

- Socialinio teisingumo trūkumas trukdo efektyvesnei socialinei politikai;
- Socialinės apsaugos sistemos efektyvumas priklauso nuo socialinio teisingumo bei darbo santykių novatoriškumo užtikrinimo.

Tyrimo metodika.

Nusakant teorinius tyrimo aspektus didelę įtaką turėjo A. Guogio (2006, 2010; 2011), A. Bitino (2006; 2010), J. Bieliauskaitės (2009), R. Lazutkos (2007; 2008), V. Nakrošio (2011), A. Vaišvilos (2002) ir kitų autorių bei užsienio mokslininkų darbai ir idėjos. Sudarant klausimyną respondentams, pasirenkant jų kryptį labiausiai įtakojo parengta mokslinės teorijos analizė, išryškėjusios pagrindinės problemos. Vadovautasi jau atlikta LR socialinės apsaugos ir darbo ministerijos veiklos ataskaita (2013), Socialiniu pranešimu 2012 – 2013 m. (2013), Viešojo administravimo Lietuvoje ataskaita (2011). K. Kardelio knyga „Mokslinių tyrimų metodologija ir

metodai“ (2002) buvo naudinga aiškinantis pačią metodologijos sampratą, renkantis tyrimo pobūdį – anoniminę anketą bei pusiau struktūrizuotą interviu ekspertams.

Tyrimo metodai.

- Mokslinės literatūros bei šaltinių, apimančių Lietuvos ir užsienio autorių mokslinius darbus, socialinio teisingumo klausimais analizė, nusakanti teorinius tyrimo aspektus;
- Analizės ir sintezės metodai, kuriuos taikant siekta išskirti tiriamo dalyko dalis, jas išanalizuoti, nustatyti požymius bei padaryti apibendrinimus;
- Sisteminis metodas, kurį taikant stengiamasi atskleisti darbe naudojamas sąvokas;
- Sociologinis ir lyginamasis metodai, kuriuos taikant analizuota valstybių praktika atskirais socialinės apsaugos atvejais ir klausimais.
- Anketinė respondentų apklausa, skirta išaiškinti tyrimo dalyvių išskirtas opiausias socialinės politikos problemas. Tyrimui sudaryta anketa (9 priedas), skirta socialiai atskirtiems žmonėms, pensionų gyventojams, dirbantiems asmenims. Anketos išdalintos veikiančiose neįgaliųjų organizacijose, pensionuose, biudžetinėse įstaigose ir privačiose įmonėse, nevyriausybinių organizacijų, bendruomenių centrų nariams. Respondentų imtis atlikta vadovaujantis Paniotto formule (žr. „Tyrimo metodologija“);
- Pusiau struktūrizuotas interviu su ekspertais, skirtas papildyti gautus anketavimo duomenis bei atlikti palyginamąją analizę (1 priedas).
- Režiumuojant anketavimo rezultatus, darant apibendrinimus ir formuluojant išvadas naudotas „Microsoft Office Excel“ programinis paketas (vidurkiai, procentai, diagramos, atlikta kiekybinė ir kokybinė duomenų analizė). Ekspertų interviu duomenys apibendrinti ir pateikti lentelių pavidalu.

Tyrimo eiga ir etapai. Pirmojo etapo metu (2013 m. kovo – birželio mėn.), siekiant išsiaiškinti socialinio teisingumo apraiškų socialinėje politikoje problemas socialiniu, viešojo administravimo aspektu, buvo nagrinėta literatūra, analizuoti Lietuvos socialinę politiką reglamentuojantys dokumentai. Antrojo etapo (liepos – rugpjūčio mėn.) apibrėžta tyrimo problema, tikslas bei uždaviniai, tyrimo metodika bei sudarytas klausimynas respondentams, parengti klausimai ekspertams. Trečiajame etape (rugsėjo mėn.) atlikta respondentų anketinė apklausa bei organizuotas pusiau struktūrizuotas interviu ekspertams. Penktajame etape (spalio – lapkričio mėn.) buvo baigiamas rašyti darbas, atlikta duomenų statistinė bei kokybinė analizė, formuluotos išvados ir siūlymai.

Darbo rezultatų praktinio taikymo galimybės. Gauti tyrimo rezultatai padės sužinoti realią socialinio teisingumo buvimą/nebuvimą ir įtaką įgyvendinant socialinę politiką, reformuojant viešąjį administravimą, užtikrinant glaudų bei efektyvų valstybės ir visuomenės bendradarbiavimą. Gautos išvados gali papildyti teorines socialinio teisingumo socialinėje politikoje nuostatas, juolab kad išsamių tyrimų atskiromis temomis trūksta. Teorinė ir praktinė tyrimo dalis gali būti pamatas tęsiant

tyrimą analizuojama tema, akcentas efektyviau įgyvendinant socialinę politiką visuomenės, labiausiai pažeidžiamų visuomenės grupių, atžvilgiu.

SAVOKOS

Socialinė atskirtis – tai kelias atskyrimo dimensijas atspindintis reiškiny: atskyrimą nuo darbo rinkos (nuo pajamų teikiančių veiklos), vartojimo (turimos pajamos nesuteikia galimybės užtikrinti net pagrindinių poreikių), galimybių įtakoti politinį šalies gyvenimą;

Socialinė partnerystė – darbuotojų ir darbdavių atstovų bei jų organizacijų, o tam tikrais (įstatymų nustatytais) atvejais ir valstybės institucijų tarpusavio santykių sistema, kuria siekiama suderinti darbo santykių subjektų interesus.

Socialinis dialogas – tai svarbi ir efektyvi priemonė sprendžiant socialinius visuomenės ginčus, kurie labai dažni valstybės socialinės ir ekonominės pertvarkos procese;

Socialinis mobilumas – individų judėjimas iš vienos socialinės padėties į kitą, iš vienos socialinės grupės į kitą.

Socialinis teisingumas – normatyvinė sąvoka, apibūdinanti socialinę padėtį kaip deramą, atitinkančią žmogaus esmę ir teises

Teisingumas – žmogaus teisių samprata grindžiamos priedermės.

Valstybės socialinė politika – tai piniginių išmokų ir paslaugų paskirstymas atsižvelgiant į gaunamų pajamų dydį ir jų praradimą arba nemokamą socialinių paslaugų teikimą nepakankamai aprūpintiems piliečiams, valstybės vykdoma pajamų paskirstymo ir turtinių santykių tarp žmonių ir socialinių grupių reguliavimo politika.

Socialinė apsauga – tai valstybinių garantijų bei valstybinio ir privataus draudimo sistema, užtikrinanti tam tikrą piliečių veiklos stabilumą kritiniais atvejais.

Valstybinis socialinis draudimas yra socialinės saugos sistemos dalis, kurios priemonėmis visiškai ar iš dalies kompensuojamos apdraustiesiems asmenims ir įstatymų nustatytais atvejais jų šeimų nariams dėl draudžiamųjų įvykių prarastos darbo pajamos arba apmokamos papildomos išlaidos.

Viešasis administravimas – įstatymų ir kitų teisės aktų reglamentuojama viešojo administravimo subjektų veikla, skirta įstatymams ir kitiems norminiams teisės aktams įgyvendinti.

1. SOCIALINIO TEISINGUMO REIKŠMĖ IR RAIŠKA: TEORINĖ INTERPRETACIJA

Nors akcentuojama, kad socialinis teisingumas neturi apibrėžimo, sąvoka neįtvirtinta ir socialinį draudimą reglamentuojančiuose norminiuose teisės aktuose, akivaizdu, kad teoriniu ir praktiniu požiūriu socialinis teisingumas gali būti jungiamasis ryšys tarp valstybės vykdomos socialinės politikos bei visuomenės sprendžiant aktualias socialinės atsakomybės problemas. Tai gali būti valstybinio socialinio draudimo garantijų ir asmeninės asmens atsakomybės pusiausvyra, užimtumo skatinimas užkertant kelią pašalpoms, skatinančioms nedarbą, lanksčių darbo formų paieška ir pan.

1.1. Socialinio teisingumo samprata

Socialinio teisingumo, socialinės apsaugos, socialinės politikos, socialinio dialogo, gerovės valstybės terminai plačiai paplitę ir naudojami tiek moksliniame, tiek praktiniame diskurse. Terminų prasmė bei vartojimo pasirinkimas priklauso ne tik nuo istorinio laikotarpio, konkrečios šalies, bet ir nuo socialinės apsaugos modelio. Dažnai socialinis teisingumas suvokiamas kaip pagrindinis visuomenės siekis, tačiau iš tiesų socialiniam teisingumui teisės sistemoje nesuteikiama tiek reikšmės, kiek būtina. Socialinį draudimą reglamentuojančiuose norminiuose teisės aktuose galima rasti tik su socialiniu teisingumu susijusių nuostatų, pavyzdžiui, lygybė (žmogaus teisių, lyčių, socialinių sąlygų), poreikių patenkinimas dėl socialinės rizikos (sveikatos apsauga, švietimas, aprūpinimas būstu), nuopelnai, kova su privilegijomis, socialinė integracija ir kt. (Papirtis, Bitinas, 2010). 2010 m. ES Lisabonos sutartyje, iš dalies keičiančioje ES sutartį ir Europos Bendrijos (EB) steigimo sutartį, nurodoma, kad ES kovoja su socialine atskirtimi ir diskriminacija bei skatina socialinį teisingumą ir apsaugą, moterų ir vyrų lygybę, kartų solidarumą ir vaiko teisių apsaugą, skatina ekonominę, socialinę ir teritorinę sanglaudą bei valstybių narių solidarumą. Teisingumas neretai apibūdinamas kaip socialinių problemų integravimo veiksnys, socialinio stabilumo ir žmogiškumo pagrindas, įkūnijantis teisių ir pareigų pusiausvyrą, neleidžiantis kuriam nors visuomenės sluoksniui įgyti privilegijuotą padėtį, skatinantis žmonių pasitikėjimą vienas kitu (Bieliauskaitė, 2009).

Socialinis teisingumas – tai asmens integravimas į visuomenę po to, kai rinkos ekonomika jį eliminavo iš visuomenės, pavertė socialiai neveiksniu ir dėl to – potencialiai pavojinga jėga sau ir visuomenei (Vaišvila, 2006). Tai reiškiny, reikalaujantis, jog vertinat žmonių ar socialinių grupių poelgius bei veiksmus, būtų taikomas tas pats kriterijus, kad būtų atsižvelgta į tų poelgių ir veiksmų

motyvus ir rezultatus, į konkrečią socialinę situaciją (Leonavičius, 1993). Dar viena nuomonė – tai visų pirma teisingas santykis tarp žmogaus laisvės ir žmonių lygybės. Lygybė – tai laisvės pagrindas. Nelygybės sąlygomis dauguma žmonių negali valdyti savo gyvenimo (Bugakovas, 2004). Galima teigti, kad socialinis teisingumas yra asmens ir valstybės bendradarbiavimas kuriant ir palaikant konkretaus asmens teisinio statuso teisių ir pareigų vienovę, o vienas iš svarbiausių faktorių, lemiančių socialinio teisingumo ideologiją ir jos praktinį principų taikymą, yra socialinio aprūpinimo sistema, kur socialinio teisingumo idėjos yra inkorporuotos į valstybės institucijų struktūrą ir veiklą (Vaišvila, 2002). Tą dar labiau sustiprina socialinio teisingumo ir socialinės darnos sampratos panašumas, kadangi socialinė darna glaudžiai susijusi su socialinėmis problemomis ir dialogo tarp visuomenės bei politikos formavimu. Tai neatsiejamas darnos elementas, kadangi darni plėtra negali būti be darnios visuomenės dalyvavimo (Rudzkienė, Černikovitė, 2013).

Socialinio teisingumo sąvoka valstybės lygmeniu formavosi XIX – XX a. pr. ir kai kurių autorių yra vadinama nauja (savotiška) teisingumo forma arba paskirstomuoju teisingumu (Vaišvila, 2002; Bieliauskaitė, 2009). Antruoju atveju socialinio teisingumo pagrindinis tikslas tampa išsiaiškinti, kaip paskirstyti ribotas gėrybes tam tikros visuomenės nariams, kad paskirstymas būtų teisingas? Arba – visuomenės socialinės raidos efektyvumo didinimas: vidinių visuomenės prieštaraimų mažinimas ir turimų išteklių panaudojimo efektyvumo didinimas. Verta išskirti nuomonę, kad socialinis teisingumas kyla ne iš asmens teisės, o iš teisėto intereso, iš visuomenės socialinio solidarumo ar suvokimo, jog individas gyvena tam tikroje bendrijoje ar bendruomenėje, kurios nariai daro vienas kitam pozityvią įtaką. Vadinasi, svarbiausias bendruomenės vienetas yra žmogus, todėl ji gali egzistuoti ir funkcionuoti tik dalyvaujant visiems bendruomenės nariams. Moksliniais tyrimais įrodyta, kad priešingu atveju žmonės tampa socialiai atskirti, nusiteikia prieš bendruomenę, kuri negali nieko pasiūlyti savo bendruomenės nariams ir neįtraukia jų į savo gyvenimą (Baršauskienė, Leliūgienė, 2001). Visuomenės socialinės raidos aspektu socialinis teisingumas traktuojamas kaip tam tikri valstybės ekonominės sistemos principai, kurių įgyvendinimas užtikrina vienodas materialinių gėrybių pasiekiamumo sąlygas visiems visuomenės nariams. Dažniausiai vienodos materialinės sąlygos yra traktuojamos kaip minimaliai užtikrinančios orias gyvenimo sąlygas bei apsaugančios silpniausias socialines grupes nuo socialinės atskirties ir socialinės degradacijos. Nepaisant to, kaip vienodos sąlygos yra traktuojamos, jų užtikrinimas reikalauja tam tikro materialinių gėrybių perskirstymo ir valstybės įsikišimo į ekonominės sistemos funkcionavimą (Guogis, Gruževskis, 2010). Skirstant žmones į savus ir kitus, vieni gali būti visaverčiai, tikri bendruomenės nariai, kiti gi turi tenkintis atstumtųjų statusu be jokių socialinių vaidmenų ar ryšių (Mikulionienė, 2005). Skurdas riboja žmogaus pasirinkimo laisvę, sukelia ateities baimę, žemina žmogaus orumą. Nepriklausomai nuo atskiros šalyse vyraujančių socialinės politikos modelių, skurdas yra plačiai paplitęs – tai patvirtina Europos ekonominės plėtros organizacijos (OECD) pateikti duomenys: Lietuvoje žemiau skurdo ribos gyvena 20 proc. gyventojų (Europos kovos

su skurdu tinklo žurnalas, 2010). Lietuvos Statistikos departamento duomenimis, 2012 m. 560.000 šalies gyventojų gyveno žemiau skurdo rizikos ribos (palyginti su 2011 m., dėl gyventojų disponuojamųjų pajamų didėjimo skurdo rizikos riba išaugo 12,5 proc.). Vadovaujantis visuomenės tyrimo duomenimis, Lietuvos gyventojai nurodo tris pagrindines skurdo priežastis: augančias kainas/infliaciją (43 proc.), nedarbą (42 proc.), ekonominę situaciją (36 proc.) (Dromantienė, Usavičiūtė, 2013).

Socialinė atskirtis nėra statinis reiškinys, nurodantis žmogaus vietą visuomenės užribyje. Tai procesas arba vyksmas, kurio metu asmuo arba grupė patiria vis stiprėjančią socialinę izoliaciją nuo visuomenės. Todėl socialinei atskirčiai atpažinti nepakanka vien tik matyti vaizdą tam tikru momentu, bet būtina išsiaiškinti prielaidas, dėl kurių atsiranda atskirtis. Išskiriami socialinės atskirties veiksniai: darbo praradimas, skurdas, šeimos vaidmens sumenkėjimas, nesėkmės mokykloje, vyraujančių visuomenės vertybių kaita. Kaimiškose vietovėse būdingos socialinės atskirties priežastys – tradicijos, bendruomenių išsibarstymas, masinė jaunų žmonių emigracija, būtiniausių paslaugų nutolimas ir kt. („Leader“ programos patirtis, 2008). Išskiriami keli patekimo į socialinę atskirtį būdai: savanoriškasis, kai asmuo pats priima sprendimą izoliuoti save nuo kitų, nebedalyvauti bendruomenės gyvenime (tai vadinama savęs atskirtimi), bei tariamas savanoriškumas, kai žmogus, praradęs darbą, nebeieško naujo, nebenori bendrauti, nebeieško integracijos į bendruomenę būdų. Vis dėlto, prieinama prie išvados, kad savanoriškas savęs atskyrimas nuo bendruomenės, visuomeninio gyvenimo negali egzistuoti – tai priklauso nuo ekonominių, politinių, kultūrinių veiksnių (Melnikienė, 2005). Akivaizdu, kad socialinę riziką patiriantys asmenys dažniausiai ne dėl savo kaltės tampa socialinės apsaugos klientai. Socialinė atskirtis atsiranda tada, kai visuomenė pradeda ignoruoti ir diskriminuoti tam tikras socialines grupes dėl jų pasirinkto kitokio (nei įprastas) gyvenimo būdo, vertybių ar skurdo. Kita vertus, socialinę atskirtį galima konstatuoti tada, kai dėl tam tikrų aplinkybių, negalėdamas patenkinti svarbiausių materialinių, socialinių ar kultūrinių reikmių, pats žmogus jaučiasi atskirtas. Todėl galima teigti, kad bendruomenės ir jos narių sąveika panaši į uždarą ratą – žmogus jaučiasi visavertis tol, kol jis palaikomas, paskatinamas ir turi galimybę dalyvauti bendruomenės gyvenime. Atitinkamai reikėtų keisti socialinės apsaugos sistemos tikslus, pereinant nuo materialinės gerovės prie efektyvios socialinės integracijos bei visaverčio dalyvavimo visuomenės gyvenime užtikrinimo. Socialinės apsaugos tikslas turi būti ne materialinio vartojimo, o dalyvavimo užtikrinimas. Materialinis vartojimas būtinas, tačiau jis yra tik priemonė, įrankis dalyvavimui užtikrinti. Visavertė žmogaus prigimtis pasireiškia per dalyvavimą, o ne per vartojimą. Todėl nepriklausomai nuo žmogaus būsenos, pajamų ar gyvenamosios vietos, tikslinga siekti pagal jo galimybes bei polinkius užtikrinti jam galimybes dalyvauti ekonominėje, politinėje, pilietinėje, kultūrinėje, religinėje ir socialinėje veikloje. Vadovaujantis statistika, įgyvendinant Bendruomenių socialinės plėtros 2011–2013 m. programą, pagrindinis dėmesys 2012 m. buvo skiriamas socialinei veiklai – darbui su pagyvenusiais žmonėmis,

rizikos šeimų vaikų užimtumui, savanorystės plėtrai: didintas organizacijų finansinis savarankiškumas, plėtotos bendruomenės paslaugos, organizuoti kultūriniai mažos apimties renginiai. Į įvairias veiklas buvo įtraukta apie 25 tūkst. žmonių (LR socialinės apsaugos ir darbo ministerijos 2012 m. veiklos ataskaita, 2013). Akivaizdu, jog ne materialinės išlaidos ar pajamos (pvz., pajamos, tenkančios vienam asmeniui, o dar blogiau – bendros išlaidos socialinei apsaugai) turi rodyti socialinės apsaugos sistemos efektyvumą, o socialiai remtinų grupių atstovų dalyvavimas minėtose veiklose (Guogis, Gruževskis, 2010). Čia tampa aktuali ir socialinio mobilumo sąvoka. Vertikalojo socialinio mobilumo atveju perėjimas iš vienos socialinės grupės į kitą paveikia ir įtakoja individo materialinę gerovę bei statusą visuomenėje. Socialinio mobilumo galimybės – perėjimas nuo skurdo prie materialiai geresnio gyvenimo būdo, nuo nekvalifikuoto prie aukštesnės kvalifikacijos darbo, iš žemesnį socialinį statusą turinčios socialinės grupės į aukštesnį statusą (Monkevičienė, 2005). Egzistuoja ir absoliutus socialinis mobilumas, kai spartus ekonomikos kilimas ar ekonominė krizė paskatina iš vienos socialinės padėties į kitą pereiti tos pačios klasės ar grupės individus.

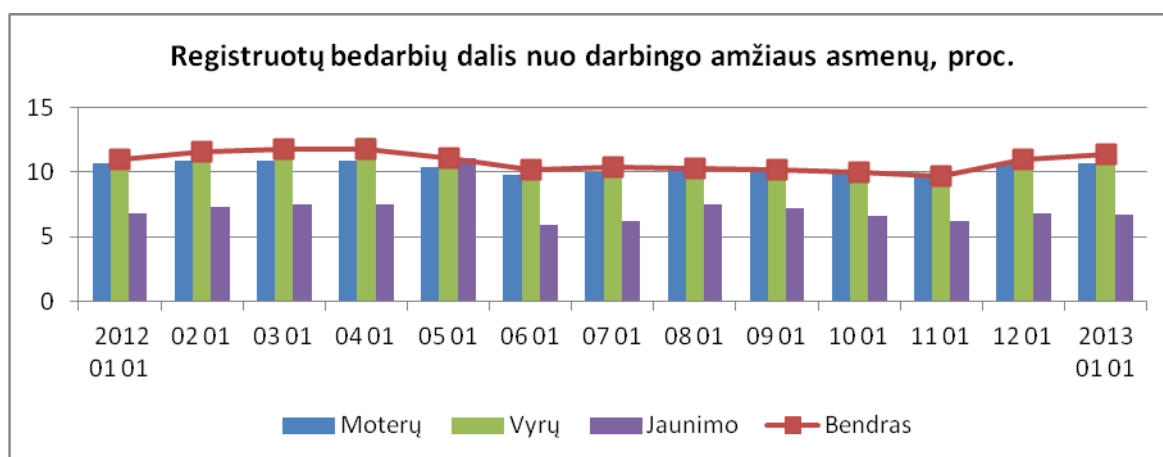
Vertikalojo socialinio mobilumo aspektai:

- Visuomenė pasiskirstė į prestižinius darbus dirbančius bei dideles pajamas turinčius, o taip pat viduriniajam sluoksniui priklausančius, su nedidelėmis pajamomis, dirbančius nekvalifikuotą darbą;
- Ryški visuomenės poliarizacija;
- Didelis ekonominis ir kitoks individų pasyvumas, viltis, kad padės valstybė, nenoras imtis asmeninės iniciatyvos, atsakomybės už savo ir šeimos socialinį statusą;
- Mažesnės pajamos skatina emigraciją (Monkevičienė, 2005).

Socialinei atskirčiai arba marginalinėms grupėms įvertinti dažnai tyrėjai naudoja tik kiekybinius skurdo ir turto santykio rodiklius, bet tai nėra teisinga, nes socialinė atskirtis kartu yra ir socialinis-psichologinis fenomenas, kuriam iliustruoti tinka tokie rodikliai kaip pilietinio sąmoningumo stoka, nepasitikėjimas politinėmis ir valstybinėmis institucijomis, didelis mirčių nuo išorinių veiksnių skaičius ir kt. (Guogis, Gruževskis, 2010).

Vadovaujantis teorine analize, socialinio teisingumo trūkumas aptinkamas ne tik socialinėje, bet beveik visose gyvenimo, veiklos srityse, kas ypač akivaizdu kalbant apie eliminuotus iš visuomenės, darbo rinkos visuomenės atstovus, kurie neturi galimybių sėkmingai integruotis. Socialinio teisingumo kriterijus gali būti taikomas visose ekonominių bei socialinių santykių srityse: darbo, švietimo, profesinio rengimo, sveikatos apsaugos, socialinės apsaugos ir kt. Todėl visuomenė yra priversta tokių asmenų atžvilgiu vykdyti socialinį teisingumą – pripažinti asmeniui tam tikras teises (pavyzdžiui, į minimalų pragyvenimą) ir atleisti jį nuo tas teises kuriančių ir palaikančių pareigų vykdymo. Pritariant nuomonei, jog vykdyti socialinį teisingumą – tai valstybės ar visuomenės priemonėmis perimti pagalbos reikalingo asmens pareigas tuo jį sugrąžinant, integruojant į visuomenę,

svarbus tampa valstybės ir visuomenės požiūris. Vadinasi, vykdyti socialinį teisingumą – tai valstybės ar visuomenės priemonėmis perimti pagalbos reikalingo asmens pareigas ir tuo jį sugrąžinti, integruoti į visuomenę. Socialinio teisingumo šaltinis – socialinis solidarumas, kylantis iš to, kad asmuo gyvena civilizuotoje bendrijoje ir kad visi tos bendrijos nariai vienas kitam reikalingi ne tik kaip keitimosi daiktinėmis paslaugomis, bet ir paties žmoniškumo (padorumo, gėdos jausmo) kūrimo ir palaikymo subjektai (Vaišvila, 2002). Lietuvoje, kaip ir visose pokomunistinėse valstybėse, formuojasi tam tikras vidurinis sluoksnis, tačiau pagal ES kriterijus jis tesudaro menką dalį, o vidurinioji klasė yra vystymosi būsenoje. Dabartinis nedidelis vidurinis sluoksnis neužtikrina socialinio ir politinio stabilumo, ekonominio augimo, todėl būtina sudaryti sąlygas tam sluoksniui susikurti ir stiprėti. Analizuojant visuomenės poliarizaciją ir socialinio stabilumo užtikrinimo būdus, ypatingą dėmesį reikia skirti užimtumo ir darbo santykių rodikliams, liudijantiems šios srities problemas. Būtina atkreipti dėmesį į neigiamus Lietuvos socialinės raidos veiksnius, kurie didina visuomenės poliarizaciją ir kelia grėsmę socialiniam stabilumui. Pagrindinės socialinės problemos susijusios su silpna vidurine klase, nepakankamu užimtumu ir darbo užmokesčiu, socialinio dialogo trūkumu (Vaidelytė, 2007). Atsižvelgiant į nedarbo laikotarpių trukmę, spartų ekonomikos restruktūrizavimą ir sunkumus rasti darbą, yra pavojaus, kad nedarbas vis dažniau darysis struktūrinis ir vis daugiau žmonių pasitrauks iš darbo rinkos, todėl papildomas spaudimas socialinės apsaugos sistemoms taip pat turi poveikį jų atliekamoms gerovės užtikrinimo funkcijoms (Europos komisijos Komunikatas, 2013).



Šaltinis: LR socialinės apsaugos ir darbo ministerijos 2012 m. veiklos ataskaita, 2013

1 pav. Registruotų bedarbių dalis nuo darbingo amžiaus asmenų, proc. 2012 m.

Teigiama, kad socialinis teisingumas (arba jo nebuvimas) vaidina ypatingą vaidmenį formuojant Rytų Europos, taip pat ir Lietuvos, viešąją politiką, „nes kiekvienų parlamento ar savivaldybių rinkimų metu čia atsiranda po naują populistinę politinę srovę ir naują populistų lyderį, kurie, manipuliuodami

socialinio teisingumo stoka, paima valdžią arba daro didelę įtaką ir taip destabilizuoja politinę situaciją“ (Papirtis, Bitinas, 2010). Politinė konsolidacija Lietuvoje nestiprėja, o vis nauji visuomenės socialinio teisingumo siekimo proveržiai daro atvirkštinį, neigiamą ir reakcinį poveikį, duoda neigiamus rezultatus. Tai pasireiškia ir socialinio teisingumo nepakankamu apibrėžtumu – kiek socialinis teisingumas leidžia perkelti atsakomybę ant paties individo pečių, kiek galima mažinti valstybės atsakomybę užtikrinant socialines garantijas? Tai priklauso ne tik nuo socialinės saugos modelio valstybėje, bet ir nuo valstybės finansinės padėties (Papirtis, Bitinas, 2010). „Šaliai atgavus nepriklausomybę, valdantieji pamiršo apie daugelį visuomenės lūkesčių ir apie patį socialinį teisingumą, kuris, anot kai kurių autorių, nėra vien tik teorinė koncepcija“ (Guogis, Gruževskis, 2011). Visuomenės socialinės raidos kontekste socialinis teisingumas turi būti traktuojamas kaip tam tikri valstybinės ekonominės sistemos principai, kurių realizavimas užtikrina vienodas materialinių gėrybių pasiekiamumo sąlygas visiems visuomenės nariams, kas buvo socialdemokratinės pakraipos prioritetas.

Vienas iš pamatinių socialinio teisingumo suvokimo elementų yra vertybės (Rudzkienė, Černikovaitė, 2013). Jei teisingumas nėra vertybė, vargu ar galima tikėtis, kad kuri nors, pavyzdžiui, socialinė problema, bus patikimai ir ilgesniam laikui išspręsta, nes teisingumo ignoravimo pasekmė – susipriešinimas, neapykanta ir pan. Palyginimui galima teigti, kad jei kuri nors problema šiuolaikiniame pasaulyje sprendžiama galvojant tik apie kurios nors vienos socialinės grupės ar valstybės naudą, tai problema tik dar labiau aštrinama.

Konkreči socialinio teisingumo išraiška kiekvienoje šalyje priklauso nuo jos ekonominės situacijos, tradicijų, vidutinio gyvenimo lygio ir kt. (Guogis, Gruževskis, 2010). Socialinis teisingumas yra daugialypis reiškiny, kurio kriterijai gali keistis keičiantis politiniams, socialiniams bei ekonominiams kintamiesiems, tačiau kaip visuomenės raidos elementas jis yra neišvengiamas. Tačiau socialinis teisingumas turi vieną neigiamą bruožą – jis numato tam tikrą galios, t. y., pinigų/pajamų ir valdžios, perskirstymą. Problema ta, kad visuomenės nėra homogeniškos ir jose turtas bei valdžia (galios šaltiniai) pasiskirstė labai skirtingai ir dažnai atsitiktinai bei nepagrįstai. Didesnį turtą bei valdžią turinčios gyventojų grupės užtikrina sau aukštesnį vartojimą bei socialinį saugumą, kuris gerokai viršija visuomenės gerovės vidurkį (Guogis, Gruževskis, 2010). Vadovaujantis atliktų tyrimų duomenimis, akivaizdu, kad šalyje egzistuoja didelis skirtumas tarp daug uždirbančiųjų ir eilinių piliečių (84 proc. respondentų) (Rudzkienė, Černikovaitė, 2013). Teiginiui, kad visuomenėje sukurtas gėrybes reikia perskirstyti taip, kad būtų patenkinti pagrindiniai poreikiai ne tik gerai uždirbančių, bet ir visų kitų žmonių, pritaria 69,8 proc. apklaustųjų. Vadinasi, atliktas tyrimas patvirtino socialinio teisingumo problemą. Priežastys, dėl kurių Lietuvoje žmonės tampa turtingi – nesąžiningi susitarimai ir korupcija (45,1 proc.), palankus likimas ir jiems tinkamai susiklosčiusios aplinkybės – 18,5 proc. Tik 2,5 proc. respondentų įsitikinę, kad turtingais tampa dėl gero išsilavinimo. Todėl galima teigti,

kad socialinis teisingumas turi skatinti visuomenės gerovės vidurkio augimą, t. y., ne didžiausią gerovę pasiekusių gyventojų grupių, o visų visuomenės narių gerovės augimą. Vis dėlto, gali būti, kad tai pernelyg siauras socialinio teisingumo lygis, negalintis aprėpti socialinių-psichologinių dalykų.

Apibendrinant daroma išvada, kad socialinis teisingumas gali būti apibrėžiamas įvairiais aspektais, tačiau šis reiškinys ypatingai aktualus ir reikšmingas valstybės vykdomos politikos kontekste. Socialinis teisingumas deklaruojamas ne tik kaip reiškinys, įgalinantis sėkmingai įtakoti valstybės ir piliečių bendradarbiavimą, bet ir būdas reguliuoti pusiausvyrą tarp skirtingų visuomenės sluoksnių. Egzistuojanti nelygybė, socialinė atskirtis ir menkas sėkmingos integracijos į visuomenę užtikrinimas daugeliu atvejų priklauso ir nuo pačių individų, ir nuo bendruomenės, kurioje jie gyvena, požiūrio, valstybės vykdomos politikos. Todėl socialinis teisingumas sunkiai įsivaizduojamas visuomenėje, kurioje 20 proc. gyventojų gyvena žemiau skurdo ribos, kuri paženklinta emigracija, socialine atskirtimi. Vis dėlto, šalyje atlikti tyrimai ir apklausos daugeliu atvejų lieka teorinio lygmens, nors turėtų būti atsižvelgiama į tyrimų rezultatus ne tik formuojant valstybės socialinę politiką, bet ir rengiant atskirus sprendimus socialinei atskirčiai ar skurdui mažinti. Kadangi pripažįstama, jog socialinio teisingumo užtikrinimas yra vienas pagrindinių būdų paskatinti ir ekonominę valstybės vystymąsi, nuo ko priklauso ir socialinės apsaugos sistemos gyvybingumas, socialinio teisingumo buvimas valstybėje yra bendru socialiniu dialogu ir įvairių institucijų, visuomenės bendradarbiavimu pasiekiamas rezultatas.

1.2. Socialinis teisingumas viešojo administravimo kontekste

Viešasis administravimas šiuo metu apibrėžiamas kaip viešosios politikos įgyvendinimas ir kartu šios politikos formulavimas. Dėl to viešasis administravimas apima įvairias politikos įgyvendinimo rūšis – nuo valstybės valdymo ir viešųjų paslaugų teikimo iki privačios veiklos reguliavimo (Nakrošis, 2011). Viešojo administravimo įstatyme (2006) deklaruojama, jog viešasis administravimas – tai įstatymų ir kitų teisės aktų reglamentuojama viešojo administravimo subjektų veikla, skirta įstatymams ir kitiems teisės aktams įgyvendinti: administracinių sprendimų priėmimas, įstatymų ir administracinių sprendimų įgyvendinimo kontrolė, įstatymu nustatytų administracinių paslaugų teikimas, viešųjų paslaugų teikimo administravimas ir viešojo administravimo subjekto vidaus administravimas. Lietuva svarbų viešojo administravimo plėtros etapą pradėjo 2004 metais, kai buvo patvirtinta ir pradėta įgyvendinti Viešojo administravimo plėtros iki 2010 metų strategija. Iki tol nebuvo vieningo strateginio dokumento, nustatančio viešojo administravimo plėtros kryptis, todėl poreikis užsibrėžti viešojo administravimo plėtros tikslus buvo išties reikšmingas. Tuo metu buvo keliamas strateginis viešojo sektoriaus tikslas – sukurti skaidrią, veiksmingą, į rezultatus ir tinkamą asmenų aptarnavimą orientuotą viešojo administravimo sistemą, grįstą naujomis technologijomis

(Viešasis administravimas Lietuvoje, 2011). Nors minėta strategija ir nebuvo pirmasis bandymas Lietuvoje strategiškai planuoti viešojo valdymo reformą, šios strategijos reikšmingumas yra tas, kad jos rengimas nebuvo tiesiogiai susijęs su Lietuvos narystės ES išipareigojimais ir jai oficialiai pritarė Lietuvos vyriausybė. Todėl ši strategija atspindėjo vidines viešojo valdymo idėjas. Vis dėlto, strategija kritikuota dėl to, kad ji buvo tik LR vidaus reikalų ministerijos vidinis dokumentas, apimantis jos kuruojamus klausimus. Be to, tai buvo nuosaikios, o ne radiklios plėtros strategija, jai trūko politinio palaikymo (Nakrošis, 2011). Šis dokumentas ministerijoms ir kitoms valdžios institucijoms tapo svarbesnis tik 2008–2009 m., kai Europos socialinio fondo (ESF) finansuojami administracinių gebėjimų stiprinimo ir viešojo administravimo efektyvumo didinimo projektai, atrenkami valstybės projektų planavimo būdu, turėjo būti numatyti šios strategijos įgyvendinimo priemonių plane.

Tradicinis viešasis administravimas kritikuojamas dėl per griežto reglamentavimo, mažo lankstumo, nepakankamo demokratiškumo, sąlygų tarnautojų iniciatyvai pasireikšti nesudarymo ir pan. Tradiciškai jis siejamas su hierarchija, biurokratija, priešinamas naujoms viešojo administravimo sistemos tendencijoms, kurios vadovaujasi verslo valdymo patirtimi, veiklos orientacija į rezultatus, tačiau, siekiant administravimo efektyvumo, daugeliu atvejų su tais trūkumais taikstomasi (Domarkas, 2004). Arba – pagrindinės tradicinio administravimo problemos, kurias siekiama spręsti viešojo valdymo reformų metu: biurokratinė inercija, prastas politikos ir valdymo efektyvumas bei mažas piliečių pasitikėjimas (Nakrošis, 2011).

Viešasis administravimas atsirado kartu su organizuotos visuomenės – valstybės pradžia, atskirų socialinių grupių, vykdančių valdymo-administravimo funkcijas, atsiradimu. Šiuolaikinio viešojo administravimo ištakomis reikėtų laikyti Europos centralizuotų valstybių atsiradimą ir raidą. Centralizuotai valdžiai stiprėjant, reikėjo kvalifikuoto administratorių korpuso, sugebančio realizuoti valdovų politinius ketinimus, rinkti mokesčius, organizuoti kariuomenę, tvarkyti ekonomiką ir amatus (Raipa, 2002). Esminės šiuolaikinio viešojo administravimo plėtros kryptys:

- Viešųjų institucijų pastangos siekiant efektyvumo;
- Viešųjų institucijų santykis su demokratinėmis vertybėmis ir tradicijomis;
- Inovacijos ir modernizavimo tendencijos viešajame sektoriuje.

Tobulinant šiuolaikinių valstybių viešojo administravimo sistemas, tarnautojų profesionalumo ir atsakingumo didinimas dažniausiai būna vienas iš prioritetinių uždavinių. Viešojo administravimo uždaviniams spręsti daugeliu atvejų reikalinga daugialypė specialistų kompetencija, kuriai pasiekti būtinos įvairios mokymosi bei tobulinimosi darbo vietoje formos (Chlivickas, 2001). Tai pabrėžiama ir Viešojo administravimo Lietuvoje ataskaitoje (2011) – viešojo valdymo tobulinimo sėkmė priklauso ir nuo valstybės institucijose bei įstaigose dirbančių žmonių kompetencijos, motyvacijos dirbti. Neišvengiami ir struktūriniai pokyčiai, kuriuos sąlygoja ne tik poreikis mažinti biudžeto išlaidas

didinant veiklos efektyvumą, bet ir pasikeitę visuomenės lūkesčiai reikalaujant valdžios institucijų veiklos pokyčių bei pačių valdančiųjų politinių jėgų pasikeitimas.

Naujos XXI a. viešojo administravimo užduotys reikalauja gero ir paslaugaus piliečių aptarnavimo, efektyvaus finansų valdymo, viešųjų paslaugų plėtimo, paslaugų pritaikymo prie vis labiau segmentuotos visuomenės, aktyvaus bendradarbiavimo su piliečiais, aktyvios pagalbos politikos sričiai. Siekiant šių tikslų diegiami naujosios viešosios vadybos metodai (Smalskys, Skietrys, 2008). Šiuolaikinę viešojo administravimo raidą lemia atskirų visuomenės struktūrinių dalių socialiniai pokyčiai ir globalizacijos procesai: atsiranda naujų valdymo ir administravimo sistemų, naujų atsakomybės formų, kurias išreiškia modernios ir postmodernios viešojo administravimo raidos tendencijos bei jas atitinkantys turinio pokyčiai (Raipa, 2002). Naujasis viešasis valdymas vadovaujasi demokratija, tarnavimu visuomenei, akcentuoja, kad valstybės tarnautojų darbas yra tarnavimas, o ne valdymas ir manipuliavimas raginimais bei skatinimais (Guogis, 2009). Akcentuojama Naujojo viešojo valdymo orientacija į demokratijos plėtrą – darbuotojų, piliečių dalyvavimą valdyme, veiklos skaidrumą ir atvirumą, elektroninę demokratiją, tarpinstitucinį bendradarbiavimą, demokratijos plėtrą darbo vietoje. Naujajame viešajame valdyme akcentuojama valstybės tarnautojų atsakomybė ir tarnavimas viešajam interesui, piliečių aktyvumas ir atsakomybė, nevyriausybinių organizacijų, verslo ir valstybės bendradarbiavimas (Guogis, Gudelis, 2009). Naujajame viešajame valdyme taip pat svarbus ir etinis aspektas – akcentuojamas skaidrumas, moralinės vertybės, atsakomybė, nepakantumas korupcijai bei teigiamas viešojo administravimo vaidmuo įtakojant ekonomikos augimą, ką paskatintų:

- Patikimas finansų valdymas visapusiškai pasinaudojant viešųjų pirkimų teikiamomis galimybėmis konkurencijai rinkoje paremti ir plėtojant e. viešųjų pirkimų bendrojoje rinkoje galimybes. Tokiais veiksmais ne tik prisidedama prie didesnio našumo ir socialinio teisingumo, bet ir padedama kovoti su korupcija;
- Įmonėms skirtos reguliavimo sistemos supaprastinamas ir administracinės naštos bei biurokratijos mažinimas, ypač nacionaliniu lygmeniu;
- Visapusiško bendrai valdomo viešojo administravimo skaitmeninimo užtikrinimas, siekiant taikyti naudotojui palankias paslaugų teikėjo ir gavėjo procedūras, taip pat administracinių procedūrų supaprastinimas ir jų skaidrumo skatinimas. Labai svarbus ES tarpvalstybinis interneto paslaugų ir mokslinių tyrimų centrų sveikumas (Europos komisijos Komunikatas, 2013)

Viešojo valdymo tobulinimo 2012–2020 metų programoje keliamas strateginis tikslas – užtikrinti visuomenės poreikius atitinkančios viešosios politikos formavimą ir efektyvų bei veiksmingą jos įgyvendinimą. Šį strateginį tikslą numatoma įgyvendinti šiomis kryptimis:

- Didinant viešojo valdymo procesų atvirumą visuomenei;
- Teikiant kokybiškas administracines ir viešąsias paslaugas;

- Stiprinant viešojo valdymo institucijų gebėjimus priimti ir įgyvendinti į rezultatus orientuotus valdymo sprendimus (Viešasis administravimas Lietuvoje, 2011).

Viešojo administravimo tobulinimas tiesiogiai susijęs ir su socialiniu teisingumu, kas gali efektyviai įtakoti sėkmingą socialinės atskirties mažinimą. Gali būti, kad tai taps tolesnės socialinės raidos sąlyga, skatinant ekonominę plėtrą, stiprinant socialinį kapitalą ir socialinį pasitikėjimą (Bernotas, Guogis, 2006). Socialinis teisingumas, kaip ir socialinė sanglauda ar įtrauktis, yra svarbi Naujojo viešojo valdymo veiklos sritis (Guogis, Gruževskis, 2011). Manoma, kad 2020 m. viešąjį administravimą veiks globalizacija, grėsmė saugumui, visuomenės senėjimas, aplinkos tarša, darbo jėgos problemos ir pan., todėl didėjant visuomenės vaidmeniui valdymo procese, plėtosis sąveikaujantis valdymas, labiau bus vertinamas patariamasis demokratijos vaidmuo, o viešajame administravime turėtų dominuoti socialinių partnerių bendradarbiavimas (O'Leary, Van Slyke, 2010). Viešajame administravime tas pats yra su viešųjų paslaugų teikimu. Didesnis nei būtina nukrypimas nuo tiesioginio paslaugos teikėjo ir gavėjo santykio ne tik padidina paslaugos kainą, kurią apmoka visi mokesčių mokėtojai, bet ir apsunkina paslaugos gavimą. Biurokratijos mažinimas, viešųjų paslaugų prieinamumas ir suprantamumas yra tiesioginis, o kartais ir vienintelis būdas socialiai atskirtų asmenų integracijai. Jeigu norintys gauti socialinę pašalpą ar pradėti verslą turės pildyti aibę dokumentų, varstyti daugelio įstaigų kabinetų duris ir pasiklys teisinėje aplinkoje, tai dažnas asmuo tuo neužsiims. Tas pats pasakytina apie „asimetrinę informaciją“, kuri reiškia, kad paslaugų teikėjas apie paslaugą dažniausiai turi daugiau informacijos negu gavėjas ir nebūtinai ja pasidalys su gavėju (Guogis, 2010). Todėl akcentuojama, kad Lietuvos valdžia turi būti orientuota į pilietį ne tik per viešąsias paslaugas, kurių svarba pabrėžiama LR vyriausybės prioritetų dokumente, bet ir per piliečių ir suinteresuotų grupių informavimą, konsultavimą bei dalyvavimą valdyme. Pastarasis bruožas buvo numatytas Viešojo administravimo plėtros iki 2010 metų strategijoje (Nakrošis, 2011).

Apibendrinant galima teigti, jog viešasis administravimas yra socialinio valdymo rūšis, kurios efektyvumą nusprendžia ne tik besikeičianti visuomenė, politiniai įsitikinimai, bet ir savitos atskirų valstybių tradicijos, globalus požiūris į tam tikrus besikeičiančius viešojo administravimo niuansus. Tiek tradicinis viešasis administravimas, tiek naujasis viešasis valdymas vadovaujasi viena bendra tendencija – kintančios ir modernėjančios visuomenės poreikių įgyvendinimas, administravimo specialistų kompetencijų, kvalifikacijos tobulinimas. Pabrėžiamas ir tarpinstitucinis bendradarbiavimas formuojant skaidrų, demokratinius pagrindais grįstą viešąjį administravimą, kuris, orientuotas į piliečių gerovę, gali padėti mažinti socialinę atskirtį, užtikrinant socialinių partnerių veiklos efektyvumą, orientuojant viešąjį administravimą mažinant biurokrtiją bei formuojant naują socialinio teisingumo modelį per valstybės politikos ir visuomenės dialogą bei pasitikėjimą.

1.3. Socialinių partnerių ir socialinio dialogo vaidmuo bei galimybės įgyvendinant socialinį teisingumą

Partnerystė pradedama dėl kelių priežasčių: dažniausiai ieškoma teisėtumo ir/ar pagrįstumo (ypač žmonių ar privačių institucijų iniciatyvų atveju) arba bendro sutarimo, siekiant išvengti konfliktų bei ieškant būdų praplėsti partnerių žinias ir supratimą. Tokia partnerystės atsiradimo įvairovė gali būti sėkmės garantija, nes ji didina kūrybiškumą, skatina naujovių diegimą ir idėjų bei sprendimų gausą. Partnerystės tvarumas daugeliu atvejų priklauso nuo iniciatorių – kartais į partnerystės instituciją įsitraukia skirtingos prigimties partneriai, tuomet veiklos tikslai išsiplėčia ar netgi keičiasi (Mickienė, 2007).

Europos socialinis modelis grindžiamas trimis pagrindinėmis vertybėmis:

- Ekonominiu lenktyniavimu (konkurencingumu) pripažįstant laisvąją rinką;
- Socialine sanglauda ir solidarumu siekiant mažinti nelygybę, t. y., teikiant pagalbą iš struktūrinių fondų labiausiai atsilikusiems regionams, užtikrinant tam tikrą persikirstymą įgyvendinant būtinas socialinės apsaugos programas; ginant dirbančiųjų ir piliečių teises, kaip deklaruojama Europos chartijose;
- Socialiniu dialogu visuose lygiuose sprendžiant minėtas problemas ir subsidiarumo principo taikymu (Dromantienė, 2004)

Socialinio dialogo Lietuvoje stiprinimo 2007 – 2011 m. programos (2007) tikslas – plėtoti ir stiprinti socialinį dialogą regionuose, skatinti socialinę partnerystę, dvišalį ir trišalį bendradarbiavimą. Plėtojant socialinę partnerystę, atsižvelgiama į Nacionalinėje Lisabonos strategijos įgyvendinimo programoje, patvirtintoje LR Vyriausybės 2005 m. lapkričio 22 d. nutarimu Nr. 1270 (Žin., 2005, Nr. 139-5019), nustatytus pagrindinius tikslus – paversti ES ekonomiką konkurencingiausia ir dinamiškiausia žinių pagrindu augančia ekonomika pasaulyje, kurioje socialinė ir ekonominė plėtra būtų suderinta su didesniu užimtumu ir tvirtesne socialine sanglauda. Tačiau akcentuojama, kad Lietuvos profesinių sąjungų organizacijos vis dar pernelyg silpnos, kad būtų reikiama atsvara darbdavių organizacijoms ir inicijuotų socialinį dialogą. Neįdiegta pažangi ir nuosekli dvišalė socialinio dialogo struktūra, skatinanti socialinę bei ekonominę pažangą. Šalyse, kuriose socialinis dialogas yra įprastas, o darbo santykius reguliuojančios institucijos turi didelę įtaką, ekonominė ir socialinė padėtis paprastai yra geresnė.

LR Darbo kodekse (2002) nurodoma, kad socialinė partnerystė gali būti vykdoma nacionaliniu, šakos (gamybos, paslaugų, profesiniu), teritoriniu (savivaldybės, regiono), įmonių, įstaigų ar organizacijų ir jų struktūrinių padalinių lygiu.

Socialinis dialogas padeda sumažinti įtampą tarp atskirų visuomenės sluoksnių, o vyriausybėms sudaromos sąlygos išklausyti suinteresuotas darbo rinkos dalyvių pozicijas ir rasti

visiems priimtinausią sprendimą su mažiausiomis neigiamų pasekmių atsiradimo galimybėmis. Galima sakyti, kad viena iš socialinio dialogo formų yra socialinė partnerystė.

Lietuvoje socialinio dialogo šalys yra:

- Valstybė: įgyvendinama per LR socialinės apsaugos ir darbo ministeriją, Trišalę tarybą;
- Profesinės sąjungos;
- Darbdavių organizacijos;

LR Darbo kodekse socialinės partnerystės šalys – socialiniai partneriai yra darbuotojų ir darbdavių atstovai bei jų organizacijos. Trišalės socialinės partnerystės atveju lygiais pagrindais kartu su darbuotojų ir darbdavių atstovais bei jų organizacijomis dalyvauja ir vyriausybė bei savivaldybių institucijos.

LR Trišalės tarybos 2007 m. sausio 16 d. sprendimu buvo patvirtintas LR Vyriausybės, profesinių sąjungų ir darbdavių organizacijų 2007 – 2008 metų socialinės partnerystės plėtros priemonių planas, kuriuo įsipareigota tobulinti socialinės partnerystės sistemą, teisinę bazę bei kolektyvinius darbo santykius, taip pat plane buvo numatytos priemonės padėsiančios tobulinti socialinių partnerių dalyvavimą socialiniame dialoge.

Formuojant ir įgyvendinant socialinės saugos politiką, socialinį teisingumą labai svarbus valstybinių ir nevyriausybinių organizacijų bendradarbiavimas. Siekiant sukurti prielaidas ilgalaikiai nevyriausybinio sektoriaus plėtrai, toliau buvo įgyvendinama Nevyriausybinių organizacijų sektoriaus plėtros 2011–2013 metų programa. Įgyvendinant šią programą buvo suorganizuota 15 viešų renginių, kuriuose dalyvavo 5192 asmenys (LR socialinės apsaugos ir darbo ministerijos 2012 m. veiklos ataskaita, 2013). Socialinė pagalba bei socialinės paslaugos mažinant skurdą ir socialinį nesaugumą yra pagrindinės nevyriausybinių organizacijų (NVO) veiklos kryptys, nors NVO teikiant socialines paslaugas trukdo netobuli įstatymai, finansavimo stoka, silpnos bendradarbiavimo tradicijos, informacijos apie veiklą nepakankamumas ir pan. (Dromantienė, 2008). Daugelis nevyriausybinių organizacijų, dirbančių socialinės pagalbos srityje, norėtų didesnių teisių ir sprendimų šioje srityje. Vykstant viešojo administravimo reformoms ir palaipsniui dekoncentruojant bei decentralizuojant valdymą, daugelyje Rytų ir Centrinės Europos šalių socialinė pagalba taip pat decentralizuojama, dalį funkcijų perduodant nevyriausybiniams organizacijoms (Smalskys, 2005). Pabrėžiama, jog itin svarbus yra NVO ir vietos savivaldos bendradarbiavimas, kas skatina gerą, efektyvų ir kvalifikuotą paslaugų teikimą. Tarpusavyje keičiamasi informacija, finansuojamos programos, rengiant NVO socialinių programų projektus. VŠĮ Nevyriausybinių organizacijų informacijos ir paramos centro užsakymu, 2012 m. Lietuvoje atliktas „Nevyriausybinių organizacijų žinomumo ir savanoriškos veiklos tyrimas“ parodė, kad dauguma (71 proc.) gyventojų mano, jog pagrindinė NVO paskirtis – padėti kitiems, teikti labdarą, ypač aktyviau NVO turėtų veikti socialinės apsaugos ir socialinio darbo srityje (58 proc.). Nevyriausybiniam sektoriui būdingi bruožai yra neabejotinai palankūs, siekiant įtraukti jas į socialinių

paslaugų teikimo procesą, ypač tokie, kaip supaprastinta struktūra, lanksti, nevaržoma taisyklėmis veikla, jautrumas visuomenės poreikiams (Dromantienė, Usavičiūtė, 2013). Nepriklausomos, iš socialinių partnerių sudarytos nuolat veikiančios institucijos, atsakingos už socialinės saugos (ypač pensijų) sistemos reformos nagrinėjimą ar eigos vertinimą, įsteigimas gali padėti konsoliduoti socialinės saugos sistemos valdymą, išspręsti informacijos trūkumo problemą, nustatyti socialinės saugos sistemos reformos koncepciją ir socialiniams partneriams susitarti dėl socialinio teisingumo sampratos Lietuvos socialinės saugos sistemoje (Papirtis, Bitinas, 2010).

Apibendrinant galima teigti, kad socialinės partnerystės reikšmę socialiniam teisingumui pagrindžia trišalio bendradarbiavimo tikslas – keistis informacija, siekti interesų balanso, gauti pagrindinių socialinių partnerių pritarimą. Socialinė – ekonominė politika turi būti formuojama atspindint socialinių partnerių požiūrį ir interesus. Svarbu yra tai, jog šis dialogas padeda mažinti įtampą tarp atskirų visuomenės sluoksnių, o vyriausybė gali išklaudyti suinteresuotas darbo rinkos dalyvių pozicijas. Taip pat socialinio teisingumo aspektu svarbu yra tai, kad socialinės partnerystės proceso metu stengiamasi socialiniams partneriams suteikti didesnę vaidmenį reguliuojant darbo santykius ir mažinti valstybės galimybę imperatyviai reguliuoti šiuos santykius. Taip suteikiama galimybė patiems spręsti ir derinti interesus.

2. SOCIALINĖS POLITIKOS ĮTAKA SOCIALINIŲ MODELIŲ IR PENSIJŲ SISTEMAI

Socialinis draudimas, kaip ir visa socialinė apsauga, vadovaujasi fundamentaliais universalumo, solidarumo ir kitais principais. Nuo pat pradžių buvo siekiama, kad socialinio draudimo sistema būtų gana savarankiška. Pagrindinis socialinio draudimo sistemos tikslas – garantuoti pajamas apdraustiesiems netekus darbingumo dėl ligos, motinystės ir (arba) tėvystės, nedarbo, senatvės, neįgalumo (netekto darbingumo) ar kitais Valstybinio socialinio draudimo įstatyme nustatytais atvejais. Ypač aštrūs debatai vyksta dėl socialinės saugos einamųjų išmokų sistemos (ypač pensijų) reformavimo ir finansavimo būdo pasirinkimo, kadangi išlaidos pensijoms sudaro didžiausią visų išlaidų dalį. Kiekviena pensijų reforma ne tik reikalauja nusistovėjusių finansinių mechanizmų pokyčių, bet ir iškelia klausimą, ar toks pokytis atitinka socialinio teisingumo idėją. Socialinės saugos sistemos turi garantuoti pakankamo dydžio išmokas ateities kartoms ir užtikrinti socialinį teisingumą (Papirtis, Bitinas, 2010).

2.1. Socialinio teisingumo teorijos socialinės saugos atžvilgiu

Mokslinėje literatūroje socialinės apsaugos sąvoka interpretuojama įvairiai, nėra vieningos nuomonės dėl to, ką apima socialinės politikos bei socialinės apsaugos terminai. Įvairūs autoriai, besidomintys socialine politika – D. Pieters (1998), A. Guogis (2000), R. Rakucevičius (2003), D. Bernotas ir A. Guogis (2006), J. Tartilas (2005), L. V. Papirtis (2010), R. Lazutka (2007) ir kt. pateikia skirtingus socialinės politikos ir socialinės apsaugos apibrėžimus. Akcentuojama, kad vakarų šalyse iki aštuntojo dešimtmečio pabaigos socialinė politika ir socialinė apsauga buvo suprantama kaip socialinių išmokų ir socialinių pašalpų sistema. Socialinės politikos ypatybės:

- Socialinę politiką sąlygoja nacionalinių pajamų dydis;
- Socialinės politikos įgyvendinimas daro grįžtamąjį poveikį ūkiui;
- Socialinė politika yra veiksminga žmonių auklėjimo, požiūrio į valstybę ir politines partijas formavimo priemonė;
- Socialinė politika daro atitinkamą įtaką užsienio politikai, santykiams su kitomis šalimis, gali šiuos santykius gerinti arba bloginti (Bernotas, Guogis, 2006).

Kiti socialinės apsaugos apibrėžimai socialinę apsaugą apibūdina situaciniu požiūriu, t. y., kaip visapusę žmogaus apsaugą nuo lėšų praradimo. Dar daugiau, socialinė apsauga suvokiama kaip

žmogaus apsauga nuo žalos jam pačiam (Pieters, 1998). Socialinė sauga įvardijama kaip visuma priemonių, kurias pasitelkus sukuriamas žmonių, netekusių darbo pajamų arba turėjusių ypatingų išlaidų, solidarumas. Tai piniginės pašalpos, išmokos visuotinai pripažintais socialinės rizikos atvejais: dėl senyvo amžiaus, neįgalumo arba nedarbo, kai žmogus netenka pajamų iš apmokamo darbo, netekus darbo užmokestį gavusio maitintojo, atsiradus ypatingų išlaidų šeimoms, auginančioms vaikus, būtinos medicinos pagalbos atveju, trūkstant lėšų pragyventi (Tartilas, 2005). Reguluojamų ir administruojamų priemonių visuma, taikoma konkrečiam socialinės rizikos atvejui, dažnai vadinama socialinės saugos šaka arba sistema. Socialinė apsauga – visuma priemonių, kuriomis sukuriamas solidarumas tarp žmonių, netekusių (ar iškilus grėsmei netekti) darbo pajamų, turto, teisių arba turėjusių rimtų praradimų (sveikatos, statuso, kvalifikacijos) ar išlaidų (Andrašiūnienė, 2007). Taigi, socialinė apsauga yra politikos priemonės, kuriomis siekiama apsaugoti asmenis atsiradus socialinėms rizikoms. Labiausiai paplitusios socialinės apsaugos formos yra socialinė parama ir socialinis draudimas.

Socialinio teisingumo principo realizavimą socialinėje saugoje galima analizuoti per klasikinės socialinio teisingumo teorijas – liberalizmo, utilitarizmo, struktūrinio socialinio teisingumo, kompensacinio socialinio teisingumo teorijas. Lyginant minėtas teorijas galima akcentuoti, kad liberalizmo esmė – pajamų netolygumas, privilegijos ar individų sukauptas turtas nėra svarbūs kriterijai. Libertarų iškelti principai yra aktualūs, tačiau nepakankami teisingumui visuomenėje, kurios nariai turi tiesioginės įtakos vienas kito veiksams ir sprendimams, taigi yra vienas nuo kito priklausomi bei siekia tam tikrų bendrų tikslų, įtvirtinti. Tačiau libertarų postuluojami teisingumo principai yra įtvirtinti visų demokratinių valstybių pagrindiniuose teisės aktuose: LR Konstitucijos 23 str. nurodoma, kad „nuosavybė neliečiama“, o „nuosavybės teises saugo įstatymai“. Taigi, liberalizmas neigia bet kokius valstybės mechanizmus nustatant socialinės saugos sistemą, nes prievartinis pensijų mechanizmas pažeidžia asmens teisę pačiam pasirinkti, kuriai pensijų sistemai priklausyti. Šios teorijos trūkumas – šalininkai ignoruoja arba neparodo, kaip jų deklaruojami principai bus įgyvendinami konkrečioje socialinėje ekonominėje aplinkoje (Guogis, Gruževskis, 2010). Utilitarizmo teorijos esmė – socialinė sauga turi būti suprantama kaip taisyklių rinkinys visos visuomenės labui, kurio naudojimas pateisinamas tuo, kad atskiri individai negali patys užtikrinti reikiamos socialinės saugos, paramos, šeimos solidarumo ir privataus draudimo. Socialinės išmokos yra skirtos užtikrinti ekonominį aktyvumą, jos yra socialinės integracijos ir taikos garantas. Galima daryti išvadą, kad ši teorija skeptiškai vertina socialinį teisingumą socialinės saugos sistemoje išmokų prasme, tačiau socialinis teisingumas gali būti vertinamas teigiamai tuo atveju, jeigu socialinės saugos sistemoje nėra privilegijų, nuopelnų elementų, o išmokos mokamos tik tiems, kam jų labiausiai reikia (pagal poreikius). Struktūrinio socialinio teisingumo teorijos pradininkas – J. Rawlsas, analizavęs socialinio teisingumo vietą ir reikšmę šiuolaikinėje visuomenėje, teigia, kad pagrindinis socialinio

teisingumo uždavinys yra visuomenės struktūra, t. y., būdas, kuriuo pagrindinės socialinės institucijos paskirsto teises ir pareigas bei nustato privilegijas, atsirandančias iš socialinio visuomenės bendradarbiavimo (Bitinas, 2011). J. Rawlsas akcentuoja, jog „visos socialinės vertybės – laisvė ir galimybės, pajamos ir turtas, socialinė pagarba turi būti lygiai paskirstytos atsižvelgiant į nepalankiausias sąlygas turinčių pranašumą“ (Cousins, 2005). Taip pat pabrėžiama, kad skurdžiausiai gyvenančių asmenų parama galima tik tuo atveju, jei tai skatina darbo rinką ir pagerina jų socialinę padėtį. Anot autoriaus, vyriausybė turi išlaikyti veikiančią konkurencingą kainų sistemą, kad būtų užkirstas kelias formuotis nepagrįstoms rinkoms, užtikrinti stabilų užimtumą, socialinį minimumą, užtikrinti teisingumą nuosavybės teisių atžvilgiu (Social justice and public policy, 2008). Kompensacinio socialinio teisingumo teorija teigia, kad socialinis teisingumas sukuria natūralią nelygybę bei privilegijas, kurios turi būti koreguojamos per kolektyvinio perskirstymo mechanizmus. Socialinėje apsaugoje turi būti nustatyti penki pagrindiniai principai: politinė laisvė, ekonominės galimybės, socialinės galimybės (pavyzdžiui, bazinė socialinė sauga, sveikata, švietimas), skaidrumas (socialinių santykių aiškumas) ir apsauginė socialinė funkcija (labiausiai pažeidžiamų asmenų apsauga). Ši, kaip ir struktūrinio socialinio teisingumo ir iš dalies utilitarizmo, teorija pateisina socialinės saugos sistemos būtinumą. Kompensacinės socialinio teisingumo teorijos esmė – perskirstymo mechanizmų, kurie leidžia perskirstyti pajamas ir taip mažinti nelygybę, įdiegimas (Papirtis, Bitinas, 2010).

Pagal klasikinį skirstymą, šiandienėje Europoje išskiriamos dvi socialinės apsaugos tradicijos: angliškoji (Beverdžio) ir vokiškoji (Bismarko). Pirmoji pagrįsta socialiniais mokesčiais ir minimalių žmogaus reikmių tenkinimu valstybės sąskaita (Nekrošius, Kunca, 1994). Beverdžio sistemos socialinio draudimo schemų tikslas – apimti visus gyventojus. Pašalpos yra tam tikro nustatyto dydžio ir finansuojamos per mokesčių sistemą (Pieters, 1998). Bismarko sistemoje aiškiai dominuoja socialinis draudimas – ji pagrįsta privalomu socialinio draudimu ir iš jo išplaukiančiu paprasto uždarbio procentiniu kompensavimu. Pagal Bismarko sistemą, socialinis draudimas skirtas tik dirbantiems, ir būtent – samdomiems darbuotojams (Pieters, 1998). Ši sistema apima išmokas, kurių dydis, o dažnai ir mokėjimo trukmė, priklauso nuo darbo stažo ir pajamų dydžio, gauto iki socialinės rizikos atsiradimo. Socialinio draudimo schemas yra finansuojamos iš darbuotojų ir darbdavių įmokų. Pagal šią tradiciją, daugiausia dėmesio skiriama aiškiai apibrėžtoms aktyvių gyventojų kategorijoms, kurioms sukurtos su uždarbiu susijusios išmokų sistemos (Guogis, 2002). Apsisprendimas kurti Bismarko modelio pensijų sistemą, kuri finansuojama autonomiškai nuo valstybės biudžeto ir administruojama atskiros nuo vyriausybės socialinio draudimo įstaigos, gali būti paaiškintas ne tik noru radikaliai pakeisti buvusią tarybinę socialinės apsaugos sistemą, bet ir, atvirkščiai, nesugebėjimu išvengti jos patirties. Juk Bismarko pensijų modeliui būdinga pensijų sistemos dalyvio įmokų ir išmokų jam priklausomybė. O komunistų skelbtas principas atlyginti „kiekvienam pagal darbą“ taip

pat buvo įgyvendinamas siejant pensijų dydį su buvusios algos dydžiu ir darbo stažu (Lazutka, 2007). Apibendrinant šias dvi socialinės apsaugos tradicijas, galima išskirti šiuos esminius Beverdžio ir Bismarko sistemų skirtumus:

- Beverdžio sistema, pagrįsta minimalia pajamų apsauga, taikoma visiems gyventojams, tuo tarpu Bismarko sistema, pagrįsta privalomu socialinio draudimu;
- Beverdžio sistemos socialinio draudimo schemų tikslas – apimti visus gyventojus, o Bismarko sistemoje socialinis draudimas skirtas tik dirbantiems, ir būtent – samdomiems darbuotojams;
- Beverdžio sistemoje pašalpos yra tam tikro nustatyto dydžio ir finansuojamos per mokesčių sistemą, o Bismarko sistema apima išmokas, kurių dydis priklauso nuo darbo stažo ir nuo pajamų dydžio, gauto iki socialinės rizikos atsiradimo.

Apibendrinant galima teigti, kad socialinės politikos pagrindiniai aspektai yra socialinė parama bei socialinis draudimas. Apžvelgiant įvairias socialinės politikos interpretacijas, aišku, kad pagrindinė jos misija – užtikrinti solidarumą tarp visuomenės narių gelbstint juos iškilus įvairioms socialinėms rizikoms. Šiuo atveju atsispindi ir socialinis teisingumas – neišskiriant padėti žmonėms ne tik mokant jiems pinigines išmokas, bet ir integruojant į visuomenę, darbo rinką, mažinant nedarbingumą. Klasikinio socialinio teisingumo teorijos bei socialinės apsaugos tradicijos gali būti naudingos analizuojant ir vertinant šalyje egzistuojančią socialinės politikos sistemą valstybės atžvilgiu, t. y., kokią įtaką valstybė daro socialiniam teisingumui visuomenėje, kiek vietos socialinės apsaugos srityje paliekama socialiniam teisingumui. Apibendrinant minėtas teorijas, akivaizdu, kad akcentuojamas socialinės apsaugos sistemos būtinumas, tačiau nevienodai apibrėžiamas socialinio teisingumo poreikis bei principai.

2.2. Socialinės politikos modelio paieškos Lietuvoje

Atskirų ES šalių ekonominio konkurencingumo susilpnėjimas, darbuotojų ir jų mokamų socialinių mokesčių bazės sumažėjimas, gyventojų senėjimas, nacionalinio biudžeto deficitai, silpni socialinio administravimo gebėjimai verčia nuolat peržiūrėti ir reformuoti socialinę apsaugos politiką. Norint palaikyti pakankamą socialinės apsaugos lygį bei stiprinti šalies ekonominį konkurencingumą, svarbiausias uždavinys tampa naujų socialinės politikos modelių paieška bei jų adaptavimas šalyje (Kovaliov ir kt., 2011). Socialinės politikos modeliavimo pradininku laikomas R. Titmussas, kuris pirmas pateikė klasifikacines schemas ir ieškojo mažinančių nelygybę bei didinančių socialinį solidarumą priemonių, siekė identifikuoti gerovės valstybės tikslus. Jis išskyrė marginalinį (liekamojo pobūdžio) modelį – JAV, socialinės politikos, priklausančios nuo pramonės lygio Vokietijoje, institucinį modelį Skandinavijoje. G. Esping – Andersenis minėtus modelius pritaikė politologijos

moksliui, išskirdamas tris socialinės apsaugos tipus: skandinaviško tipo (arba socialdemokratinį), anglo – saksų (arba liberalųjį) ir kontinentinės Europos (arba konservatyvų). Vadovaujantis liberaliuoju modeliu, socialinės rizikos asmenys „atsiranda“ dėl nevykusio rinkų veikimo („rinkų nesėkmės“), o gerovės programos pateisinamos tik tuo atveju, jeigu jos nukreiptos prieš akivaizdų pralaimėjimą rinkoje. Liberalųjį modelį remia rinkos optimistai, galvoję, kad sėkminga ekonominė plėtra pagerins rinkų veikimą ir sumažins „rinkų nesėkmes“, o kartu sumažės ir tikimybė kištis į rinkų veikimą. Tačiau šiuolaikinių mokslininkų požiūris į šią tipologiją – kritiškas. Iš tikrųjų, šiuo atveju valstybė garantuoja tik minimalią paramą savo piliečiams ir stengiasi, kad pats individas, pasikliaudamas rinka, užsitikrintų gerovę. Tokioje gerovės valstybėje individas skatinamas dalyvauti rinkoje ir taip apsirūpinti pragyvenimo šaltiniu (Bernotas, Guogis, 2003). Konservatyvus modelis išskiria šeimą kaip svarbiausią gerovės teikimo elementą. Deklaruojama, kad socialinės rizikos įtakoja šeimą, o valstybės ir rinkos gerovės užtikrinimo priemonės ir skirtos pašalinti „šėimos nesėkmes“. Naujesnis požiūris į šį modelį – išipareigojimas vadovaujantis tradicijomis socialiai apsaugoti šeimą. Socialinės paslaugos teikiamos tik tuomet, kai šeima jau nebepajėgia susitvarkyti su iškilusiomis gerovės problemomis. Tokio tipo valstybėse stengiamasi išlaikyti klasinę priklausomybę ir statusą per socialinio draudimo sistemų įvairovę. Socialdemokratinis modelis apibrėžiamas pagal socialinių rizikų visumą. Svarbiausios čia – žmogaus socialinės raidos teisės, tačiau šiuolaikiniu požiūriu – pirmenybė teikiama valstybei, kuri ir prisiima didžiausią atsakomybę, užtikrinant kiekvienam valstybės piliečiui materialinę gerovę, remia visiško užimtumo politiką, suteikdama kiekvienam piliečiui darbo vietą ir užmokestį, tenkinantį individo poreikius. Šioje sistemoje visos pašalpos mokamos valstybės, o kiekvienas pilietis turi vienodas teises gauti gerovės valstybės teikiamas paslaugas, neatsižvelgiant į jo rasę, lytį, šeiminių padėtį. Socialinė – demokratinė gerovės valstybė yra universali ir skatina lygybę. Apibendrinat pagrindinius gerovės valstybės tipus liberalųjį, socialdemokratinį ir konservatyvųjį, svarbu pažvelgti iš socialinio teisingumo, lygybės pusės. Lygybė kiekviename modelyje apibrėžiama skirtingai. Požiūris į lygybę liberaliojo modelio atveju lemia noras visuomeninius fondus panaudoti taip efektyviai, kad socialinės gerovės parama būtų skiriama tiems visuomenės nariams, kuriems jos labiausiai reikia, ir kurie yra nepajėgūs patys pasirūpinti. Požiūris į lygybę konservatyviajame modelyje skiriasi, nes į socialinę politiką čia žiūrima kaip į priemonę dirbantiems garantuoti stabilų gyvenimą. Individai skirtingais gyvenimo etapais arba esant kitai rizikai vargti neprivalo. Lygybė tampa galimos pajamų srautų sutrikimų rizikos pasidalijimu. Socialdemokratinis modelis socialinės apsaugos prasme dėl universalių socialinių programų, didesnės pajamų lygybės ir mažesnio skurdo, yra vertingiausias. Šio modelio galimybės ir laimėjimai siekiant lygybės ir skurdo sumažinimo yra akivaizdūs. Šiame modelyje lygybė suprantama kaip pajamų perskirstymo pakeitimas, o ne jo išlaikymas. Beje, Europos socialinis modelis pasižymi bendrais valstybės narėms būdingais principais: socialiniu solidarumu, teisingumu, pagarba žmogui. ES socialinė politika siejama su

socialiniu reguliavimu, o valstybės – narės pačios kuria savo gerovės modelius (Dromantienė, Česnuitytė, 2001). Pastaraisiais dešimtmečiais ES keliama uždaviniai pertvarkant pensijų sistemą: išlaikyti pensijų dydį, kuris užtikrintų gyvenimo kokybę sulaukus senyvo amžiaus; užtikrinti ilgalaikį sistemų finansinį stabilumą; didinti darbingo amžiaus ribą, vyresnio amžiaus darbuotojus įtraukti į mokymosi visą gyvenimą procesą; socialinės apsaugos sistemose taikyti vėlesnio išėjimo į pensiją laiką (Dromantienė, Česnuitytė, 2011). Nors ES pensinio amžiaus žmonės nelaikomi skurdžiausia ar labiausiai atskirta socialine grupe, tačiau pripažįstama, kad šie žmonės nėra viena socialinė grupė.

Žvelgiant į užsienio šalyse reglamentuotą socialinę politiką, viešojo administravimo pokyčius ir tobulinimo galimybes, galima išskirti Didžiąją Britaniją, Švediją bei Vokietiją, kadangi minėti procesai čia tam tikrais aspektais giminingi ir Lietuvai. Pavyzdžiui, Didžioji Britanija, atstovaudama vadinamajam Anglo–saksų gerovės valstybės modeliui, užtikrina dosnią socialinę pagalbą persikirstant pajamas, kurių didžioji dalis skiriama darbingo amžiaus bedarbiams paremti. Profsąjungos yra silpnos, o darbo rinka palyginti mažai reguliuojama. Pensijų sistema šioje šalyje pradėta reformuoti dar 1970 m., o 2003 – 2006 m. pensijų sistemos reformų strategija buvo skirta užimtumui skatinti, kovoti su skurdu bei didinti pensininkų nepriklausomybę nuo valstybinio finansavimo. Švedijoje, kuri yra viena iš Šiaurės modelio šalių, valstybės išlaidos socialinėms reikmėms yra didžiausios, o kartu garantuojama universali gerovė kiekvienam piliečiui (Bitinas, 2011; Cousins, 2005). Darbo rinka, kaip ir Didžiojoje Britanijoje, yra mažai reguliuojama, tačiau skirtingai nei Anglijoje, čia egzistuoja stiprios profsąjungos. Panaši situacija ir Vokietijoje (Reino žemių modelis), kur stiprios profsąjungos, tačiau kiek labiau reguliuojama darbo rinka. Ši šalis eina pensinio amžiaus didinimo politikos keliu. Ir Švedijoje, ir Vokietijoje vykdoma aktyvi visuomenės informavimo politika – organizuojami seminarai, vyksta internetinės sistemos tobulinimas, siekiama, kad socialinės apsaugos sistemos paslaugų prieinamumas būtų 24 val. per parą. 2005 m. Vokietijoje pradėtas diegti „vieno langelio“ ir „virtualaus klientų aptarnavimo skyriaus“ principai, kad būtų teikiamos elektroninės paslaugos visą parą, būtų sumažintos valdymo išlaidos, gerinamas klientų aptarnavimas (Guogis, Gudelis, 2003). Viešojo valdymo ir viešųjų vadybininkų įtaka visoje Vokietijoje ir skirtingose viešojo administravimo lygiuose yra nevienoda (Juralevičienė, Galvanauskaitė, 2007). Galima teigti, jog šiose kaip ir kitose ES valstybėse pagrindiniai pensijų reformų tikslai – pensinio amžiaus didinimas, pasikeitęs pensijų skaičiavimo modelis, privačių kaupiamųjų pensijų įvedimas, socialinio draudimo įmokos, pensijų rezervo fondo įsteigimas, vyresnio amžiaus žmonių skatinimas likti darbo rinkoje, išankstinės ir dalinės pensijos (Bitinas, 2006).

Lietuvoje, kaip ir kitose Rytų Europos šalyse, sunku tiksliai nustatyti socialinės politikos modelį, nes dažnai kaitaliojami socialinę apsaugą ir mokesčių politiką reglamentuojantys teisės aktai, keičiasi vyriausybės (Išoraitė, 2005). Atkūrus valstybingumą, Lietuvai buvo pakankamai lengva nuosekliai pereiti prie kurio nors Europinio ar jam artimo gerovės modelio. Tačiau šalis kūrė

laisvosios, o ne socialinės rinkos ekonomiką (Kovaliov ir kt., 2011). Galima teigti, jog Lietuvos socialinės politikos modelį nulėmė vyraujanti valstybinio socialinio draudimo sistema, veikianti einamųjų įmokų ir išmokų pagrindu. Ji sudarė daugiau kaip 80 proc. viso socialinės apsaugos finansavimo. Pagal šį bruožą Lietuva atitiko kontinentinės Europos korporatyvinį modelį (Bernotas, Guogis, 2006). Taigi, galima sakyti, kad Lietuvoje buvo pasirinktas korporatyvinis modelis ne dėl siekimo pakartoti bismarkinį principą ar dėl darbo rinkos partnerių (profesinių sąjungų ir darbdavių organizacijų), tačiau siekiant padidinti stimulą dalyvauti darbo rinkoje. Galima pritarti A. Guogio (2006) nuomonei, kad Lietuvos socialinės apsaugos sistema daugiausia vadovaujasi Bismarkiniu – korporatyviniu („Sodros“) tipo modeliu. Šis valstybinio socialinio draudimo modelis priklauso nuo buvusio dalyvavimo darbo rinkoje. Galiausiai pabrėžiama nuomonė, jog Lietuvos socialinės politikos modelis bendriausia prasme atitinka Rytų Europos modelį, kurio esminiai bruožai:

- Funkcionuoja atskiri nuo bendrojo valstybės biudžeto privalomieji valstybinio socialinio draudimo fondai, surenkantys įmokas ir iškart išmokantys išmokas, kurios dažnai nepatenkina net minimalių poreikių;
- Stiprėjanti puritoniška darbo etika;
- Neteikiama parama „nenusipelnusiems vargšams“;
- Didinama privati ir bažnytinė labdara;
- Lėtai stiprėja nevyriausybinių organizacijų ir hierarchiškai veikia korporatyvios gerovės institucijos (Bernotas, Guogis, 2003).

Apibendrinant galima teigti, jog šalies socialinės politikos modelį nulėmė vyraujanti valstybinio socialinio draudimo sistema, veikianti einamųjų įmokų ir išmokų pagrindu. Tačiau akivaizdu, kad apie nusistovėjusį modelį valstybėje kalbėti sudėtinga ne tik dėl kintančios valstybės politikos, bet ir dėl besikeičiančios socialinės, demografinės padėties visuomenėse. Akivaizdu, jog vadovaujantis socialinės politikos modelių skirtumais ir panašumais, socialinis teisingumas daugiausiai suvokiamas per lygybės sampratą.

2.2.1. Pensijų sistema ir socialinio teisingumo apraiškos

Viena iš svarbiausių ES šalių politikos problemų yra senatvės pensijų sistemų gebėjimas aprūpinti savo piliečius tinkamomis ir tvariomis senatvės pensijomis, kadangi sunku surasti pusiausvyrą tarp pensininko pragyvenimo lygio ir valstybės piliečių, kurie ketina „užmokėti“ už ateinančių kartų išėjimą į pensiją (European Commission, 2011). Socialinis draudimas apibrėžiamas kaip privalomoji sistema, kuria siekiama apimti kiekvieną, kam iškyla tam tikra rizika. Socialinio draudimo atveju mokami draudiminiai įnašai, kurie, patyrus socialinę riziką, sąlygoja galimybę gauti

socialinę pašalpą. Tad socialinis draudimas yra finansuojamas iš draudimo įmokų, o draudimo išmokos priklauso nuo įmokų dydžio. Tuo tarpu socialinė parama suprantama kaip socialinis įsipareigojimas teikti išmokas nepasiturintiems asmenims. Lietuva, Latvija ir Estija priklauso Kontinentiniam Europos valstybių socialinės apsaugos teoriniam modeliui, dėl ko šiose šalyse išmokas gauna tik tie, kurie moka socialinio draudimo įmokas (Vaigauskaitė, 2008). Pasaulio ir šalies ekonomikos nestabilumas, ilgėjanti gyvenimo trukmė, mažėjantis gimstamumas kelia rimtų iššūkių valstybinei pensijų sistemai, didina gyventojų nesaugumą dėl pajamų pensiniame amžiuje, todėl pensijos planavimo, finansinių išteklių kaupimo pensiniam amžiui klausimai tampa vis aktualesni tiek visame pasaulyje, tiek Lietuvoje. Dauguma vis dar tikisi, kad pensija pasirūpins valstybinio socialinio draudimo sistema, nėra susipažinę ir neišnaudoja kitų galimybių kaupti pensiją (Klimavičienė, 2010).

1 lentelė. Pensinis amžius Lietuvos Respublikoje

Metai	Vyrai	Moterys
1995	60 m. 2 mėn.	55 m. 4 mėn.
1996	60 m. 4 mėn.	55 m. 8 mėn.
1997	60 m. 6 mėn.	56 m.
1998	60 m. 8 mėn.	56 m. 4 mėn.
1999	60 m. 10 mėn.	56 m. 8 mėn.
2000	61 m.	57 m.
2001	61 m. 6 mėn.	57 m. 6 mėn.
2002	62 m.	58 m.
2003	62 m. 6 mėn.	58 m. 6 mėn.
2004	62 m. 6 mėn.	59 m.
2005	62 m. 6 mėn.	59 m. 6 mėn.
2006–2011	62 m. 6 mėn.	60 m.
2012	62 m. 8 mėn.	60 m. 4 mėn.

Šaltinis: Statistikos departamentas

Atkūrus nepriklausomybę, Lietuvos socialinė politika buvo vykdoma dviem kryptimis: formuojant ir įgyvendinant socialinę apsaugą bei darbo politiką. Socialinės apsaugos sistema susidėjo iš dviejų dalių – socialinio draudimo ir socialinės paramos (Bernotas, Guogis, 2003). I. Nekrošiaus ir V. Kuncos (1994) nuomone, Lietuvoje buvo teisingai pasirinkta socialinio draudimo sistema. Savo nuomonę autoriai grindžia tuo, jog nerealu kalbėti apie sistemą, pagrįstą minimalių poreikių tenkinimu asmenų, kurie ne dėl nuo jų priklausančių priežasčių negali užsidirbti sau lėšų, nes tokia sistema galima tik išsivysčiusiai visuomenei. Ypač svarbus socialinės apsaugos srities įvykis buvo 1999 m. viduryje priimtas Pensijų fondų įstatymas, kuris įteisino privačių pensijų fondų steigimo ir veiklos galimybę, sudarė prielaidas atsakomybę už pensinį draudimą prisiimti ir valstybiniam, ir privačiam sektoriui (Guogis, 2002). Socialinio draudimo pensijų dalinio privatizavimo tvarka Lietuvoje buvo

nustatyta 2002 m. gruodžio 3 d. Pensijų reformos įstatymu, kuris įsigaliojo nuo 2003 m. sausio 1 dienos. Šalia socialinio draudimo pensijų sistemos, kuri pavadinta pirma pakopa, ir iš dalies vietoje jos kuriama privačių pensijų sistema, vadinamoji antra pensijų pakopa, kuri finansuojama iš pirmos pakopos gaunamomis lėšomis, numatyta ir trečia pensijų pakopa, kurioje dalyvauti gali kiekvienas asmuo, kuris įmokas pensijų fondui moka iš savo asmeninių šaltinių. Valstybė trečią pensijų pakopą remia mokesčių lengvatomis (Lazutka, 2008).

Viena iš svarbiausių naujovių socialinėje apsaugoje pastaraisiais metais – pertvarkoma pensijų sistema, leidžianti žmonėms laisvai apsispręsti, kaip kaups pensijai ateityje. Pensijų fonduose kaupiama dalis socialinio draudimo įmokų, skirtų senatvės pensijai. 2004 m. ši dalis buvo 2,5 proc., 2005 m. – 3,5 proc., 2006 m. – 4,5 proc., 2007 ir 2008 m. – 5,5 proc. pensijų kaupimo draudžiamųjų pajamų. Dėl sunkios ekonominės situacijos, nuo 2009 m. liepos 1 d. pensijų fondams pervedamos kaupiamosios įmokos dydis laikinai sumažintas iki 2 proc. asmens draudžiamųjų pajamų, o nuo 2012 m. patvirtintas kaupiamosios įmokos dydis 1,5 proc., 2013 m. – 2,5 proc. asmens draudžiamųjų pajamų. Pasirinkus kaupimą naujomis sąlygomis (su papildomomis asmens bei valstybės biudžeto įmokomis) arba pasirašius pensijų kaupimo sutartį, nuo 2014 m. pensijų įmokos dydis susidarys iš 2 proc. „Sodros“ įmokos, papildomos 1 proc. dalyvio pajamų įmokos ir 1 proc. pensijų įmokos iš valstybės biudžeto lėšų. Nuo 2016 m. papildomos dalyvio lėšomis mokamos įmokos dydis bus 2 proc. dalyvio pajamų, o iš valstybės biudžeto už dalyvį mokamos įmokos dydis – 2 proc. Nuo 2020 m. pensijų įmokos dydis susidarys iš 3,5 proc. „Sodros“ įmokos, papildomos 2 proc. dalyvio pajamų jo lėšomis mokamos įmokos, papildomos iš valstybės biudžeto už dalyvį mokamos įmokos dydis – 2 proc. (<http://www.socmin.lt/index.php?-714187643>). Tačiau šalyje valstybės socialinės apsaugos sistema stengiasi rūpintis tik neturtingiausiais gyventojais, čia taikoma minimali ir tikslinė valstybinė socialinė apsauga, nes egzistuoja mažos pašalpos ir pensijos. Valstybėje nebranginamas vidurinis gyventojų sluoksnis, nesiekiamas jo, kaip gerovės valstybės atramos, išsaugoti. Šalyje sukurti savanoriški privatūs pensijų fondai dar labiau stiprina turtinę nelygybę ir socialinę diferenciaciją. Dažniausia dalyvauti privačiuose pensijų fonduose pareiškia norą didesnes pajamas gaunantys ir jaunesnio amžiaus gyventojai (Liudvinovičienė, Guogis, 2004). 2011 m. vykdyto Visuotinio gyventojų surašymo duomenimis, šalyje gyveno 1,9 ml. Darbingo amžiaus žmonių, 650 tūkst. – pensinio amžiaus žmonių, kurių vienam atiteko 2,9 darbingo amžiaus gyventojų. Tačiau prognozuojamas pensinio amžiaus vyrams ir moterims didinimas, kuris 2026 m. turi išaugti iki 65 m., neigiamai įtakos darbingo ir pensinio amžiaus gyventojų santykį („Valstybė“, 2013).

Socialinio draudimo srityje pastaruoju metu įvykdyta nemažai kitų pakeitimų: taupant administracinius kaštus, nedarbo išmokų mokėjimo funkcija nuo 2013 m. sausio 1 d. iš Lietuvos darbo biržos perduota „Sodros“ teritoriniams skyriams, o tokiu būdu sutaupytos lėšos bus panaudojamos vykdant kitas su užimtumu susijusias funkcijas. Taip pat per „Sodrą“ pradėtos mokėti ir valstybinės

išmokos meno kūrėjams, prokurorams, sportininkams, įgyvendinti kiti pakeitimai. Vis dėlto, moksliškai neigiamai vertinamos profesinės privilegijuotos pensinio aprūpinimo sistemos, kai specialų pensinį aprūpinimą gauna pareigūnai, teisėjai, prokurorai, mokslininkai. „Užuot kūrę universalias schemas, leidžiančias suvienodinti pensinio aprūpinimo sąlygas kuo didesniai kiekiui asmenų, o lengvatas suteikti tik labai siauram pensininkų skaičiui, lietuviai pasuko kitu keliu, t. y., kuria diferencijuoto specialaus pensinio aprūpinimo schemas“ (Maculevičius, 2004). Pritariant nuomonei pažymima, jog Lietuvoje egzistuojanti specialių papildomų socialinių išmokų sistema yra visiškai atgyvenęs ir jokiais argumentais nepateisinamas reiškinys globalizacijos sąlygomis. Specialios papildomos išmokos Lietuvoje skiriamos nusipelnusiems asmenims, įvairių jėgos struktūrų atstovams, mokslininkams, teisėjams ir pan., ir beveik kiekvienais metais ši sistema dar labiau išsiplečia, pavyzdžiui, skiriant rentas signatarams (Guogis, 2005). Vadinasi, šioje vietoje sudėtinga kalbėti apie socialinį teisingumą, kuris iškraipomas išskiriant lygesnius už kitus. Socialinio teisingumo pasigendama ir vertinant lėšas, skiriamas pensijoms. Nors planuojant pensijų reformą ir vėliau Lietuvoje mažos pensijos paprastai siejamos su esamos pensijų sistemos pobūdžiu (socialinio draudimo), tačiau tikroji mažų pensijų priežastis yra nepakankamas jų finansavimas (Lazutka, 2008). Tą patvirtina ir tai, kad pastaruosius penkerius metus Valstybinio socialinio draudimo fondo („Sodros“) biudžeto išlaidos viršija pajamas, t. y., dalis pensijų ir kitų išmokų kasmet mokamos iš skolintų lėšų. Šiuo metu senatvės pensiją gauna beveik 600 tūkst. šalies gyventojų. Statistikos departamento duomenimis, 2012 m. šalyje gyveno 167,7 tūkst. 60–64 metų amžiaus gyventojų. Asmenų, turinčių būtinąjį 30 metų darbo stažą, vidutinė valstybinė socialinio draudimo senatvės pensija siekia 843,2 lito (Socialinis pranešimas 2012 – 2013, 2013)

Nuo 2012 m. rugpjūčio 1 d. pirmąkart jaunus žmones įdarbinantiems darbdaviams pasiūlyta nauja paramos forma – dalies darbo užmokesčio kompensavimas. Darbdavys moka visas „Sodros“ įmokas už darbuotoją, įskaitant pensijų socialinio draudimo įmokas, tačiau jam kompensuojama fiksuota darbuotojo atlyginimo dalis. Tokia rėmimo sistema sudaro galimybę žmonėms kaupti pensijų socialinio draudimo stažą. Dalies darbo užmokesčio kompensavimas darbdaviams teikiamas pagal ES fondų lėšomis finansuojamą priemonę „Parama pirmajam darbui“. Manytina, kad visi šie sprendimai turės teigiamos įtakos socialinio draudimo sistemai, kuri taps vienesnė bei solidaresnė, o socialinio draudimo modelis – skaidresnis ir tvaresnis. Gali būti, kad minėtos prognozės taps dalinio socialinio teisingumo pamatu. Dar vienas žingsnis socialinio teisingumo link – 2012 m. įsigalioję LR valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymo pakeitimai, kurie užtikrina vienodų sąlygų taikymą mokant pensijas tiek LR piliečiams, gyvenantiems užsienyje, tiek trečiųjų šalių piliečiams, gyvenantiems trečiojoje šalyje ir nustatytą laiką mokėjusiems privalomas valstybinio socialinio pensijų draudimo įmokas į Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžetą. Iki šių pakeitimų įsigaliojimo valstybinio socialinio draudimo pensijos buvo mokamos tik LR piliečiams, gyvenantiems užsienio valstybėse, su

kuriomis Lietuva nesudariusi tarptautinių sutarčių ir kuriose netaikomos ES socialinės apsaugos sistemų koordinavimo reglamentų nuostatos dėl pensijų mokėjimo, o neturintiems LR pilietybės asmenims, nors ir turintiems tiek pat stažo ir gavusiems tokias pat pajamas ir gyvenantiems toje pačioje užsienio valstybėje, valstybinės socialinio draudimo pensijos nebuvo mokamos. Nuo 2013 m. sausio 1 d. įsigaliojusios Pensijų įstatymo pataisos numato kitokį pensijos apskaičiavimo būdą pirmą kartą į pensiją išeinantiems asmenims ir tiems, kas dirbo po pensijos paskyrimo ir pageidauja, kad pensija būtų paskirta iš naujo. Asmeniui suteikiama galimybė pasirinkti, kad papildoma pensijos dalis būtų apskaičiuojama atsižvelgiant į visas nuo 1994 m. sausio 1 d. gautas draudžiamąsias pajamas ir visą, bet kuriuo metu įgytą, stažą. Kita vertus, jei asmuo pageidauja, papildoma pensijos dalis galės būti skaičiuojama atsižvelgiant ir į pajamas, gautas iki 1994 m. Tokiu atveju papildoma pensijos dalis bus skaičiuojama pagal formulę, sudarytą iš dviejų atskirų dalių.

Atsižvelgiant į tai, jog vyresnio amžiaus darbuotojų skatinimas pasinaudoti ankstyvo išėjimo į pensiją galimybe tikintis, kad vietoje jų bus įdarbinti jauni žmonės, pasirodė iš esmės neveiksminga ir brangi politikos priemonė, rekomenduojama:

- Modernizuoti darbo rinkas supaprastinant užimtumo teisės aktus ir plėtojant lanksčias darbo sąlygas, įskaitant sutrumpinto darbo laiko taikymą ir darbo aplinkos, užtikrinančios ilgesnį darbingą amžių, kūrimą. Mažinant užimtumo apsaugos pagal įvairias darbo sutartis skirtumus, turėtų susilpnėti darbo rinkos segmentacija ir sumažėti nedeklaruojamo darbo atvejų. Reikėtų stebėti bedarbio pašalpų poveikį, kad būtų užtikrinti griežti tinkamumo kriterijai ir veiksmingi darbo paieškos reikalavimai;
- Imantis platesnio masto veiksmų mažinti dirbantiesiems tenkančią mokesčių naštą, ją ypač sumažinti mažai apmokamiems dirbantiesiems. Skatinant naujų darbo vietų kūrimą svarstyti laikiną socialinio draudimo įmokų mažinimą ar darbo subsidijų sistemas naujiems darbuotojams, ypač žemos kvalifikacijos ar ilgą laiką be darbo buvusiems darbuotojams;
- Reikėtų stiprinti socialinės paramos ir aktyvinimo priemonių sąsają teikiant geriau asmens poreikiams pritaikytas paslaugas („vieno langelio“ principas) ir imantis veiksmų pažeidžiamų grupių naudojimuisi priemonėmis gerinti (Europos Komisijos komunikatas, 2013).

Vis dėlto, atsižvelgiant į kai kurių autorių nuomones, akivaizdu, jog socialinio teisingumo įgyvendinimą socialinės saugos sistemoje apsunkina tai, kad Lietuvoje socialinės saugos sistemos reformos vykdomos chaotiškai ir nekompleksiškai. „Tik turint aiškią socialinio teisingumo viziją, kaip turėtų būti užtikrintas socialinis teisingumas socialinės saugos sistemoje, galimos ilgalaikės ir tvarios socialinės saugos sistemos reformos, juolab kad norminiuose teisės aktuose nėra įtvirtintas socialinio teisingumo apibrėžimas“ (Papirtis, Bitinas, 2010). Vienu iš veiksmingiausių būdų gerinti socialinį administravimą galėtų tapti atskiros Naujosios viešosios vadybos priemonės ir Naujosios viešosios vadybos metodologija. Ypač tai galėtų pasiteisinti savivaldos lygmeniu organizuojant socialinių

paslaugų teikimą. Teigiamas poslinkis – 2014 m. socialinių pašalpų mokėjimas kaip savarankiška funkcija perduodama šalies savivaldybėms. Sekama daugelio Vakarų valstybių centrinės vyriausybės pavyzdžiu dalį funkcijų perduodant vietos valdymo institucijoms taip priartinant savivaldą prie gyventojų, ir suteikiant didesnę atsakomybę vietiniam viešojo sektoriaus personalui. Tai vieno iš valdymo modernizavimo komponentų įgyvendinimas praktikoje ir pastangos pagerinti piliečių aptarnavimą. (Smalskys, Skietrys, 2008).

Apibendrinant galima teigti, kad apžvelgus šalies socialinės apsaugos savybes, paaiškėja, jog Lietuvos socialinės politikos modelis bendriausia prasme atitinka Rytų Europos modelį, o socialinės apsaugos sistema daugiausia vadovaujasi bismarkiniu – korporatyviniu („Sodros“) tipo modeliu. Nors pastaraisiais metais formuojant socialinę politiką pensijų sistemos atžvilgiu ir matomi teigiami poslinkiai socialinio teisingumo link, akivaizdu, kad nepakanka vien kelių įstatymų pakeitimų tam, kad būtų galima kalbėti apie nusistovėjusią ir solidariai bei lygiai apimančią visus aspektus sistemą. Lėšų pensijoms išmokėti trūkumą iš dalies galėtų kompensuoti pensijų fondai, tačiau ne visi žino ar yra pakankamai informuoti apie galimybes patiems asmeniškai kaupti pensijas, įtariai priima naujoves. Pasinaudoti ankstyvuoju išėjimu į pensiją tapo netikslinga ir dėl pernelyg mažų išmokų dydžio. Todėl stiprėjanti ir stabili ekonomika, tinkamas valstybės politikų požiūris į socialinę jos pusę, pačios visuomenės domėjimasis galimybėmis dirbti ir užsidirbti pakankamą pensiją, ne tik teoriškai deklaruojamas, bet ir praktiškai įgyvendinamas socialinis teisingumas gali būti tinkamas stiprios, solidarios ir efektyvios socialinės ar viešosios politikos pamatas.

3. SOCIALINIO TEISINGUMO SOCIALINĖJE POLITIKOJE TOBULINIMO GALIMYBIŲ TYRIMAS

3.1. Tyrimo metodologija

Tyrimo tikslas – atlikus anketinę respondentų apklausą bei pusiau struktūrizuotą interviu ekspertams nustatyti socialinės politikos tobulinimo galimybes viešojo administravimo ir socialinio teisingumo atžvilgiu.

Tyrimo problema – kaip tobulinti valstybės vykdomą socialinę politiką socialinio teisingumo aspektu?

Tyrimo uždaviniai:

1. Išsiaiškinti tyrimo dalyvių nuomonę apie šalyje vykdomos socialinės politikos prioritetus bei problemas;
2. Pusiau struktūrizuoto ekspertų interviu metu įvertinti socialinės politikos ypatumus ir perspektyvas.

Tyrimo objektas – socialinis teisingumas viešajame administravime ir socialinėje politikoje.

Hipotezės.

1. Socialinio teisingumo trūkumas trukdo efektyvesnei socialinei politikai;
2. Socialinės apsaugos sistemos efektyvumas priklauso nuo socialinio teisingumo bei darbo santykių novatoriškumo užtikrinimo.

Tyrimo metodologija. Tyrimui atlikti buvo taikomi šie metodai:

- Anketinė apklausa. Tyrimas atliktas vadovaujantis R. Tidikio (2003) aprašytu anketiniu metodu. Pasirinkta anoniminės anketos rūšis, kai atsakęs asmuo lieka nežinomas. Pagal atsakymo formą respondentams buvo pateikti uždaro pobūdžio klausimai. Tokie atsakymai yra vertingesni, nes jie nėra tokie subjektyvūs, orientuoja atsakantį į daugumos priimtinius variantus, padeda išryškinti klausimo esmę.
- Pusiau struktūrizuotas interviu ekspertams. Siekiant visapusiškiau ištirti respondentų anketinės apklausos metu pateiktus duomenis ir išskirtas problemas nagrinėjamąja tema, atliktas pusiau struktūrizuotas interviu su ekspertais – kalbintas teritorinės darbo biržos vedėjas, „Sodros“ specialistai, socialinės paramos skyriaus vedėjas. Jie yra tiesiogiai atsakingi už socialinės bei užimtumo politikos formavimą vietos savivaldybėje, kurie tiesiogiai bendrauja su klientais, atlieka analizę, pateikia statistinius duomenis, išskiria problemas ir ieško jų sprendimo būdų. Struktūrizuoto interviu metu klausimai ir visa procedūra numatoma iš anksto, situacija yra apibrėžta (Kardelis, 2005). Šio instrumento paskirtis yra tiesioginė bei pagrindinė priemonė būtinai tyrimo uždaviniams informacijai gauti. Pasirinktasis tyrimo instrumentas tyrimo

kontekste suteikė platesnes galimybes giliau pažinti, suprasti tiriamąjį asmenį, kurios anketinėje apklausoje yra labai ribotos. Kaip teigia Bitinas (2008), atliekant interviu, vyksta ir stebėjimo procesas: tyrėjas gali ne tik girdėti, ką kalba tyrimo dalyvis, bet ir mato, kaip jis kalba, kaip tuo metu elgiasi. Pusiaus struktūrizuota interviu forma, turint klausimų sąrašą ir temas, kurios turi būti aprėptos, tyrėjui leidžia neprisirišti prie klausimų tvarkos, t. y., keisti interviu tvarką bei smulkmenas, pagal tai, kaip interviu eigoje tos temos yra aprėpiamos (Kardelis, 2002).

- Statistinės (anketinės apklausos) duomenų analizės metodas. Anketavimo rezultatus, darant apibendrinimus ir formuluojant išvadas naudotas „Microsoft Office Excel“ programinis paketas (vidurkiai, procentai, diagramos, atlikta kiekybinė ir kokybinė duomenų analizė). Ekspertų interviu duomenys apibendrinti ir pateikti lentelių pavidalu.

Respondentų atranka. Šio tyrimo metu naudota sistemingoji tikimybinė imtis, kuri pasirinkta atsižvelgiant į populiacijos didumą, numatant imties didumą. Tyrimui buvo taikoma paprasta atsitiktinė atranka – kai atrenkama nedidelė žmonių grupė, kurios narius šis vertinimas apima. Taikant atsitiktinės atrankos procedūrą, kiekvienas tyrimo dalyvis turi lygią ir nepriklausomą nuo kitų galimybę būti atrinktas. Atlikta paprasta atsitiktinė atranka bei su 0,05 paklaida apskaičiuotas imties tūris 86 (generalinės aibės visuma 110) nusako imties reprezentatyvumą (Kardelis, 2002). Reikiamas tiriamųjų skaičius nustatytas naudojant Paniotto formulę:

$$n = 1 / (\Delta^2 + 1 / N); \quad (1)$$

Čia:

n = reikiamų respondentų skaičius;

Δ = paklaida ($\Delta = 0,05$);

N = tiriamos visumos skaičius.

$$n = 1 / ((0,05)^2 + 1/110) = 1 / (0,0025 + 0,009) = 1 / 0,0115 = 86$$

Pagal apskaičiuotą imtį, tyrime turėjo dalyvauti ne mažiau kaip 86 respondentai. Atgauta 80 užpildytų anketų (iš 100 pateiktų), todėl galima teigti, kad atlikto tyrimo rezultatai yra tikslūs.

Anketinio tyrimo etapai. Pirmajame etape respondentams buvo išdalytos anketos bei paaiškinta, kam reikalingi duomenys, kad jie bus konfidencialūs. Antrojo etapo metu surinktos jau užpildytos anketos, atlikta statistinė tyrimo duomenų analizė. Trečiajame etape buvo apibendrinti gauti rezultatai.

- 1) 1–5 klausimų blokas, skirtas išsiaiškinti respondentų nuomonę apie socialinį teisingumą šalies politikoje;
- 2) 6 – 11 klausimai susiję su šalyje egzistuojančia pensijų sistema;
- 3) 12 – 20 klausimais siekiama išsiaiškinti viešojo administravimo ypatumus, specialistų darbo kokybę;

4) 21 – 24 klausimai – demografinio pobūdžio.

Pusiau struktūrizuoto interviu tyrimo etapai. Pirmojo etapo metu parengti klausimai ekspertams (PRIEDAS 1), antrojo etapo metu susitarta dėl interviu datos, vietos ir laiko, trečiojo etapo metu susitikta su ekspertais ir įrašyta kiekvieno jų nuomonė.

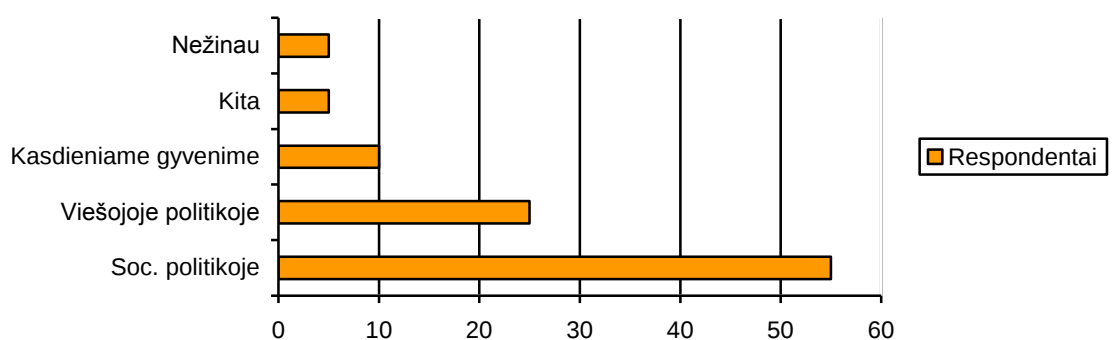
Statistinė duomenų analizė. Režiumuojant anketavimo rezultatus, darant apibendrinimus ir formuluojant išvadas naudotas „Microsoft Office Excel“ programinis paketas (vidurkiai, procentai, diagramos, atlikta kiekybinė ir kokybinė duomenų analizė). Ekspertų interviu duomenys apibendrinti ir pateikti lentelių pavidalu.

Tyrimo eiga ir problemos. Atsitiktinai pasirinktiems respondentams buvo keliais būdais pateiktos anoniminės anketos (priedas 9). Iš viso parengta 100 anketų, iš kurių 50 išsiųsta elektroniniu paštu, o likusios – įteiktos konkrečioms žmonėms. Iš viso elektroniniu paštu grįžo 35 užpildytos anketos, taip pat 45 grąžintos žmonių. Iš viso tyrimas atliktas vadovaujantis 80 anketų.

Formuojant pusiau struktūrizuoto ekspertų interviu klausimus atsižvelgta į baigiamojo darbo teorinėje dalyje iškeltas hipotezes bei analizuotas temas. Iš viso ekspertams pateikti 7 atviri klausimai (PRIEDAS 1), į kuriuos atsakė 7 ekspertai. Vienas jų nesutiko, kad jo atsakymai būtų įrašinėjami, todėl atsakymus pateikė raštu (protokolas Nr. 7, priedas 8). Visi kiti ekspertai sutiko, kad jų pokalbis būtų įrašomas, stengėsi kuo konkrečiau atsakyti į pateiktus klausimus.

3.2. Tyrimo rezultatų analizė (anketinė apklausa)

Tyrimo dalyvių buvo klausiama, kurioje srityje labiausiai trūksta socialinio teisingumo (2 pav.)

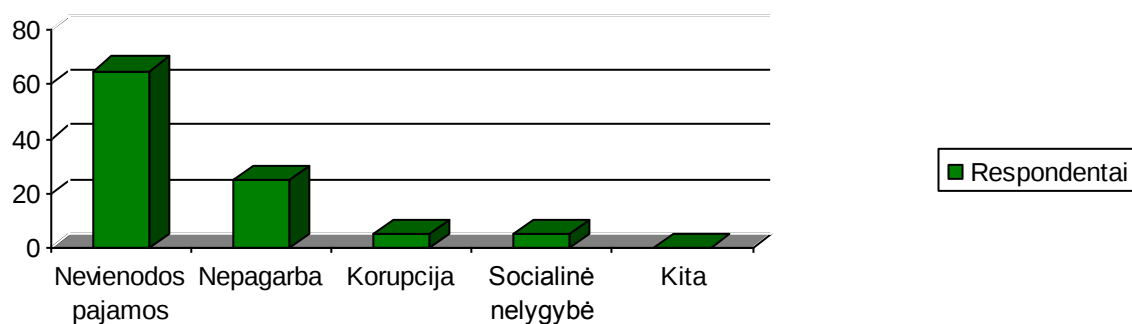


2 pav. Socialinio teisingumo trūkumas (proc.)

Didžioji dalis tyrimo dalyvių įsitikinę, jog labiausiai socialinio teisingumo trūksta socialinėje politikoje (55 proc.), pasirinkę atsakymą „Kita“ akcentuoja tai, kad sudėtinga kalbėti apie socialinį teisingumą švietimo sistemoje bei vietos savivaldoje (5 proc.). Vadinasi, dauguma respondentų daugiausiai žino apie socialinės politikos vykdymą šalyje ar atskirose savivaldybėse, o

manydami, kad šioje politikos srityje yra mažiausiai socialinio teisingumo, kalba iš savo patirties. 25 proc. į šį klausimą atsakiusių tyrimo dalyvių mano, jog socialinio teisingumo mažai ir viešojoje politikoje, 10 proc. – kasdieniame gyvenime. Galima daryti išvadą, kad dauguma respondentų žino, kas yra socialinis teisingumas ir pasigenda jo toje srityje, apie kurią žino daugiausiai, turi patyrimo (žr. 2 pav.).

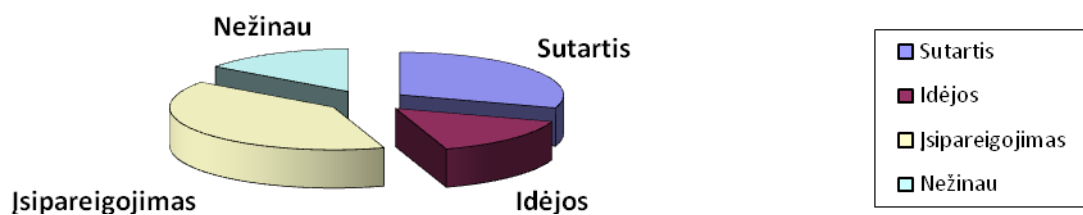
Respondentų klausta ir apie tai, kurioje srityje konkrečiai pasireiškia socialinio teisingumo trūkumas, nebuvimas (žr. 3 pav.).



3 pav. Socialinio teisingumo efektyvumas atskirose srityse (proc.)

Respondentų prašyta išsamiau išskirti sritis, kuriose, jų manymu, silpniausiai pasireiškia socialinis teisingumas. 25 proc. pasirinko atsakymą apie nepagarbą vyresniems žmonėms, todėl galima teigti, kad ši dalis respondentų turi omenyje ir mažas pajamas, t. y., mažas pensijas, kurias taip pat galima įvardyti kaip nepagarbą senyvo amžiaus žmogui. Net 65 proc. tyrimo dalyvių įvardijo mažas pajamas – nevienodo dydžio atlyginimai, pensijos, kitos socialinės išmokos. Vadinasi, žmonėms labiausia rūpi jų gaunamos pajamos, kurios, daugumos, manymu yra neteisingos. Galima teigti, kad tuo įsitikinę gali būti įvairaus amžiaus bei įvairaus socialinio statuso žmonės, kuriems svarbiausia yra pragyvenimo šaltinis. Įdomu tai, kad tik 5 proc. respondentų mano, jog klesti korupcija ir biurokratinis aparatas valstybės ir savivaldybės sektoriuose. Vadinasi, jie nesusieja pajamų ir valstybės politikos, nemano, kad veikia biurokratinis aparatas, arba tiesiog nesigilino į klausimą.

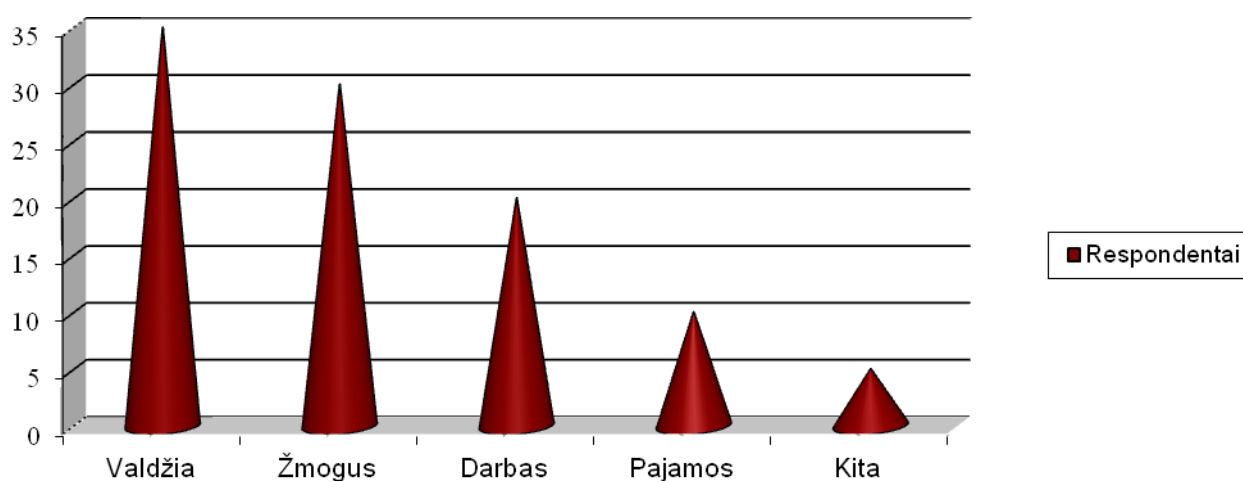
Tyrimo dalyvių klausta, ar jie yra girdėję apie skurdo mažinimo strategiją šalyje. Šis klausimas anoniminėje anketoje užduotas neatsitiktinai, kadangi šalyje fiksuojami skurdo rodikliai nėra patys mažiausi, o baigiamojo darbo teorinėje dalyje pateikti skaičiai leidžia manyti, kad skurdas yra didelė problema, paliečianti vis daugiau šalies gyventojų (žr. 4 pav.)



4 pav. Skurdo mažinimo strategijos paskirtis (proc.)

Taigi, beveik pusė (40 proc.) apklaustųjų Skurdo mažinimo strategiją suvokia kaip siaurą, konkretų veiksmą, įsipareigojimą, nors 30 proc. nurodo, jog ši strategija yra valstybės institucijų sutartis bendradarbiauti ir remti nevyriausybinių sektorių teikiant socialines paslaugas. Vadinasi, dauguma tyrimo dalyvių mano, jog svarbus yra valstybės vaidmuo ne tik formuojant analogiškas strategijas, bet ir vykdant skurdo mažinimo politiką, juolab kad didžioji dalis respondentų tokį valstybės vaidmenį įvardija kaip įsipareigojimą, kad būtų užtikrinti bent minimaliausi visuomenės poreikiai, mažinama socialinė nelygybė.

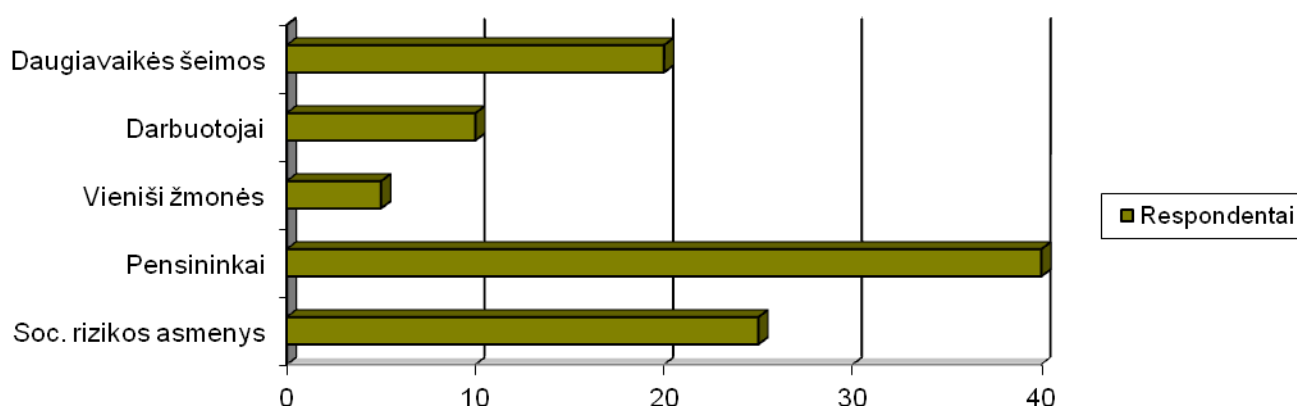
Respondentai atsakė į klausimą, kas, jų nuomone, labiausiai skatina ir didina skurdo lygį šalyje (žr. 5 pav.).



5 pav. Skurdo didinimo prielaidos (proc.)

Iš 5 pav. matyti, jog dauguma respondentų mano, kad valdžios abejingumas, neveiklumas ar aiškių priemonių neturėjimas verčia visuomenę skursti (35 proc.). Nors tik keliais proc. mažiau respondentų įsitikinę, kad tai priklauso nuo paties žmogaus ir vos 10 proc. įvardija nepakankamas pajamas, kurios įtakoja skurdo atsiradimą. Galima teigti, kad didžioji dauguma respondentų mąsto teisingai, nes tik paties žmogaus veikla, darbas, užimtumas gali užtikrinti pakankamas pajamas, o esant pastoviam pragyvenimo šaltiniui teigiamai veikiamas paties žmogaus gyvenimas, socialinė padėtis, finansinis užtikrinimas senatvėje. 5 proc. respondentų siūlė savo variantus paminėdami blogus žmonių įpročius, netinkamą savivaldybėse vykdomą politiką, valdžios atstovų nutolinimą nuo žmogaus.

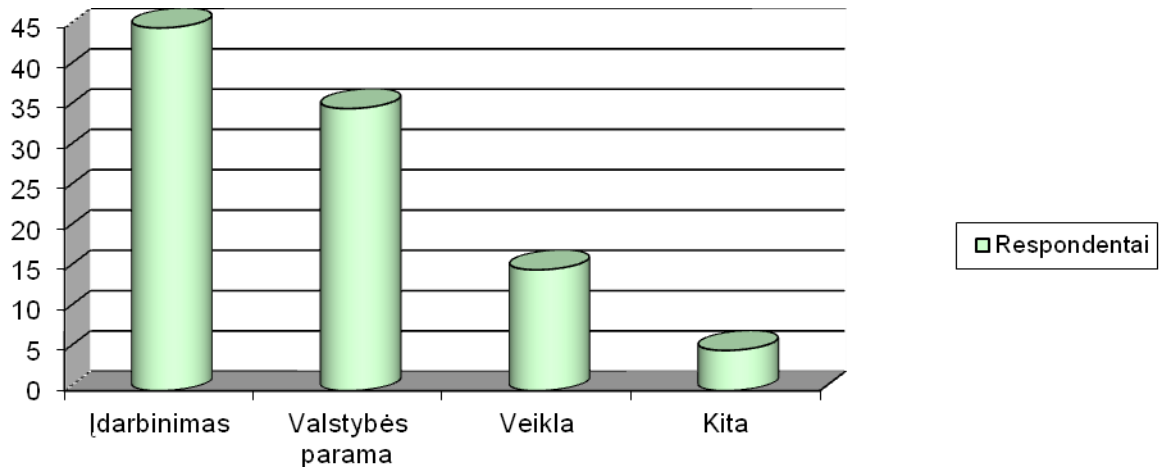
Tyrimo dalyvių klausta, kuri, jų nuomone, socialinė grupė Lietuvoje yra pažeidžiamiausia (žr. 6 pav.)



6 pav. Pažeidžiamiausios visuomenės grupės Lietuvoje (proc.)

Atsakydami į klausimą apie pažeidžiamiausias visuomenės grupes didžioji dalis respondentų įvardijo pensinio amžiaus asmenis (40 proc.). Galbūt, tą įtakoja prasta pensininkų padėtis, apie kurią nuolat diskutuojama visuomenės informavimo priemonėse. Gali būti, kad pensinio amžiaus žmonės laikomi pažeidžiamiausiais ir dėl to, kad valstybės vykdoma politika jų atžvilgiu neadekvati ne tik gaunamų pensijų dydžiams, bet ir neužtikrina orios, finansiškai pakankamai aprūpintos senatvės taupydama ir pensininkų sąskaita. 25 proc. respondentų mano, kad pažeidžiamos ir socialinės rizikos šeimos, kurių integracijai į visuomenę skiriama per mažai dėmesio ar efektyvių priemonių. Nors daugeliu atvejų patys socialinės rizikos asmenys nesuinteresuoti gyventi bendruomenėje, šalinasi jos narių arba yra jų atstumti, gyvena kitaip, tačiau turi būti suinteresuotumas grąžinti juos į bendruomeninį gyvenimą. 10 proc. mano, kad pažeidžiami yra ir mažus atlyginimus gaunantys darbuotojai, tačiau nedidelis taip manančių tyrimo dalyvių procentas įrodo, kad darbo rinkoje sėkmingai esantys asmenys gali ir patys kurti savo gerovę.

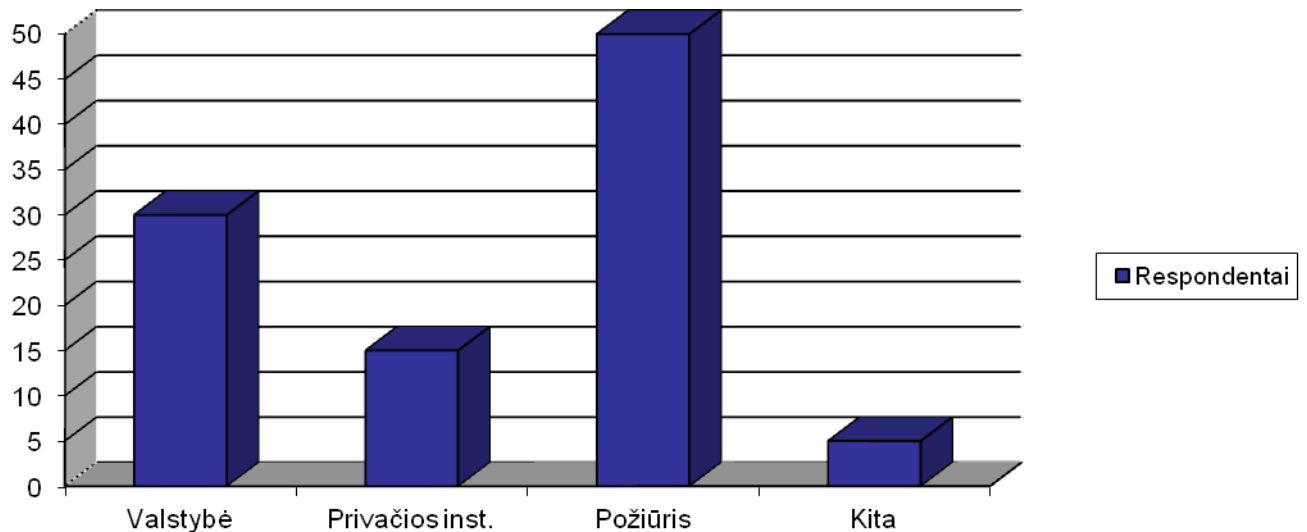
Respondentų klausta, kurios priemonės efektyviausios kovojant su socialine atskirtimi Lietuvoje (žr. 7 pav.)



7 pav. Socialinės atskirties mažinimo priemonės (proc.)

Absoliuti dauguma respondentų mano, kad efektyviausias būdas socialinei atskirčiai mažinti yra įdarbinimo ir persikvalifikavimo galimybės (45 proc.). Vadinasi, dauguma tyrimo dalyvių pritaria ir vienam iš pagrindinių valstybės socialinės politikos krypčių bei perspektyvų – užtikrinti sėkmingą asmenų integraciją į darbo rinką, mokymosi visą gyvenimą procesą, persikvalifikavimo galimybes, lankstesnių darbo formų paieškas. Vis dėlto, 35 proc. respondentų neneigia ir valstybės paramos, pritardami teiginiui, jog nedirbantiems ir į socialinę riziką pakliuvusiems asmenims turi būti garantuotas pakankamas valstybinės socialinės apsaugos lygis. 15 proc. mano, kad socialinė atskirtis mažėtų įtraukiant kuo daugiau asmenų į kultūrinę, bendruomeninę veiklą, tačiau to turi norėti patys atskirti asmenys, o bendruomenės nariai būti suinteresuoti jų integracija.

Tyrimo dalyvių klausta, nuo ko, jų manymu, priklauso asmens socialinis saugumas valstybėje (žr. 8 pav.).



8 pav. Asmens socialinis saugumas valstybėje (proc.)

Absoliuti dauguma (50 proc.) tyrimo dalyvių mano, jog socialinis asmens saugumas šalyje priklauso nuo pačių asmenų požiūrio. 30 proc. respondentų linkę šį vaidmenį priskirti valstybei, o 5 proc. įsitikinę, kad socialinis saugumas didžiaja dalimi priklauso nuo valstybės socialinės ir ekonominės politikos, užsienio valstybių bendros situacijos, laikmečio. Galima teigti, kad žmonės supranta, jog nuo jų pačių požiūrio į darbą, gyvenimą, patirtį priklausys, ar jie bus socialiai saugūs. Pasirinkę atsakymą, kad tai turi užtikrinti valstybė, manoma, kad efektyviausia laukti palankios valstybės politikos socialinio saugumo atžvilgiu.

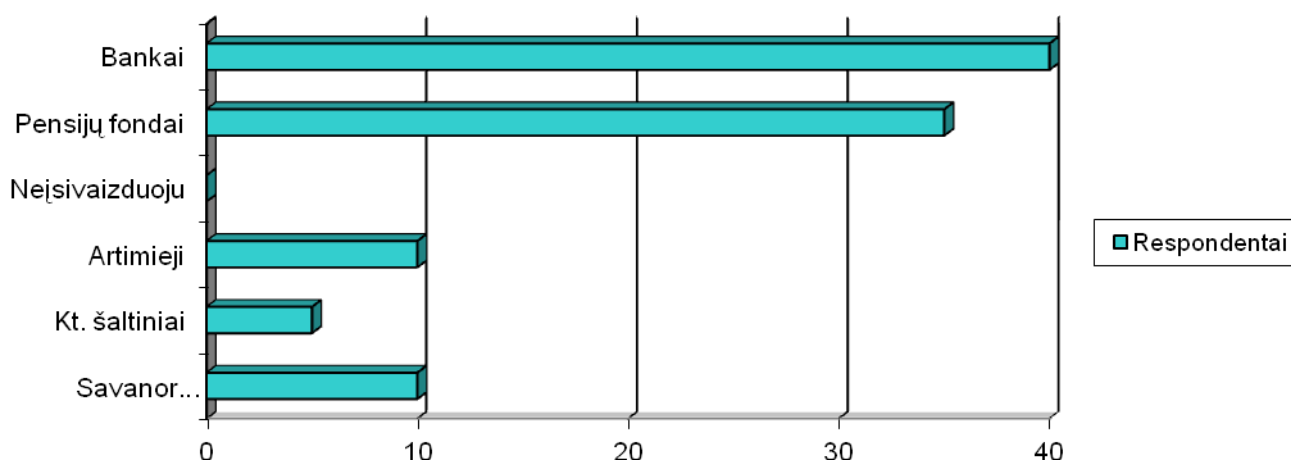
Buvo klausiama tyrimo dalyvių nuomonės apie tai, kas pasirūpins jų finansiniu aprūpinimu senatvėje (žr. 9 pav.)



9 pav. Finansinio aprūpinimo šaltiniai senatvėje (proc.)

Dauguma respondentų mano, kad senatvėje savo finansinę gerovę pasirūpins patys (65 proc.). Galima teigti, kad šį atsakymą pasirinkę tyrimo dalyviai arba netiki, kad valstybė ateityje bus pajėgi užtikrinti jų finansinį stabilumą mokamų pensijų atžvilgiu, arba jie patys linkę pasikliauti savo jėgomis. Tačiau 20 proc. tyrimo dalyvių mano, kad būtent valstybė sugebės pasirūpinti jais senatvėje, ir tik 15 proc. pasikliauna savo artimųjų gerais norais. Galima teigti, kad dauguma respondentų jau yra pagalvoję apie savo ateitį, tačiau dar tiksliai neapsisprendę, kas už ją bus atsakingas.

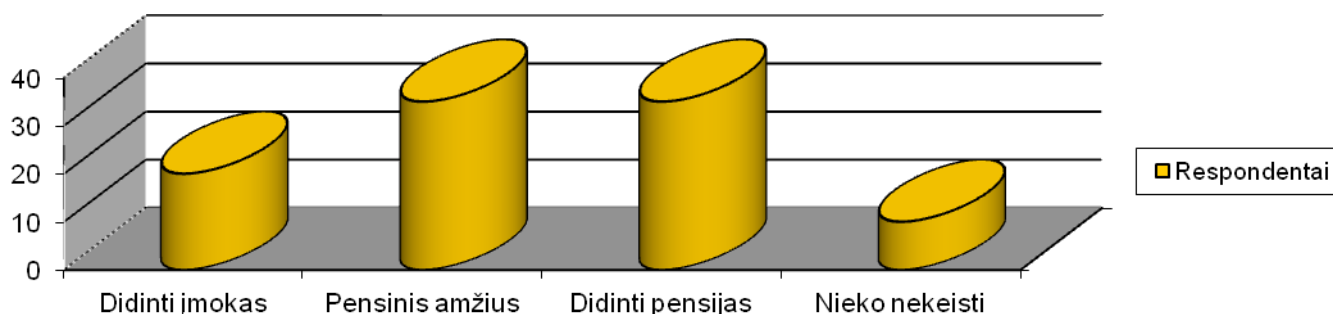
Tyrimo dalyvių klausta apie socialinį draudimą (žr. 10 pav.).



10 pav. Socialinis draudimas ir finansinis aprūpinimas (proc.)

10 pav. pavaizduoti tyrimo dalyvių atsakymai rodo, jog dauguma šalies gyventojų pasitiki bankais, kuriems beatodairiškai patiktų santaupas ateičiai (40 proc.). Kiek mažiau respondentų mano, kad rinktųsi privačius pensijų fondus, jei socialinis draudimas nebūtų privalomas (35 proc.). Gali būti, kad dalis taip atsakiusių jau dabar yra pasirinkę privačius pensijų fondus ir juos tenkina tokia pensijos kaupimo sistema. Nė vienas respondentas nesirinko atsakymo „Neįsivaizduoju“, dėl to galima teigti, kad atsakymai yra teisingi ir sąžiningi.

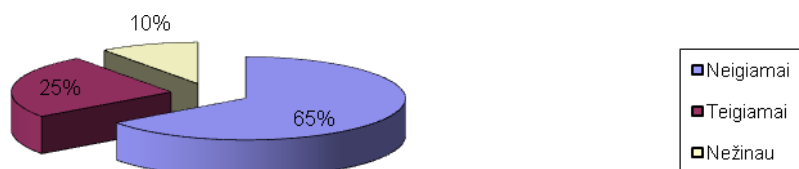
Tyrimo dalyvių teirautasi, ko turėtų imtis valstybė, kad sukurtų stabilią pensijų sistemą šalyje (žr. 11 pav.)



11 pav. **Stabilios pensijų sistemos užtikrinimo būdai (proc.)**

Atsakydami į klausimą dauguma respondentų pasiskirstė beveik vienodai – po 35 proc. mano, jog efektyviausi būdai sukurti stabilią ir stiprią pensijų sistemą gali būti pensinio amžiaus mažinimas, t. y., galimybė išeiti į pensiją anksčiau nei dabar, o taip pat pensijų didinimas. Vadinasi, manantys, kad pensinis amžius turi būti ankstinamas, nesutinka su tuo, jog ir vyresnio amžiaus žmonės turi aktyviai integruotis į darbo rinką, dirbti, sėkmingai konkuruoti rinkoje. Gali būti, jog ši grupė respondentų palankiai vertina išankstinį išėjimą į pensiją – dalinės pensijos gavimą. Dalis respondentų mano, kad reikėtų didinti socialinio draudimo įmokas. Gali būti, kad taip mano didesnes pajamas gaunantys respondentai. Pasisakę už tai, kad keisti nieko nereikėtų, matyt, mano, kad tai jų neliečia.

Buvo klausama tyrimo dalyvių nuomonės dėl pensinio amžiaus ilginimo ir pensinio amžiaus suvienodinimo vyrams ir moterims (žr. 12 pav.)

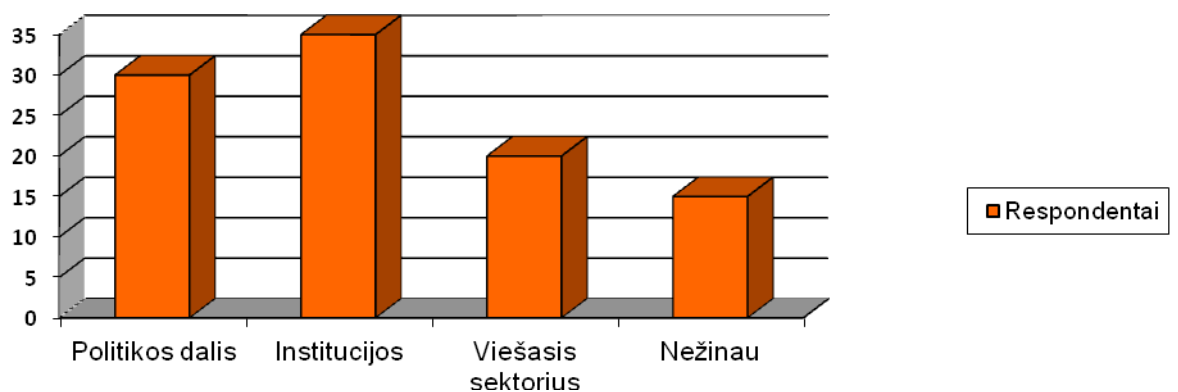


12 pav. **Pensinio amžiaus didinimas (proc.)**

Net 65 proc. respondentų mano, kad didinti pensinį amžių ar sulygtinti vyrų ir moterų pensinį amžių yra neteisinga valstybės politika. Gali būti, kad ši grupė respondentų mano, kad pensinio

amžiaus darbuotojų našumas mažesnis nei darbingo amžiaus žmonių, kad darbo vietas, ypač krizės atveju, reikia užleisti jaunesniems specialistams, todėl pensinis amžius neturėtų būti didinamas. Gali būti, kad šie tyrimo dalyviai mano, kad vis labiau didinant pensinį amžių šalyje, po kurio laiko nebebus kam mokėti pensijų, turint omenyje emigraciją, mažą gimstamumą ir pan. 25 proc. respondentų pensinio amžiaus didinimą vertina teigiamai. Galimi motyvai gali būti išsilaikymas darbo rinkoje, galimybė dirbti ir užsidirbti daugiau pinigų nei gaunant pensiją.

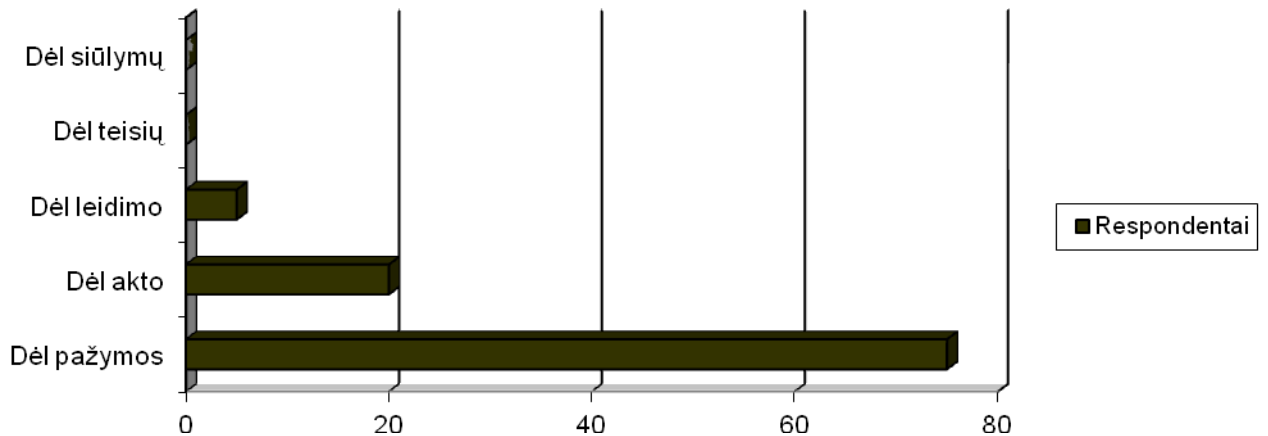
Vadovaujantis teorine baigiamojo darbo dalimi, kurioje nemažai vietos skirta viešajam administravimui socialinės politikos ir socialinio teisingumo atžvilgiu, tyrimo dalyvių klausta, ar jie žino, kas yra viešasis administravimas (žr. 13 pav.)



13 pav. Viešojo administravimo samprata (proc.)

Paklausti, ar žino, kas yra viešasis administravimas, 35 proc. respondentų atsakė, kad tai yra valstybės valdymo institucijos, įgyvendinančios numatytas valdymo programas, 30 proc. mano, kad tai yra viešosios politikos dalis. 15 proc. prisipažino, kad nežino, kas tai yra. Galima teigti, kad dauguma respondentų žino ar yra girdėję apie viešąjį administravimą, todėl gali atsakyti į toliau pateikiamus klausimus.

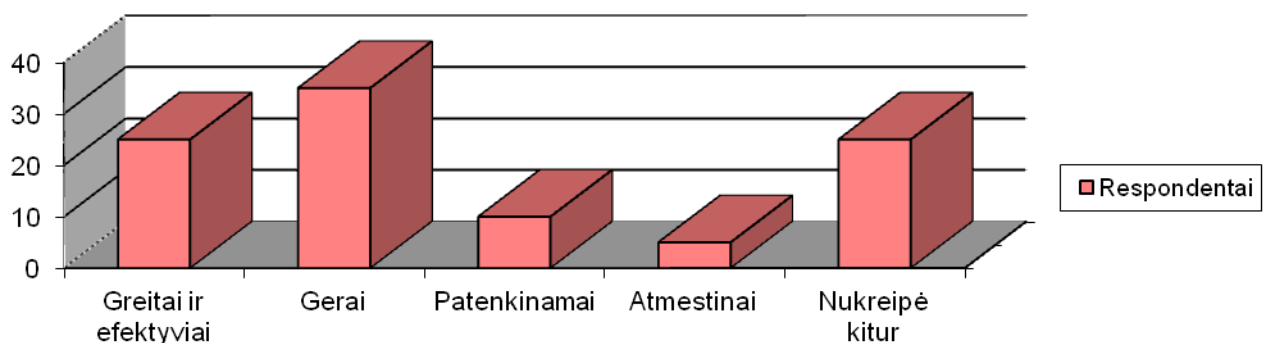
Tyrimo dalyvių teirautasi, kokių klausimų kreipėsi į valstybės ar savivaldybės įstaigas pastaruosius 12 mėnesių (14 pav.)



14 pav. Apsilankymo valstybės ar savivaldybės įstaigose tikslai (proc.)

Didžioji dauguma respondentų į minėtas įstaigas kreipėsi norėdami gauti reikiamas pažymas (75 proc.), 20 proc. – dėl administracinio akto priėmimo, 5 proc. – dėl statybas leidžiančių dokumentų išdavimo. Nė vienas tyrimo dalyvis nesikreipė dėl pažeistų teisių ar siūlydami gerinti minėtų įstaigų darbą. Vadinasi, dauguma atsakiusiųjų kreipiasi į valstybės ar savivaldybės institucijas tik tuomet, kai reikia gauti reikiamus dokumentus, o ne domėdamiesi įstaigos darbo kokybe.

Respondentų klausta, kaip jie vertina viešojo administravimo subjektų darbą (žr. 15 pav.)

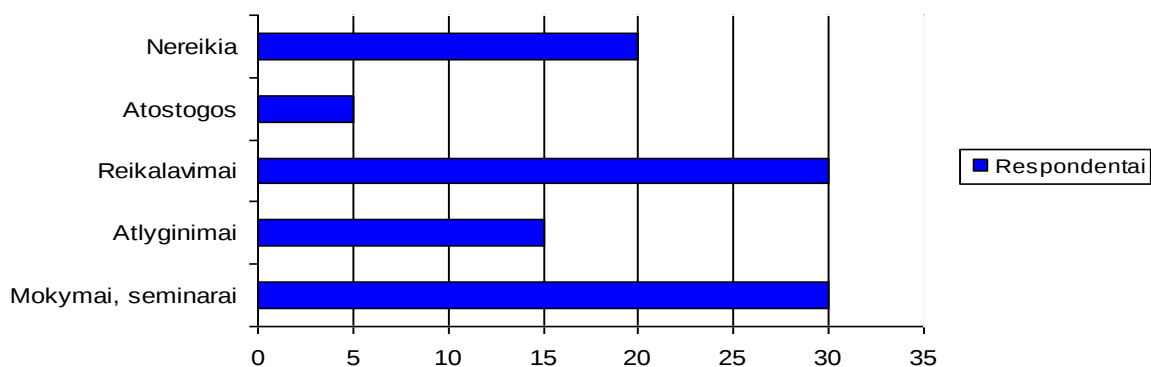


15 pav. Viešojo administravimo subjektų darbo kokybė (proc.)

Nors 35 proc. tyrimo dalyvių atsakė, kad darbas atliktas gerai, nors užtruko ilgesnį laiką, vienodai respondentai pasiskirstė teigdami, jog dažniausiai asmenys yra nukreipiami kitur (25 proc.), tiek pat respondentų mano, kad darbas atliekamas gerai ir efektyviai. Todėl galima teigti, kad darbas viešojo administravimo institucijoje yra vertinamas gerai, atliekamas kokybiškai su tam tikromis išlygomis. Gali būti, kad asmenys nukreipiami kitur ne dėl kompetencijos trūkumo ar nenoro padėti, bet pas specialistus pagal problemos specifiką ir pan. 10 proc. tyrimo dalyvių pažymėjo, jog darbai buvo atlikti patenkinamai, o 5 proc. pripažino, kad – atmestina. Galima daryti prielaidą, kad darbų

kokybę kartais riboja įstatyminė bazė, nustatyti terminai ar pačių besikreipiančių asmenų išankstinė nuostata apie tarnautojus ir jų darbo kokybę.

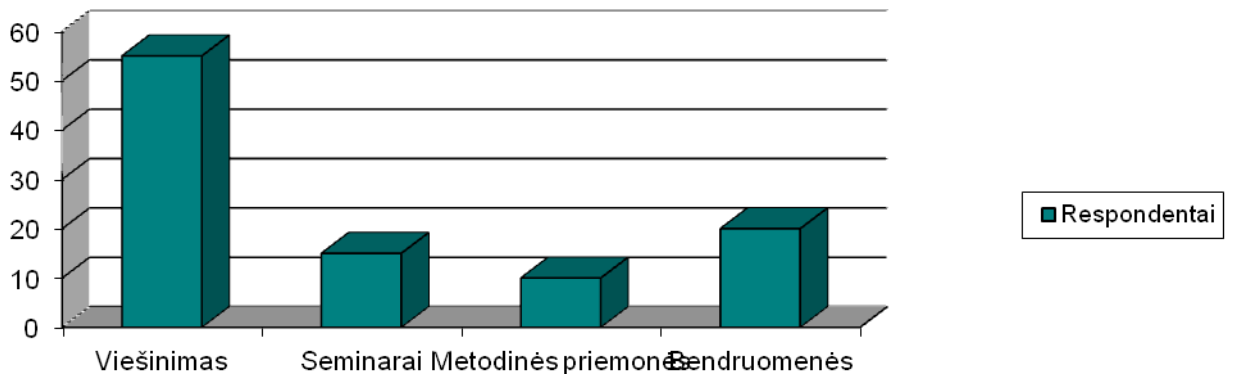
Respondentų klausta, kaip, jų nuomone, būtų galima pagerinti viešojo administravimo subjektų darbą (žr. 16 pav.)



16 pav. Viešojo administravimo tobulinimo galimybės (proc.)

Vienodai pasiskirstė respondentai, manantys, jog labiausiai trūksta mokymų, seminarų darbuotojams (35 proc.). Vadinasi, ši grupė tyrimo dalyvių pasisako už darbuotojų kvalifikacijos tobulinimo būtinybę ir galimybes, siekiant kokybiškų darbo rezultatų. Panašiai mano ir išskiriantys griežtesnius darbuotojams keliamus reikalavimus (35 proc.). Tai reiškia, kad tyrimo dalyviai supranta aukštos kvalifikacijos naudą, galbūt, patys nuolat tobulinasi siekdami įgyti naujų žinių, patirties, kurią galima pritaikyti darbinėje veikloje. Tik 5 proc. respondentų mano, kad kokybiškesnį darbą gali užtikrinti papildomos atostogos, dalis įsitikinę, kad reikalingi didesni atlyginimai (15 proc.). Tokiu atveju galima teigti, kad respondentai pasisako už tai, kad tik pinigai yra svarbiausia siekiamybė dirbant. 20 proc. tyrimo dalyvių įsitikinę, kad keisti nieko nereikia. Galbūt darbo kokybė viešajame sektoriuje juos visiškai tenkina.

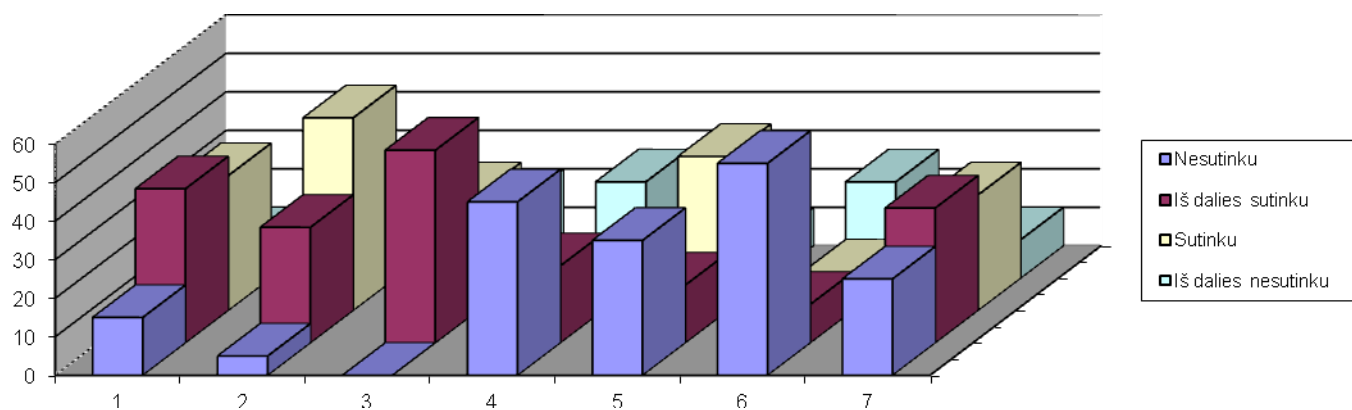
Tyrimo dalyvių klausta, kokios galimybės gali būti užtikrinant aktyvesnį piliečių dalyvavimą viešajame administravime (žr. 17 pav.)



17 pav. Aktyvaus piliečių dalyvavimo viešajame valdyme galimybės (proc.)

Kaip matyti iš 17 pav., žmonės labiausiai pasigenda viešos informacijos apie institucijų veiklą, trūksta informacijos viešojoje erdvėje (55 proc.). Apie organizuojamų seminarų ar mokymų efektyvumą pasisako tik 15 proc. Tačiau 20 proc. pasisako už tai, kad daugiau galių būtų suteikiama vietos bendruomenėms sprendžiant įvairius klausimus. Pastarąjį pasirinkimą galima vertinti teigiamai, kadangi arčiausiai žmonių ir jų problemų esančios institucijos gali jas spręsti efektyviau. Todėl tam tikrų funkcijų perdavimas seniūnijoms, bendruomenių centrums būtų teigiamas žingsnis socialinėje ar kitokio pobūdžio politikoje.

Respondentų teirautasi, ką jie mano apie „vieno langelio“ principo įgyvendinimą įstaigose, kuriose jie lankosi dažniausiai (žr. 18 pav.)



1 – Aptarnauja greitai, mandagiai, dalykiškai

2 – Aptarnaujantis darbuotojas suteikia kvalifikuotą informaciją

3 – Tinkamai įrengtos asmenų aptarnavimo patalpos

4 – Aptarnaujantis darbuotojas nemoka bendrauti

5 – Dėl kompetencijos stokos darbuotojas atvykusį asmenį siunčia į skyrių

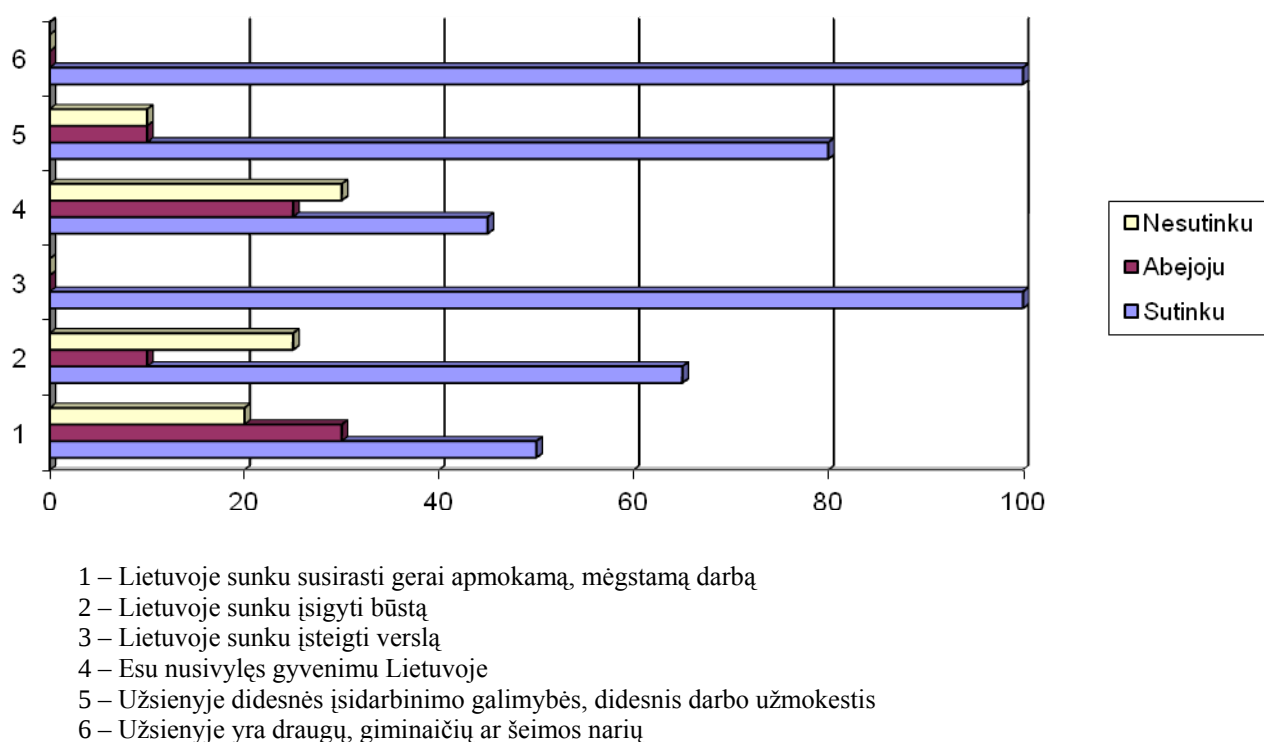
6 – Darbuotojas priima tik raštu pateiktus klausimus, nesprendžia kreipimosi žodžiu

7 – Įstaigos darbuotojai sąžiningai atlieka savo pareigas

18 pav. Asmenų aptarnavimo „vieno langelio“ principu būklė (proc.)

Apibendrinant gautus tyrimo dalyvių pasirinktus atsakymus akivaizdu, jog pusė mano, kad aptarnaujantis darbuotojas suteikia kvalifikuotą informaciją (50 proc.), tinkamai įrengtos asmenų aptarnavimo patalpos (50 proc.), o 45 proc. respondentų nesutinka su teiginiu, kad aptarnaujantis darbuotojas nemoka bendrauti ir priima tik raštu, bet ne žodžiu, pateiktus prašymus (55 proc.). Tačiau net 40 proc. tyrimo dalyvių teigia, kad dėl kompetencijos stokos darbuotojas atvykusius asmenis linkęs siųsti į atitinkamus įstaigos skyrius, nes jis pats negalintis suteikti reikiamos informacijos ar atsakyti į klausimus. Vadinasi, respondentų nuomone, nors darbuotojai mandagūs ir sąžiningi, jie ne visada gali padėti, pakonsultuoti dėl per žemos kompetencijos, neišmanymo ar nenoro.

Kadangi teorinėje baigiamojo darbo dalyje užsiminta apie emigraciją – kaip vieną iš gyventojų mažėjimo tendencijų, kas neigiamai įtakoja esamą ir būsimą demografinę situaciją šalyje, respondentų buvo klausama, dėl kokių priežasčių jie rinktųsi gyvenimą užsienyje (žr. 19 pav.)

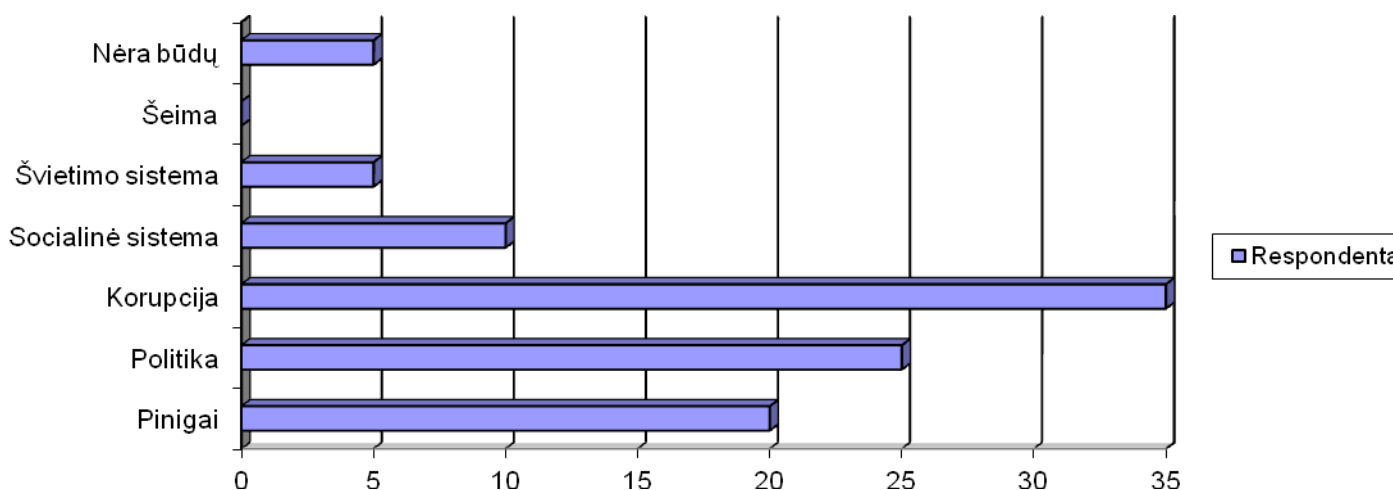


19 pav. Emigracijos į užsienį priežastys (proc.)

Atsakydami į klausimą apie emigraciją absoliučiai visi tyrimo dalyviai pabrėžė, kad Lietuvoje yra beveik neįmanoma įsteigti savo verslą bei užsienyje turi arba draugų, arba giminaičių, artimųjų (po 100 proc.) Tai pagrindinės priežastys, kurios gali paskatinti respondentus išvykti į užsienį. Vadinasi, jie informuoti apie situaciją užsienyje, nes ten yra pažįstamų, galbūt ir apie savo verslo galimybes. 80 proc. respondentų pritaria, kad užsienyje yra didesnė įsidarbinimo galimybė bei galimybė daugiau užsidirbti, 65 proc. mano, kad Lietuvoje sudėtinga įsigyti būstą, kas irgi galėtų paskatinti emigraciją.

45 proc. respondentų iš viso nusivylę gyvenimu Lietuvoje, o 30 proc. su tuo nesutinka. Galima teigti, kad visos išvardytos prielaidos iš dalies gali paskatinti emigraciją.

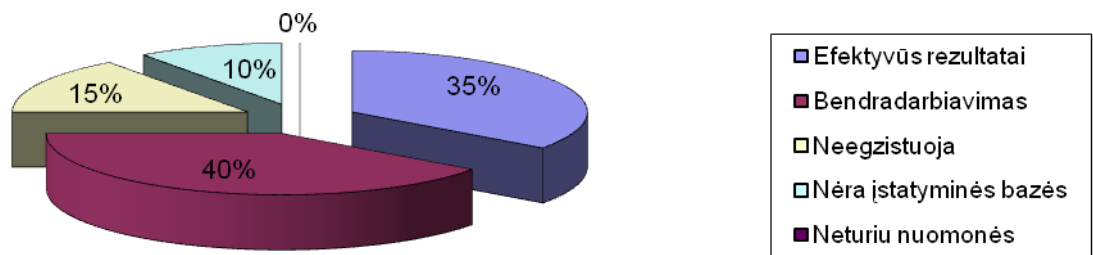
Respondentų buvo teirautasi, kas, jų manymu, galėtų sustabdyti emigraciją iš Lietuvos (žr. 20 pav.)



20 pav. Emigracijos mažinimo priežastys (proc.)

Daugiausia respondentų linkę manyti, kad kardinaliai sumažinta korupcija, biurokratija bei mokesčiai galėtų būti prielaida sustabdyti emigraciją (35 proc.), 25 proc. mano, kad tą užtikrinti galėtų stiprūs politiniai pokyčiai Lietuvoje, 20 proc. tyrimo dalyvių nuomone – pinigai, jei po būtinųjų išlaidų liktų pakankamai lėšų pragyventi. Taip pat 10 proc. respondentų paminėjo efektyvesnę įdarbinimo ir socialinę sistemą, nė vienas respondentas nemano, kad šeimos narių ar draugų kvietimas grįžti atgal gali būti efektyvus. Tik 5 proc. respondentų įsitikinę, kad nėra jokių būdų sustabdyti emigracijos procesą.

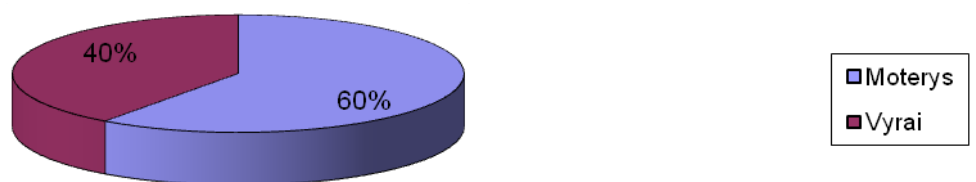
Tyrimo dalyvių klausta, ką jie mano apie socialinio dialogo Lietuvoje reikšmingumą (žr. 21 pav.)



21 pav. Socialinio dialogo reikšmingumas (proc.)

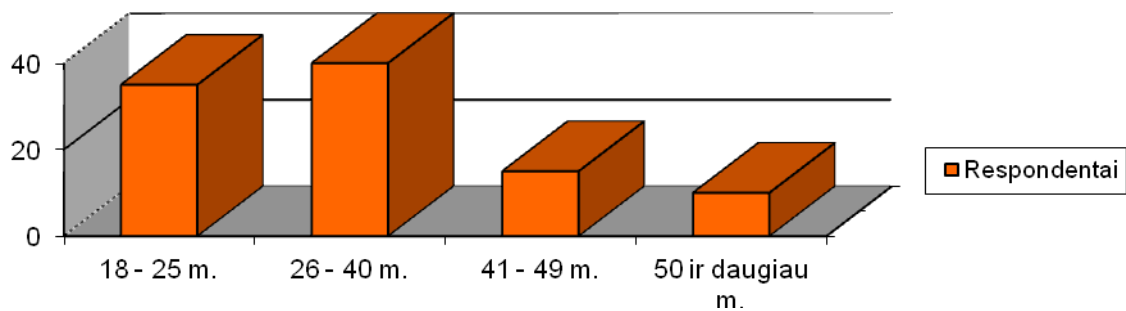
Dauguma respondentų mano, kad esant socialiniam dialogui efektyvus bendravimo ir bendradarbiavimo principas gali teigiamai įtakoti priimamus sprendimus, sprendžiant problemas (40 proc.). Tačiau neaišku, ar respondentai mato realų bendradarbiavimą, kuris nuolat pabrėžiamas įvairiose programose, projektinėje veikloje ir pan. 35 proc. mano, kad socialinio dialogo dėka gali būti vystoma efektyvi veikla, 15 proc. tyrimo dalyvių įsitikinę, jog apie socialinį dialogą Lietuvoje anksti kalbėti.

Siekiant išsiaiškinti respondentų duomenis, jiems užduoti demografinio pobūdžio klausimai tam, kad būtų nustatyta jų kompetencija atsakyti į anketos klausimus. Paaiškėjo, kad tyrime dalyvavo daugiau moterų nei vyrų (žr. 22 pav.)



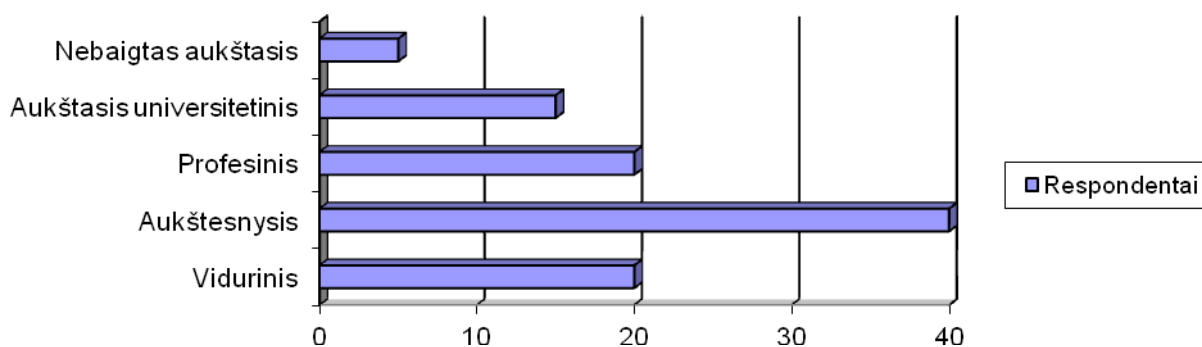
22 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal lytį (proc.)

Respondentai pasiskirstė ir pagal amžių (žr. 23 pav.)



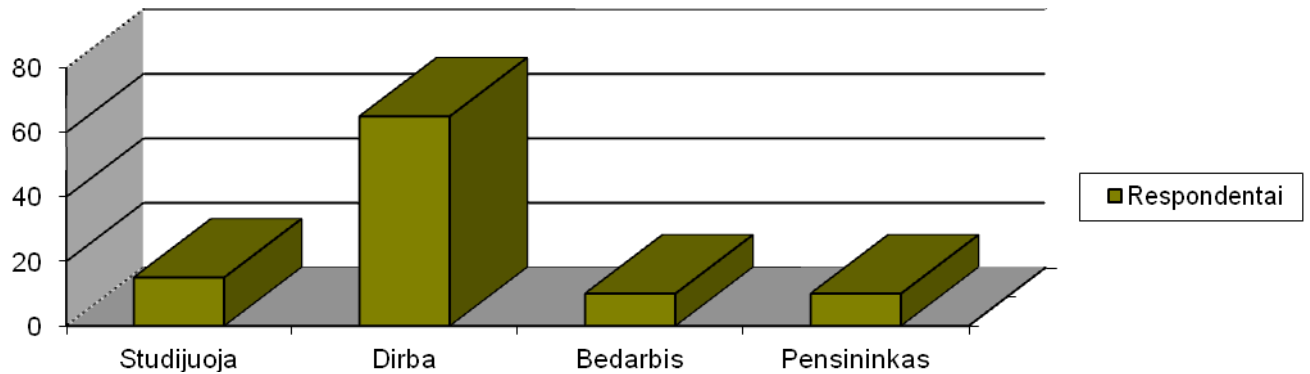
23 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal amžių (proc.)

Respondentai pateikė duomenis apie savo turimą išsilavinimą (žr. 24 pav.)



24 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal išsilavinimą (proc.)

Respondentai pateikė duomenis apie jų dabartinį socialinį statusą (žr. 25 pav.)



25 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal socialinį statusą (proc.)

3.3. Ekspertų nuomonių tyrimo analizė (pusiau struktūrizuotas interviu)

Ekspertai interviu metu pateikė savo nuomonę dėl šalies socialinės politikos prioritetų bei problemų, išskyrė teigiamas socialinio teisingumo apraiškas socialinėje politikoje (priedas 1 – 7). Daugiausiai išreikšta nuomonė, kad pagrindiniai socialinės politikos prioritetai yra susiję su žmonėmis, jiems teikiamomis socialinėmis paslaugomis, kovojant su skurdu, mažinant nedarbą. Socialinio teisingumo apraiškos, ekspertų nuomone, stebimos pastaruoju metu – įvardijami teigiami pokyčiai pašalpų mokėjimo procese, nevyriausybinių organizacijų veikla, rūpestis vaikais, senyvo amžiaus žmonėmis (žr. 2 lentelę).

2 lentelė. Socialinės politikos prioritetai, problemos, socialinis teisingumas

Socialinės politikos sritis	Požymiai	Ekspertų atsakymai
Prioritetai	Privalumai	„Nedarbo mažinimas, pažeidžiamiausių grupių minimalus aprūpinimas“; kova su skurdu ir socialine atskirtimi“; nedarbo problemos sprendimas, skurdo mažinimas; „gyventojai yra socialiai apsaugoti“; „prioritetas yra šeima“; „prioritetas – valstybės pagalba darbo vietoms kurti, investicijoms skatinti.
	Trūkumai	„Pirmenybė politikoje – piniginės paramos ir socialinių paslaugų teikimas asmenims, neskatinanti užsidirbti, nemotyvuojanti“; „kuriant įstatymus teorija prasilenkia su praktika“; „socialinė parama skiriama ne tiems, kam iš tikrųjų reikia“.
Problemos	Privalumai	„Nedarbas, senstanti visuomenė, išvažiuojantys jauni žmonės“, „per daug išplėtotą pinigine parama; „iškeltų prioritetų įgyvendinimas“; „didėja nedarbas, į užsienį išvyksta darbingo amžiaus žmonės“.
	Trūkumai	„Itin žemas pragyvenimo lygis“; „nėra socialinės politikos vientisumo“; „naujai atėję valdininkai ne tą pačią liniją plėtoja, o siūlo naujas politikos gaires“.
Socialinis teisingumas	Privalumai	„Didėja socialinių paslaugų pasiūla, vyksta nevyriausybinių organizacijų judėjimas, savanorystė“; „socialinio draudimo fondo išmokų srityje“; „išmokant socialines pašalpas“; „užimtumo politikoje, socialinėje pagalba“.
	Trūkumai	„Socialinis teisingumas mokant socialines pašalpas akivaizdus tik pastaruosius du metus“; „socialinės paslaugos turi būti mokamos, iš dalies mokamos arba nemokamos“.

Ekspertų buvo prašoma pateikti nuomonę apie socialinės politikos šalyje prioritetus bei problemas, o taip pat teigiamas socialinio teisingumo apraiškas socialinėje politikoje. Ekspertų nuomone, socialinės politikos prioritetai yra kova su nedarbu, skurdu, socialine atskirtimi (protokolas Nr. 6), o pagrindinės problemos yra klestintis nedarbas, emigracija, senstanti visuomenė (protokoliai Nr. 2, 7), žemas pragyvenimo lygis (protokolas Nr. 5), per daug išplėtotą pinigine parama (protokolas Nr. 1). Tai reiškia, jog valstybės mokamos išmokos nesudaro galimybės patiems žmonėms ieškoti pragyvenimo šaltinių, nemotyvuoja ieškoti darbo, bet priverčia tikėtis tik pagalbos iš šalies, neieškant kitokių galimybių užsidirbti. Vadinasi, ekspertų nuomonės dėl prioritetų ir problemų sutapo. Taip pat išreikšta nuomonė, jog teorija dažnai nieko bendra neturi su praktika (protokolas Nr. 4). Tai reiškia, kad kuria įstatymus teoretikai, o dirbti pagal juos turi praktikai, kuriems neretai iškyla didelių sunkumų vykdant įstatymų numatytas ir reglamentuotas nuostatas. Galbūt dėl to kai kuriais atvejais pasigendama socialinio teisingumo priimant politinius sprendimus. Atsakydami į klausimą apie socialinį teisingumą socialinėje politikoje ekspertai jį mato vykdant užimtumo politiką bei teikiant socialinę pagalbą (protokoliai Nr. 1, 7), išskiria socialinį teisingumą vaikų atžvilgiu (protokolas Nr. 4), mokant socialines pašalpas, už kurias pastaruoju metu reikia atidirbti (protokolas Nr. 6). Tik vienas ekspertas iš septynių neturėjo savo nuomonės šiuo klausimu. Manoma, kad kuo daugiau dėmesio reikėtų skirti neįgaliesiems, kurie yra darbingo amžiaus, bet sunkiai susiranda darbą (protokolas Nr. 4). Taip pat išskirta nevyriausybinių organizacijų bei savanorių veikla, judėjimai didinant socialinį teisingumą (protokolas Nr. 3). Apibendrinant galima teigti, kad daugiausia socialinio teisingumo aptinkama socialinių išmokų mokėjimo politikoje, o pagrindiniai socialinės politikos prioritetai, o kartu ir problemos – skurdas, emigracija, senstanti visuomenė, pernelyg liberali valstybės politika piniginių išmokų mokėjimo atžvilgiu.

Ekspertų buvo klausama apie, jų nuomone, pažeidžiamiausias grupes šalyje, ar pakankamas dėmesys skiriamas skurdui ir socialinei atskirčiai mažinti bei apie egzistuojančios pensijų sistemos ypatumus. (Žr. 3 lentelę). Kadangi ekspertai skurdą įvardijo kaip vieną aktualiausių problemų šalyje, kuriam turi būti skiriamas deramas dėmesys, todėl aktualu išsamiau panagrinėti šį klausimą.

3 lentelė. Pažeidžiamiausių visuomenės grupių padėtis Lietuvoje

Socialinės politikos sritis	Požymiai	Ekspertų atsakymai
Skurdas ir socialinė atskirtis	Privalumai	„Skiriamas didelis dėmesys“; „dėmesio pakanka, tik jis nėra tiksliai apibrėžtas“; „pakankamas dėmesys skiriamas nebent darbo rinkos politikoje“.
	Trūkumai	„Trūksta dėmesio konkrečiam atvejui, nes yra įstatymuose spragų“; „skiriamas dėmesys pinigine išraiška, kas nemotyvuoja žmonių gyventi geriau“; „dėmesys nepakankamas, nes sunku atskirti skurdžiai gyvenančius nuo apsimetinėjančių“; „skurdžiausiai gyvenantys sulaukia mažiausiai dėmesio“; „nepakankamai, nors ta linkme dirba nevyriausybės organizacijos“.
Pažeidžiamiausios visuomenės grupės	Privalumai	„Nemanau, kad yra grupė, kuriai visiškai neskiriama dėmesio“.
	Trūkumai	„Daugiau nei 50 m. amžiaus žmonės, ypač gyvenantys kaime“; „pacientai, t. y., ligoniniai“; „neigalieji ir pensininkai“; „šeimos, auginančios mažus vaikus“; „benamiai, minimalų darbo užmokestį gaunantys asmenys“; „bedarbiai“.
Pensijų sistema Lietuvoje	Privalumai	„Pensijų sistema pakankamai teisinga“; „sistema yra netobula“; „pernelyg mažos pensijos“; „šiuo metu sistema pakankamai tobula“.
	Trūkumai	„Nėra pensijų fondų stabilumo, neaišku, kaip bus ateityje“; „fondai skirti pinigams kaupti, o išmokėti jiems organizacijos nėra“; „sistema nėra labai gera“

Apibendrinant galima teigti, kad ekspertų nuomonės pasiskirstė daugmaž vienodai. Ekspertai mano, kad dėmesio kovai su skurdu ir socialine atskirtimi skiriama, tačiau tuo užsiima nevyriausybinių organizacijų (protokolas Nr. 3), o dėmesys turi būti skiriamas konkrečiam atvejui (protokolas Nr. 1). Valstybės dėmesys, skiriant pinigines išmokas, nemotyvuoja žmonių (protokolas Nr. 6), taip pat skirti dėmesį, vadinasi, atskirti tuos, kuriems tikrai sunku, ir tuos, kurie apsimetinėja, kas yra sudėtinga (protokolas Nr. 4). Būtent skurdžiausiai gyvenantys šalies gyventojai sulaukia mažiausiai pagalbos (protokolas Nr. 2). Yra nuomonė, kad daugiausiai dėmesio skiriama darbo rinką reguliuojančiai politikai (protokolas Nr. 7). Apibendrinant galima teigti, kad valstybėje skiriamas nepakankamas dėmesys ar netinkamos jo formos mažinant skurdą bei socialinę atskirtį.

Tyrimo ekspertai išskyrė, jų manymu, pažeidžiamiausias visuomenės grupes šalyje. Labiausiai šalyje pažeidžiami ilgalaikiai bedarbiai, neįgalūs žmonės (protokoliai Nr. 1, 2, 4, 6), pacientai (protokolas Nr. 5), šeimos, auginančios mažamečius vaikus (protokolas Nr. 2), benamiai, kurie savo laiku viską prarado, ir žmonės, uždirbantys minimalią algą, dėl ko negaunantys jokių kompensacijų (protokolas Nr. 6). Vienas ekspertas teigė, kad labiausiai šalyje pažeidžiami daugiau nei 50 m. sulaukę žmonės, daugiausiai gyvenantys kaimo vietovėje (protokolas Nr. 7). Vadinasi, galima teigti, jos šioms išvardintoms grupėms labiausiai reikia valstybinių įstaigų dėmesio, problemų sprendimo būdų, naujų formų ir pan. Čia tinka ir pensijų sistemos analizė Lietuvoje, juolab kad ne vienas ekspertas pensinio amžiaus žmones įvardijo kaip pažeidžiamiausius šalyje. Yra nuomonė, kad šiandienė pensijų sistema yra pakankamai teisinga dėl veikiančių pensijų fondų bei „Sodros“ sistemos (protokolas Nr. 1). Manoma, kad sistema nėra tobula, kadangi žmogus, sulaukęs pensinio amžiaus, nežino, kas mokės pensijas (protokolas Nr. 6). Išreikšta nuomonė, jog trūksta informacijos: „trūksta aiškesnės informacijos apie pensijų kaupimą, kas turėtų būti susiję su valstybės ekonomine politika“ (protokolas Nr. 7). Pensijų sistema yra netobula, nes neužtikrina pensijas gaunančių žmonių normalų gyvenimą (protokolas Nr. 2). Neigiamai vertinami pensijų fondai motyvuojant tuo, kad jie skirti tik pinigams surinkti ir kaupti, bet nėra sukurta organizacija, kuri tuos pinigus išdalytų. „Pats geriausias fondas – sąskaita banke“ (protokoliai Nr. 3, 4). Vienas ekspertas teigė, kad šiandienos pensijų sistema yra pakankamai tobula, tačiau plačiau nepaaiškina, kodėl taip galvoja (protokolas Nr. 5). Apibendrinant galima teigti, jog daugeliu atvejų šalyje vykdoma nepakankama politika socialinei atskirčiai mažinti. Pavyzdžiui, pensininkams nesudaromos galimybės gauti pakankamą pensiją, kad būtų galimybė ne tik patenkinti būtiniausius poreikius. Galima pritarti nuomonei, kad teoriškai parengta įstatyminė bazė užkerta kelią vykdyti efektyvią politiką praktiškai. Jei teoriškai yra įtvirtinami kovos su skurdu būdai, rengiamos programos bei strategijos, tačiau praktiškai tai vyksta lėtai arba beveik nevyksta, nes procesą įtakoja daug papildomų, nenumatytų elementų, kurie atskiruose regionuose yra skirtingi. Tyrimo metu ekspertai pateikė nuomonę dėl socialinio teisingumo ir viešojo administravimo sąsajų, bandė atsakyti į klausimą, ar socialinis teisingumas nėra politizuotas ir gudrus politikų ėjimas, kuris

patekus į valdžią iš dalies neįgyvendinamas, pamiršamas. Visi ekspertai pripažįsta, kad socialinis teisingumas viešajame administravime yra labai svarbus ir tik vienas ekspertas (protokolas Nr. 7) nesirūšo atsakyti į paskutinįjį klausimą apie politizuotą socialinį teisingumą (žr. 3 lentelę).

3 lentelė. Socialinis teisingumas ir viešasis administravimas

Socialinės politikos sritis	Požymiai	Ekspertų atsakymai
Socialinis teisingumas ir viešasis administravimas	Privalumai	„Kad būtų darna, o vienos gyventojų grupės nebūtų iškeliamos aukščiau kitų“; „visa politika susijusi su administravimu, tai yra labai svarbu“; „šis santykis turi būti visur svarbus, o viešasis administravimas – visais požiūriais teisingas, ne tik socialinėje politikoje“; „socialinį teisingumą vykdo viešojo administravimo valdininkai“; „socialinis teisingumas tiesiogiai susijęs su valdžios vykdoma socialine politika“; „tai pagrindas sėkmingam šalies ekonomikos vystymuisi, tiesiogiai įtakoja ir politinius sprendimus šalyje“.
	Trūkumai	„Nesiekiant šio santykio, sistema bus nestabili ir žmonės ja nepasitikės“; „daug kas priklauso nuo žmonių, vykdančių viešąjį administravimą“; „mūsų pačių išrinkta valdžia nevykdo funkcijų“.
Socialinės politikos sritis	Požymiai	Ekspertų atsakymai
Socialinio teisingumo įgyvendinimo aplinkybės	Privalumai	„Vertinant socialinį teisingumą šimtabalėje sistemoje, Lietuvoje vertinčiau 70 proc.“; „negalėčiau teigti“.
	Trūkumai	„Politikai žada vykdyti socialinį teisingumą, bet nevykdo“; „sunkiai įgyvendinamas praktiškai“; „turi būti mūsų šalies politika kuriama“; „įstatymuose yra spragų“; „tai gudrus politikų žingsnis“.

Apibendrinant ekspertų pateiktą nuomonę dėl socialinio teisingumo ir viešojo administravimo, akivaizdu, kad visi supranta, koks svarbus socialinio teisingumo vaidmuo vykdant viešąjį administravimą. Pritariama tam, kad būtent viešojo administravimo ir socialinio teisingumo santykis gali užkirsti kelią vienoms asmenų grupėms būti aukščiau kitų (protokolas Nr. 3). Teigiama, kad visa politika yra susijusi su administravimu, kas yra labai svarbu (protokolas Nr. 6), socialinis teisingumas yra tiesiogiai susijęs su valdžios vykdoma socialine politika (protokolas Nr. 7). Šis santykis – tai pagrindas sėkmingam šalies ekonomikos vystymuisi, tiesiogiai įtakoja ir politinius sprendimus šalyje (protokolas Nr. 5). O nederinama ir socialiniu teisingumu nepagrįsta sistema neteks stabilumo, kris visuomenės pasitikėjimas ja (protokolas Nr. 1). Yra nuomonė, kad daug kas priklauso nuo žmonių, kurie vykdo viešąjį administravimą (protokolas Nr. 2). Yra ir skeptiškai socialinio teisingumo vykdymą traktuojančių ekspertų, teigiančių, jog valdžią patys žmonės išsirenka, tačiau ji nevykdo funkcijų, bet žiūri savo „kišenių“ (protokolas Nr. 4).

Galiausiai ekspertai išsakė nuomonę apie tai, ar socialinis teisingumas šalyje yra tik gudrus politikų populizmo elementas, kuris sunkiai įgyvendinamas praktiškai. Užfiksuota gana teigiama nuomonė, o tiksliau vertinimas. Vienas ekspertas šimtabalėje sistemoje socialinio teisingumo įgyvendinimą vertintų 70 proc. (protokolas Nr. 5). Taip pat vienas ekspertas neatsakė į minėtą klausimą (protokolas Nr. 7). Kitų ekspertų atsakymai nuteikiantys pesimistiškai. Jie pritaria pateiktam teiginiui ir dar daugiau – mano, jog politikai manipuliuoja socialiniu teisingumu vien dėl to, kad įstatymuose yra spragų (protokolas Nr. 1). Ekspertas pritaria, kad tai gudrus politikų elementas, kadangi prieš rinkimus mėgstama pasirinkti kurią nors visuomenės grupę, pavyzdžiui, šeimą, motyvuojant, kad jose augantys vaikai – valstybės ateitis, būsimi mokesčių mokėtojai, o iš tikrųjų su jais yra žaidžiama, kad būtų pasiekti norimi rezultatai rinkimuose. Trūksta vientisumo ir tautos vienijimo idėjos bei realių darbų link to (protokolas Nr. 3). Taip pat pateikta įdomi nuomonė, raginanti ne vadovautis kitų šalių patirtimi, bet kurti savo šalies socialinę politiką, nes priešingu atveju sunku įsivaizduoti socialinio teisingumo egzistavimą (protokolas Nr. 6). Dar viena neigiama nuomonė dėl socialinio teisingumo įgyvendinimo yra ta, kad politikai daug žada, bet pažadų nevykdo (protokolas Nr. 4).

Apibendrinant anketinės apklausos duomenis ir ekspertų interviu metu gautus tyrimo rezultatus, galima teigti, jog duomenys iš esmės panašūs. Anketinėje apklausoje tyrimo dalyviai mano, jog socialinis teisingumas mažiausiai pastebimas socialinėje politikoje, o ekspertai mano, jog socialinis teisingumas turi būti akivaizdus įvairiose srityse, o socialinėje politikoje dar tik žengiami pirmieji žingsniai. Ir respondentų, ir tyrimo dalyvių klausta apie pažeidžiamiausias visuomenės grupes. Respondentų dauguma pripažino, kad labiausiai pažeidžiami pensininkai, o dauguma ekspertų mano, kad neįgalūs asmenys. Daugiau nei pusė respondentų įsitikinę, kad nereikėtų didinti pensinio amžiaus dar labiau apsunkinant materialinę šios grupės žmonių padėtį. Panašiai mano ir ekspertai, kurių

dauguma įvardijo veikiančią pensijų sistemą kaip netobulą, nepakankamą, o mokamas pensijas per mažas, kurių užtenka tik būtiniausiems poreikiams patenkinti.

Atsakydami į klausimus apie viešojo administravimo galimybes, respondentai mano, jog būtina tobulinti šioje srityje dirbančių specialistų kvalifikaciją, kelti griežtesnius reikalavimus, o vertindami aptarnavimą įstaigose apibrėžia taip – darbuotojai ne visada turi kompetencijos, tačiau yra mandagūs ir paslaugūs. Ekspertų nuomone, viešasis administravimas yra bet kurios valstybės vykdomos politikos pagrindas, daugeliu atvejų irgi priklausantis nuo darbuotojų. Panaši respondentų ir ekspertų nuomonė dėl finansinės gerovės senatvėje. Respondentai mano, kad geriausias būdas taupyti – tai kaupti sąskaitą banke, o ekspertų dauguma taip pat skeptiškai vertina pensijų fondus ir labiau linkę pasitikėti bankais.

Dalis ekspertų viena iš socialinės politikos problemų įvardijo emigraciją, kuri apsunkina demografinę situaciją šalyje. Respondentų buvo klausiama apie emigracijos priežastis, ir kas padėtų susigrąžinti jau išvykusius žmones. Absoliuti dauguma respondentų įsitikinę, kad emigraciją labiausiai skatina verslo įsteigimo galimybių nebuvimas Lietuvoje bei vadovaujasi jau išvykusių giminaičių, draugų patirtimi. O sustabdyti emigraciją galėtų biurokratinio aparato, korupcijos šalyje mažinimas, stiprios politinės permainos, didesnės pajamos.

IŠVADOS

1. Nors socialinis teisingumas turėtų būti akivaizdus įvairiose situacijoje, jis ypatingai vertingas valstybės valdomos politikos kontekste. Tačiau socialinis teisingumas dažnai lieka politinėse partijų programose, kas neužtikrina sėkmingos ir bendrų valstybės valdymo politikos ir piliečių interesų, praktiškai nevyksta jų bendradarbiavimas, ką dar labiau pagilina netinkamas požiūris į socialinį dialogą, socialinę partnerystę. Nesėkmingai vykdoma valstybės politika skurdo, emigracijos, socialinės atskirties mažinimo atžvilgiu negali užtikrinti socialinio teisingumo.
2. Lietuvoje socialinės politikos modelio ypatumus įtakoja nuolatinė socialinės apsaugos ir mokesčių politikos, vyriausybių kaita, kuri neleidžia išskirti kryptingo, pastovaus modelio. Palyginti su kitomis valstybėmis (Anglija, Švedija, Vokietija) Lietuvoje vis dar nėra tobulos socialinio draudimo sistemos, nepakanka informacijos apie vykdomą politiką, silpnos profsajungos, didinamas pensinis amžius kai kuriais atvejais atitolina nuo pažangių valstybių.
3. Viešojo administravimo reformų šalyje efektyvumą daugiausiai įgyvendina žmogiškasis faktorius, todėl būtinas nuolatinis personalo kvalifikacijos tobulinimas, griežtesni reikalavimai. Viešasis administravimas – valstybės politikos pamatas, užtikrinantis ne tik socialinį teisingumą visuomenėje bei politikoje, bet ir garantuojantis sėkmingą socialinį dialogą, stiprinant pasitikėjimą valdžios institucijomis, ieškant bendrų sprendimų.
4. Šiandienė pensijų sistema daugeliu atvejų vertinama skeptiškai, yra tobulintina, nes neužtikrina pensinio amžiaus žmonėms pakankamo finansinio stabilumo. Trūkstamas lėšas pensijoms išmokėti galėtų kompensuoti privatūs pensijų fondai, tačiau dėl informacijos trūkumo dalis visuomenės neturi galimybės apsispręsti.
5. Vadovaujantis atlikto tyrimo analizės duomenimis, paaiškėjo, jog respondentai neigiamai vertina pensijų sistemą šalyje, o pensinio amžiaus, neigalius asmenis įvardija kaip pažeidžiamiausias grupes. Pagrindiniai socialinės politikos prioritetai yra kova su skurdu, nedarbu, socialine atskirtimi. Nors socialinio teisingumo nebuvimas akcentuojamas visose gyvenimo srityse, respondentai išvelgia pirmuosius žingsnius link socialinio teisingumo socialinėje politikoje.
6. Baigiamajame darbe iškeltos hipotezės pasitvirtino.

REKOMENDACIJOS

1. Valstybėje veikianti viešojo administravimo sistema didžiaia dalimi priklauso nuo darbuotojų kompetencijos, todėl būtina užtikrinti nuolatinį personalo kvalifikacijos tobulinimą, griežtinti jiems keliamus reikalavimus ne tik didžiuosiuose miestuose, bet ir regionuose.
2. Rengiant įstatymus socialinės politikos atžvilgiu, svarbiausia užtikrinti, kad teorija atitiktų praktiką. Todėl būtina sudaryti darbo grupes, kuriose būtų ne tik teoretikų, bet ir praktinę patirtį skirtingose socialinės politikos srityse turinčių specialistų, kurie užtikrintų, kad teoriškai reglamentuotos nuostatos būtų efektyviai įgyvendinamos praktiškai.
3. Kad būsimieji pensininkai ir pensinio amžiaus asmenys būtų laiku, tinkamai ir išsamiai informuoti apie pensijų sistemos reformas, įstatymų pakeitimus, privačius pensijų fondus, būtina tobulinti informacinę sistemą. Pavyzdžiui, aktualių informacinių straipsnių spausdinimas spaudoje, nuolat atnaujinama informacija internetinėje erdvėje gali būti labai aktuali pasirenkant pensijos kaupimo būdą ir užtikrinant finansinį stabilumą ateityje.
4. Siekiant užtikrinti, kad socialinė parama būtų skirta tik tiems asmenims, kuriems labiausiai reikia, aktualu nuo 2014 m. socialinių išmokų skyrimą perdavus savivaldybėms kaip savarankišką funkciją, įtraukti kuo daugiau seniūnijų, bendruomenių centrų, nevyriausybinių organizacijų, socialinių darbuotojų, kad būtų atlikta išsami analizė kaip teisingai paskirstyti išmokas.

LITERATŪRA

1. **Andrašiūnienė M.** Socialinio darbo terminų žodynėlis//Pedagogika, 2007, p. 161. – ISBN 9955519703
2. **Baršauskienė V., Leliūgienė I.** Sociokultūrinis darbas bendruomenėje: monografija. – Kaunas, 2001, p. 375. - ISBN 9955090480
3. **Bernotas D., Guogis A.** Globalizacija, socialinė apsauga ir Baltijos šalys: monografija. – Vilnius, 2006, p. 259. - ISBN 9955190396
4. **Bieliauskaitė J.** Socialinio teisingumo principų sistema šiuolaikinėje Vakarų teisės tradicijoje//Socialinių mokslų studijos, 2009, 2 (2), p. 119-135. - ISSN 2029-2236
5. **Bitinas A.** Socialinė apsauga ES: pensijų sistemų modernizavimas: monografija. – Vilnius: „Mes“, 2011, p. 279. – ISBN 9786099520216
6. **Bitinas A.** Lietuvos pensijų sistemos modelis ir pensijų garantijų perspektyvos//Jurisprudencija: mokslo darbai. – Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2008, Nr. 8 (110), p. 18-26. – ISSN 1392-6195
7. **Bitinas A.** Pensijų sistemų reformavimo Europos Sąjungos valstybėse praktiniai aspektai//Viešojo politika ir administravimas, 2006, Nr. 17, p. 60-69. - ISSN 1648-2603
8. **Bitinas B.** Kokybinių tyrimų metodologija. – Klaipėda, 2008.
9. **Bugakovas M.** Socialinis teisingumas ir demokratija//Gairės, 2004, Nr. 8.
10. **Burchardt T., et al.** Social justice and public policy: seeking fairness, 2008, p. 284. – ISBN 9781861349330
11. **Chlivickas E.** Valstybės tarnautojų lavinimo efektyvumo strateginiai komponentai. Viešojo administravimo efektyvinimas. – Kaunas: Technologija, 2001
12. **Cousins M.** European welfare states, 2005, p. 257. - ISBN 1412901731
13. **Dėl Viešojo administravimo plėtros iki 2010 metų strategijos patvirtinimo**// Valstybės žinios, 2004, Nr. 69-2399).
14. **Domarkas V.** Naujieji viešojo administravimo raidos akcentai//Viešojo politika ir administravimas, 2004, Nr. 7, p. 7-15. – ISSN 1648-2603
15. **Dromantienė L., Usavičiūtė V.** Lietuvos raudonojo kryžiaus draugijos vaidmuo prisidedant prie skurdo ir socialinės atskirties mažinimo//Socialinis darbas, 2013, 12 (1), p. 33-48. – ISSN 1648-47
16. **Dromantienė L., Česnuitytė V.** Europos Sąjungos socialinė politika: vadovėlis. Vilnius: Mykolo Romerio leidybos centras, 2011, p. 367. – ISBN 9789955192787
17. **Dromantienė L., Kanopienė V.** Demografinis senėjimas ir ES socialinė politika pagyvenusiems//Socialinis darbas, 2004, Nr. 3 (2), p. 12-22. – ISSN 16-48-47-89

18. **Dromantienė, L.** Europos socialinio modelio problema integracijos procese//Socialinis darbas, 2004, Nr. 3 (1), p. 17- 26.
19. **Europos kovos su skurdu tinklo žurnalas**, 2010
20. **European commission. Active ageing and solidarity between generations, A statistical portrait of the European Union 2012.**– Luxembourg, 2011
21. **Guogis A., Gruževskis B.** Socialdemokratijos problema visuomenėje: socialinio teisingumo ir naujojo viešojo administravimo aspektai//Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos, 2011, Nr. 2 (21), p. 6-15. –ISSN 1648-9098
22. **Guogis A., Gruževskis B.** Ar reikia kitokio Lietuvos visuomenės socialinės raidos modelio?//Socialinių mokslų studijos, 2010, Nr. 3(7), p. 19-35. – ISSN 2029-2244
23. **Guogis A., Gudelis D.** Viešojo administravimo ir verslo vadybos integracijos perspektyvos: viešojo ir privataus sektorių sąveikos modelis//Viešoji politika ir administravimas, 2009, Nr. 28, p. 23-28. –ISSN 1648- 2603
24. **Guogis A.** Socialinės politikos modeliavimas Europos integracijos procese// Viešoji politika ir administravimas, 2006, nr. 17, p. 29-40. – ISSN 1648-2603
25. **Guogis A.** Socialinė apsauga ir naujosios viešosios vadybos alternatyva//Socialinis darbas: mokslo darbai, 2005, Nr. 4 (2) , p. 13-18, – ISSN 16-48-47-89
26. **Guogis, A.** Socialinių paslaugų ekonominiai svertai Lietuvos savivaldybėse// Socialinis darbas, 2005, 4 (1), p. 66-73. – ISSN 1648- 4789
27. **Guogis A., Liudvinovičienė A.** Lietuvos ir Švedijos socialinės politikos lyginamoji analizė//Viešoji politika ir administravimas, 2004, Nr. 8. - ISSN 1648- 2603
28. **Juralevičienė J., Galvanauskaitė E.** Teoriniai ir praktiniai viešojo administravimo politizacijos aspektai//Viešoji politika ir administravimas, 2007, Nr. 19, p. 98-108. - ISSN 1648-2603
29. **Kardelis K.** Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai. – Šiauliai, 2002, p. 398. - ISBN 9955-655-35-6
30. **Mauricas Ž.** Kas mums mokės senatvės pensijas?//Valstybė, 2013, Nr. 2 (70)
31. **Klimavičienė A.** Tvaraus pensijos portfelio sudarymas dinaminio stochastiniu imitaciniu modeliavimu//Socialinių mokslų studijos, 2010, 3 (7), p. 59-79. - ISSN 2029-2236
32. **Komisijos komunikatas. 2013 m. metinė augimo apžvalga.** – Briuselis, 2013.
33. **Kovaliov R. ir kt.** Lietuvos socialinio modelio įtaka ĮSA plėtrai Lietuvoje // Ekonomika ir vadyba, 2010 (16), p. 551-557. – ISSN 1822-6515
34. **Lietuvos Respublikos Konstitucija**/Valstybės žinios, 1992, Nr. 33-1014
35. **Lazutka R.** Lietuvos socialinio draudimo pensijų dalinio privatizavimo tikslai ir rezultatai/Ekonomika, 2008, Nr. 82, p. 104-126. – ISSN 1392-1258

36. **Lazutka R.** Pensijų sistemų raida Lietuvoje//Filosofija. Sociologija, 2007, T. 18, p. 64-80.
37. **LR socialinės apsaugos ir darbo ministerijos 2012 m. veiklos ataskaita.** – Vilnius, 2013, Nr. D1 – 3
38. **Leonavičius J.** Sociologijos žodynas. – Vilnius: Akademija, 1993, p. 283. – ISBN 9986080029
39. **LEADER programos patirtis: vietos partnerystės organizavimas.** – Kaunas: Lietuvos žemės ūkio universitetas
40. **LR Darbo kodeksas**//Valstybės žinios, 2002, Nr. 64-2569
41. **LR viešojo administravimo įstatymas**//Valstybės žinios, 2006, Nr. 77-2975
42. **Maculevičius J.** Socialinės apsaugos teisės principų samprata ir jų reikšmė reguliuojant socialinės apsaugos santykius//Jurisprudencija: mokslo darbai. – Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2004, T. 56 (48), p. 5-10. - ISSN 1392-6195
43. **Melnikienė R.** Tradicinis visuomenės požiūris į moters vaidmenį šeimoje ir socialinė atskirtis//Tiltai, 2005, p. 65-70.
44. **Mickienė R.** Teorinės socialinės partnerystės profesiniame rengime koncepcijos//Profesinis rengimas: tyrimai ir realijos, 2007, Nr. 13, p. 188-199
45. **Mikulionienė S.** Socialinė atskirtis: sąvokos samprata ir vartoseną Lietuvoje // Socialinis darbas. 2005. Nr. 4(2), p. 20- 33. – ISSN 1648-4789
46. **Monkevičienė O.** Socialinis mobilumas: aukšto ir žemo socialinio statuso šeimose augančių vaikų laimėjimai//Pedagogų rengimo paradigma, 2005, p. 69-75.
47. **Nakrošis V.** Viešojo valdymo reformos Lietuvoje: kodėl ir kuo reikia pakeisti viešąją vadybą?//Politologija, 2011, Nr. 1 (61), p. 65-95. - ISSN 1392-1681
48. **Nekrošius I., Kunca V.** Lietuvos socialinio draudimo sistema ir jos plėtojimo kryptys//Teisės problemos, 1994, Nr. 3, p. 16-22.
49. **Nevyriausybinių organizacijų sektoriaus plėtros 2011–2013 metų programa**//Valstybės žinios, 2011, Nr. 17 -814
50. **O’Leary, R., Van Slyke, D. M.** Introduction to the Symposium on the Future of Public Administration in 2020. Public Administration Review, Supplement to Vol. 70, 2010
51. **Papirtis L. V., Bitinas A.** Socialinio teisingumo įgyvendinimo problematika finansuojant socialinės saugos sistemą//Socialinių mokslų studijos, 2010, 3 (7)
52. **Pieters D.** Įvadas į pagrindinius socialinės apsaugos principus. – Vilnius: Eugrimas, 1998, p.146. - ISBN 9986752345
53. **Raipa A.** Šiuolaikinio viešojo valdymo pokyčių kryptys ir tendencijos/Viešoji politika ir administravimas, 2009, Nr. 30, p. 22-32. – ISSN 1648- 2603
54. **Raipa A.** Viešoji politika ir viešasis administravimas: raida, struktūra ir sąveika//Viešoji politika ir administravimas, 2002, Nr. 1, p. 11-21. – ISSN 1648- 2603

55. **Rakucevičius R.** Politologijos žodynas – žinynas. – Vilnius, 2003, p. 196. – ISBN 9955583010
56. **Rudzkienė V., Černikovaitė M. E.** Socialinio teisingumo suvokimas: piliečių ir vartotojų vertybiniai skirtumai//Socialinių mokslų studijos, 2013, 5 (3), p. 751 – 767.
57. **Smalskys V., Skietrys E.** Viešojo valdymo modernizavimo aspektai ir įgyvendinimo problemos//Viešojo politika ir administravimas, 2008, Nr. 24, p. 60-66. – ISSN 1648- 2603
58. **Smalskys V.** „Gerovės valstybės“ ir socialinės viešosios politikos krypties teoriniai aspektai//Viešojo politika ir administravimas, 2005, Nr. 11, p. 86-94. - ISSN 1648- 2603
59. **Socialinis pranešimas 2012 – 2013 m.** – Vilnius: Socialinės apsaugos ir darbo ministerija, 2013
60. **Socialinio dialogo Lietuvoje stiprinimo 2007 – 2011 m. programa**, 2007
61. **Spruogis A.** Šiuolaikinės demokratinės valstybės socialinė paskirtis//Jurisprudencija, 2002, 25 (17), p. 129-138.
62. **Tartilas J.** Nedarbo problema//Jurisprudencija: mokslo darbai. – Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2005, T. 74 (66), p. 30-38. –ISSN 1392-6195
63. **Tidikis R.** Socialinių mokslų tyrimų metodologija. – Vilnius, 2003, p. 625. - ISBN 9955563265
64. **Vaidelytė E.** Socialinė politika ir filantropija Lietuvoje: teorinės interpretacijos ir empirinės išvalgos//Viešojo politika ir administravimas, 2007, Nr. 21, p. 96-101. – ISSN 1648-2603
65. **Vaišvila A.** Teisingumas: jo formos ir socialinė reikšmė//Jurisprudencija: mokslo darbai. – Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2002, Nr. 4 (16), p. 1-8.
66. **Vasiliauskaitė N.** Racionalumo ir teisingumo trintis Johno Rawlso „Teisingumo teorijoje“//Politologija, 2005, Nr. 4 (40), p. 53-77. – ISSN 1392-1681
67. **Viešasis administravimas Lietuvoje. 2011 m. apžvalga.** – Vilnius: Vidaus reikalų ministerija, 2011
68. **Viešojo administravimo plėtros iki 2010 m. strategija**//Valstybės žinios, 2009, Nr. 62-2493
69. **Vaigauskaitė I.** Pensijų sistemos Lietuvoje ir kitose ES valstybėse, 2008.
<http://smdkonferencija.blogspot.com/2008/04/pensij-sistemos-lietuvoje-ir-kitose-es.html> [žiūrėta 2013 - 10 – 15]
70. **Lisabonos strategija (2000 03 23-24).** <http://www.lsa.lt/ryusiai/tnaujienos/lisabona.htm>
[2005 05 09](http://www.lsa.lt/ryusiai/tnaujienos/lisabona.htm) [žiūrėta 2013 – 09 – 10]

Pranskūnienė D. Socialinis teisingumas valstybės socialinėje politikoje/Viešojo administravimo magistro baigiamasis darbas. Vadovas prof. dr. A. Guogis. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, Viešojo administravimo fakultetas, 2013. – 70 p.

ANOTACIJA

Magistro baigiamajame darbe išanalizuota ir įvertinta socialinio teisingumo samprata ir vieta socialinėje politikoje bei viešojo administravimo kontekste, iškeltos socialinio teisingumo trūkumo, socialinio dialogo efektyvumo problemos, pateiktas galimybių tyrimas joms spręsti. Pirmojoje darbo dalyje pateikiamas socialinio teisingumo sampratos teorinis modelis, viešojo administravimo ypatumai, socialinių partnerių bendradarbiavimo galimybės. Antroje dalyje nagrinėjami socialinės politikos aspektai, lyginami Lietuvos ir užsienio šalių socialiniai modeliai, apžvelgiamos pensijų sistemos aktualijos, pateikiami jos trūkumai ir privalumai socialinio teisingumo atžvilgiu. Trečiojoje darbo dalyje atliekamas kiekybinis tyrimas, vadovaujantis respondentų anketinės apklausos bei struktūrizuoto interviu ekspertams duomenimis, pateikiama socialinio teisingumo tobulinimo galimybių studija.

Pagrindiniai žodžiai: socialinis teisingumas, socialinė politika, viešasis administravimas, pensijų sistema, socialinis draudimas, socialinis modelis.

Pranskūnienė D. Social justice in government social policy/ Public administration master's thesis. Head prof. dr. A. Guogis. – Vilnius: Mykolas Romeris University, faculty of Public administration, 2013. – 70 p.

ANOTATION

Master's thesis analyzed and evaluated the concept of social justice and place of social policy and public administration in the context of bringing social justice, social dialogue efficiency concerns, the feasibility study to address them. In the first part of the social justice concept of a theoretical model, characteristics of public administration, social partners co-operation. The second part deals with aspects of social policy, compare Lithuanian and foreign models, in an overview of the pension system as well, given its advantages and disadvantages of social justice. In the third part of a quantitative study, according to the respondents of the questionnaire survey and structured interviews experts in the data, the development of social justice in the feasibility study.

Key words: social justice, social policy, public administration, the pension system, social security, social model.

Pranskūnienė D. Socialinis teisingumas valstybės socialinėje politikoje/Viešojo administravimo magistro baigiamasis darbas. Vadovas prof. dr. A. Guogis. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, Viešojo administravimo fakultetas, 2013. – 70 p.

SANTRAUKA

Viešojo administravimo magistro baigiamojo darbo tema aktuali dėl to, kad socialinis teisingumas išlieka svarbus visose gyvenimo srityse, o ypač ekonominių sunkumų, politinių peripetijų veikiamoje socialinėje politikoje.

Tyrimo problema: kaip tobulinti valstybės vykdomą socialinę politiką socialinio teisingumo aspektu?

Baigiamojo darbo objektas – socialinio teisingumo raiška valstybės socialinėje politikoje.

Tyrimo tikslas – įvertinti valstybės vykdomą socialinę politiką socialinio teisingumo aspektu.

Tyrimo uždaviniai: aptarti socialinio teisingumo sampratą bei bruožus; atskleisti socialinių modelių ypatumus vertinant užsienio šalių politiką, įvertinti socialinio teisingumo ir viešojo administravimo efektyvumą; išnagrinėti Lietuvos pensijų sistemą; atlikus empirinį tyrimą, pasiūlyti socialinio teisingumo tobulinimo galimybes viešojo administravimo ir socialinės politikos kontekste.

Hipotezės. Socialinio teisingumo trūkumas trukdo efektyvesnei socialinei politikai; socialinės apsaugos sistemos efektyvumas priklauso nuo socialinio teisingumo bei darbo santykių novatoriškumo užtikrinimo.

Tyrimo metodika. Mokslinės literatūros, teisinių dokumentų analizė; analizės ir sintezės metodai; sisteminis metodas; sociologinis ir lyginamasis metodai; anketinės apklausos metodas; pusiau struktūrizuoto interviu ekspertams metodas.

Tyrimo rezultatai leido padaryti šias išvadas: nesėkmingai vykdoma valstybės politika skurdo, emigracijos, socialinės atskirties mažinimo atžvilgiu negali užtikrinti socialinio teisingumo; Lietuvoje socialinės politikos modelio ypatumus apsprendžia nuolatinė socialinės apsaugos ir mokesčių politikos, vyriausybių kaita, kuri neleidžia išskirti kryptingo, pastovaus modelio; viešasis administravimas traktuojamas kaip valstybės politikos pamatas.

Darbo struktūra. Darbą sudaro įvadas, trys dalys, literatūros sąrašas, išvados. Darbo apimtis be priedų – 70 p.

Pranskūnienė D. Social justice in government social policy/ Public administration master's thesis. Head prof. dr. A. Guogis. – Vilnius: Mykolas Romeris University, faculty of Public administration, 2013. – 70 p.

SUMMARY

Public administration master's thesis on the subject is relevant to the social justice remains important in all areas of life, especially economic difficulties, political elements affected by social policy.

Research problem.: how to improve state social policy of social justice perspective?

Final thesis – social justice, public expression of social policy.

The aim – to assess the state of the social policy of social justice.

Objectives of the study: to discuss the concept of social justice as well as features; reveal social patterns characteristics evaluation of foreign policy, to assess the social justice and public administration efficiency, to analyze Lithuanian pension system, empirical research, to offer social justice opportunities for improvement in public administration and social policy.

Hypotheses. Social Justice shortage hampers effective social policy of the social security system's effectiveness depends on social justice and labor relations to ensure innovation.

Methods. Scientific literature, legal documents; analysis and synthesis techniques, a systematic approach, sociological and comparative methods, questionnaire survey method and semi-structured interviews of experts approach.

The results led to the following conclusions: success of the State policy of poverty, immigration, social exclusion might not ensure social justice; Lithuania social policy model based on constant characteristics of the social security and tax policy, governments change, which does not allow to distinguish purposeful, constant model; public administration is treated as a public policy foundation.

Structure. The work consists of three parts, references and conclusions. Scope of work without additives – 70 p.

PRIEDAI

Klausimai ekspertams

1. Kokie, Jūsų manymu, yra šalies socialinės politikos prioritetai ir problemos?
2. Ar pakankamai dėmesio skiriama socialinei atskirčiai, skurdui mažinti?
3. Kurioje socialinės politikos srityje galima išskirti socialinio teisingumo teigiamas apraiškas?
4. Kaip apibūdintumėte šalyje egzistuojančią pensijų sistemą?
5. Kuri visuomenės grupė Lietuvoje yra labiausiai pažeidžiama?
6. Kodėl svarbus socialinio teisingumo ir viešojo administravimo santykis socialinėje politikoje?
7. Ar galima teigti, kad socialinis teisingumas Lietuvoje – tik gudrus politikų populizmo elementas, neįgyvendinamas ar sunkiai įgyvendinamas praktiškai?

Interviu protokolas Nr. 1

Ekspertas – rajono savivaldybės administracijos Socialinės paramos skyriaus vedėja

Interviu vieta – vedėjos darbo kabinetas

Interviu laikas – 2013 m. rugsėjis.

Klausimai – atsakymai

8. **Kokie, Jūsų manymu, yra šalies socialinės politikos prioritetai ir problemos?** Kova su skurdu ir nedarbu, sumažinti asmenų socialinę atskirtį, o mūsų srityje yra pirmenybė politikoje – piniginės paramos ir socialinių paslaugų teikimas asmenims, kurie negali patys savimi pasirūpinti. Problemas įvardinčiau: socialinėje politikoje yra per daug išplėtotą piniginę paramą, neskatinanti dirbti ir užsidirbti pragyvenimui, neieškant tam kitokių galimybių.
9. **Ar pakankamai dėmesio skiriama socialinei atskirčiai, skurdui mažinti?** Skurdui ir socialinei atskirčiai mažinti yra skiriamas didelis dėmesys, tačiau per mažai dėmesio skiriama konkrečiam atvejui, todėl yra teisės aktuose spragu, kada tuo manipuluojama arba pasinaudojama.
10. **Kurioje socialinės politikos srityje galima išskirti socialinio teisingumo teigiamas apraiškas?** Teigiamos socialinio teisingumo apraiškos yra socialinių paslaugų teikime, kada kiekvienas asmuo turi galimybę, jei jam reikalingos socialinės paslaugos, tačiau jos turi būti mokamos arba dalinai apmokamos arba nemokamos.
11. **Kaip apibūdintumėte šalyje egzistuojančią pensijų sistemą?** Pensijų sistema, mano nuomone, yra šiuo metu pakankamai teisinga tuo atžvilgiu, kad asmuo gali pasirinkti jam patinkančią sistemą, būtent privačius pensijų fondus ar derinant su „Sodra“. Tačiau nėra stabilumo, ir nėra aišku kaip privatūs pensijų fondai elgsis ateityje.
12. **Kuri visuomenės grupė Lietuvoje yra labiausiai pažeidžiama?** Labiausiai pažeidžiami mūsų šalyje yra bedarbiai, ilgalaikiai bedarbiai, asmenys, turintys negalią.
13. **Kodėl svarbus socialinio teisingumo ir viešojo administravimo santykis socialinėje politikoje?** Socialinio teisingumo ir viešojo administravimo santykis labai svarbus mūsų srityje – socialinėje politikoje dėl to, kad jei nesieksime ir nederinime, ta sistema visai bus nestabili ir žmonės ją nepasitikės.
14. **Ar galima teigti, kad socialinis teisingumas Lietuvoje – tik gudrus politikų populizmo elementas, neįgyvendinamas ar sunkiai įgyvendinamas praktiškai?** Iš tikrųjų, taip, nes klientai manipuliuoja tuo socialiniu teisingumu, ir kadangi, kaip minėjau, yra įstatymuose spragu, manau, kad tuo žaidžia ir politikai.

PRIEDAS 3

Interviu protokolas Nr. 2

Interviu ekspertas – rajono savivaldybės administracijos Socialinės paramos skyriaus vedėjo pavaduotoja.

Interviu vieta – vedėjos pavaduotojos darbo kabinetas.

Interviu laikas – 2013 m. rugsėjis

Klausimai – atsakymai

1. **Kokie, Jūsų manymu, yra šalies socialinės politikos prioritetai ir problemos?** Prioritetai tai būtų nedarbo mažinimas, pažeidžiamiausių sluoksnių aprūpinimas bent minimaliom pajamom. Problemos: nedarbas, senstanti visuomenė ir išvažiuojantys jauni žmonės.
2. **Ar pakankamai dėmesio skiriama socialinei atskirčiai, skurdui mažinti?** Manau, kad tikrai nepakankamas dėmesys. Manau, kad labai sunku atskirti išties skurdžiai gyvenančius, nuo tų, kurie apsimeta, kad skurdžiai gyvena. Dažniausiai tie, kurie skurdžiai gyvena, mažiausiai ir sulaukia pagalbos.
3. **Kurioje socialinės politikos srityje galima išskirti socialinio teisingumo teigiamas apraiškas?** Neturiu atsakymo.
4. **Kaip apibūdintumėte šalyje egzistuojančią pensijų sistemą?** Šiandien pensijų sistema yra netobula, neužtikrina pensijas gaunančių žmonių normalaus gyvenimo. Net ir tos minimalios pensijos yra tokios mažos, kad žmogui išgyventi neįmanoma.
5. **Kuri visuomenės grupė Lietuvoje yra labiausiai pažeidžiama?** Manau, kad pensininkai, neįgalūs asmenys ir šeimos auginančios mažus vaikus.
6. **Kodėl svarbus socialinio teisingumo ir viešojo administravimo santykis socialinėje politikoje?** Ne tik socialinėje politikoje – šis santykis turi būti visur svarbus. Viešasis administravimas turi būti visais požiūriais teisingas, nesvarbu ar tai socialinė politika, ar dar kažkuri sritis. Daug kas priklauso nuo žmonių vykdančių tą viešąjį administravimą.
7. **Ar galima teigti, kad socialinis teisingumas Lietuvoje – tik gudrus politikų populizmo elementas, neįgyvendinamas ar sunkiai įgyvendinamas praktiškai?** Sunkiai įgyvendinamas praktiškai, kiek tai yra gudrus elementas, sunku pasakyti, bet įgyvendinamas tikrai sunkiai.

Interviu protokolas Nr. 3

Interviu ekspertas – rajono savivaldybės administracijos Socialinės paramos skyriaus soc. išmokų specialistas

Interviu vieta – soc. išmokų specialisto darbo kabinetas.

Interviu laikas – 2013 m. rugsėjis.

Klausimai – atsakymai

1. **Kokie, Jūsų manymu, yra šalies socialinės politikos prioritetai ir problemos?** Prioritetai tai galvoju, kad yra šeima, o problemos tai toks, kad nėra iš viso socialinės politikos tęstinumo. Ta prasme, kiekviena naujai atėjusi valdžia kažką daro savo, o ne kažkokią vieną liniją plėtoja, bet nėra tęstinumo.
2. **Ar pakankamai dėmesio skiriama socialinei atskirčiai, skurdui mažinti?** Kad pakankamai, tai ne, bet šiaip tai vystomos programos. Nevyriausybinių organizacijų daugiau šitoj srity gal dirba. Žodžiu, nepakankamai.
3. **Kurioje socialinės politikos srityje galima išskirti socialinio teisingumo teigiamas apraiškas?** Šiaip paslaugų socialinių paslaugų daugėja, vyksta nevyriausybinių organizacijų, žmonių judėjimai, kiek girdžiu miestuose, savanorystė.
4. **Kaip apibūdintumėte šalyje egzistuojančią pensijų sistemą?** Kokia yra, tokia yra. Gal ji nėra labai gera, net, kaip čia pasakyt, aišku šiuo matu esanti gal, sakyčiau, yra gera kalbant apie tą sistemą, kur yra visi kaupimai, pakopos. Kai žmonės kaupia privačiai arba iš „Sodros“ pervedamos lėšos, kyla daug neaiškumų, pavyzdžiui, kaip būtų bendrovei bankrutavus. Tokie dalykai yra.
5. **Kuri visuomenės grupė Lietuvoje yra labiausiai pažeidžiama?** Nemanau, kad yra kažkokia grupė, į kurią visai niekas nekreipia dėmesio.
6. **Kodėl svarbus socialinio teisingumo ir viešojo administravimo santykis socialinėje politikoje?** Kad būtų darna, kad nebūtų kažkuri gyventojų grupė iškeliamą aukščiau, o kitiems mažiau dėmesio skiriama.
7. **Ar galima teigti, kad socialinis teisingumas Lietuvoje – tik gudrus politikų populizmo elementas, neįgyvendinamas ar sunkiai įgyvendinamas praktiškai?** Kad gudrus, tai pritariu, nes iš tikrųjų pasiimama viena grupė, pavyzdžiui, šeimos, kurios yra naudinga visuomenė, jose esantys vaikai – valstybės ateitis, būsimi mokesčių mokėtojai ir t.t. Bet iš tikrųjų politikai žaidžia su tais, kurie jiems naudingi. Nėra vientisumo, rūpinimosi tautos vienybe.

PRIEDAS 5

Interviu protokolas Nr. 4

Interviu ekspertas – rajono savivaldybės administracijos Socialinės paramos skyriaus socialinis darbuotojas.

Interviu vieta – socialinio darbuotojo darbo kabinetas.

Interviu laikas – 2013 m. rugsėjis

Klausimai – atsakymai

1. Kokie, Jūsų manymu, yra šalies socialinės politikos prioritetai ir problemos? Įstatymas yra parašytas vienaip, o jį pritaikyti yra sudėtinga. Sakyčiau įstatymus kuria tie, kurie praktikoje mažiausiai su tuo susiduria. Ir kai praktiškai taikai, atrodo visai kitaip. Socialinė parama skiriama ne tiems, kuriems ji tikrai reikalinga, nes atskirti, kam labiau reikia, o kam mažiau irgi sunku, nors įstatymuose tai nurodyta, bet sudėtinga praktikoje. Gauna tą socialinę pašalpą, kurie ją sakykime tiesiai, prageria, o tokių kriterijų atsirinkti nėra. Pašalpą gavę ateina po savaitės ar dviejų ir sako, kad aš neturiu ką valgyt.

2. Ar pakankamai dėmesio skiriama socialinei atskirčiai, skurdui mažinti? Manychiau, pakankamai to dėmesio, ypač paskutiniu metu kalbama apie bandymą tobulinti įstatymus, tik tas dėmesys būna netiksliai nutaikytas.

3. Kurioje socialinės politikos srityje galima išskirti socialinio teisingumo teigiamas apraiškas? Yra teoriškai teigiamų apraiškų, pavyzdžiui, globos namų vaikams skiriamos akcijos, rūpinamasi vaikais. Juk rūpintis kiekvienu žmogum – jau teigiama apraiška. Akivaizdus socialinis teisingumas daugiau vaikų atžvilgiu, nors ir senų žmogumi rūpinamasi, bet per mažai, pensijos mažos. Daugiau dėmesio reikėtų neigaliesiems skirti, ypač darbingo mažiaus, kurie galėtų padirbėti.

4. Kaip apibūdintumėte šalyje egzistuojančią pensijų sistemą? Neigiamai vertimu, mažos tos pensijos, todėl pragyventi pagal šios dienos kainas tikrai sudėtinga. Privatūs kaupimo fondai pinigams sukaupti yra, o išmokėti – nėra. Sukaupti sukaupia, tik nežinia kur tie pinigėliai, o mokumo fondo jų niekur nėra. Išmokėt nėra tokios organizacijos, tik surinkti pinigams yra. Aš apie tuos privačius fondus neigiamą nuomonę turiu. O pats geriausias fondas – atsidaryti sąskaitą ir dėti „nuo atlyginimo“ kad ir po 100 Lt, tai bus tikrai tavo. Pensijos bent trečdaliu turėtų didėti. Pati jaučiuosi nuskriausta – atlyginimą sumažino, ir nežinia, kada atstatys, o pensininkams tai iš viso...

5. Kuri visuomenės grupė Lietuvoje yra labiausiai pažeidžiama? Gal vėl prie pensininkų grįžtu. Neįgalieji ir pensininkai, sakyčiau.

6. Kodėl svarbus socialinio teisingumo ir viešojo administravimo santykis socialinėje politikoje? Tą teisingumą ir vykdo viešojo administravimo valdininkai. Mes valdžią patys išrenkam, bet jie nevykdo funkcijų, bet žiūri savo kišenių.

7. Ar galima teigti, kad socialinis teisingumas Lietuvoje – tik gudrus politikų populizmo elementas, neįgyvendinamas ar sunkiai įgyvendinamas praktiškai? Pritariu šiam teiginiui. Politikai žada, bet nevykdo. Prideda ir padidina tik prieš rinkimus, o paskui mažina.

PRIEDAS 6

Interviu protokolas Nr. 5

Interviu ekspertas – rajono SODROS pensijų skyriaus vedėjas

Interviu vieta – vedėjo darbo kabinetas.

Interviu laikas – 2013 m. rugsėjis

Klausimai – atsakymai

- 1. Kokie, Jūsų manymu, yra šalies socialinės politikos prioritetai ir problemos?** Nors ir minimaliai, bet gyventojai yra socialiai apsaugoti. Problema – itin žemas pragyvenimo lygis.
- 2. Ar pakankamai dėmesio skiriama socialinei atskirčiai, skurdui mažinti?** Nepakankamai.
- 3. Kurioje socialinės politikos srityje galima išskirti socialinio teisingumo teigiamas apraiškas?** Išmokų, mokamų iš Valstybinio socialinio draudimo fondo, srityse.
- 4. Kaip apibūdintumėte šalyje egzistuojančią pensijų sistemą?** Šiuo metu pakankamai tobula
- 5. Kuri visuomenės grupė Lietuvoje yra labiausiai pažeidžiama?** Pacientai, t. y., ligoniai.
- 6. Kodėl svarbus socialinio teisingumo ir viešojo administravimo santykis socialinėje politikoje?** Todėl, kad tai pagrindas sėkmingam šalies ekonomikos vystymuisi, tiesiogiai įtakoja ir politinius sprendimus šalyje.
- 7. Ar galima teigti, kad socialinis teisingumas Lietuvoje – tik gudrus politikų populizmo elementas, neįgyvendinamas ar sunkiai įgyvendinamas praktiškai?** Vertinant socialinį teisingumą šimtabalėje sistemoje, Lietuvoje vertinčiau 70 proc.

PRIEDAS 7

Interviu protokolas Nr. 6

Interviu ekspertas – rajono Socialinės centro direktorius.

Interviu vieta – darbo kabinetas.

Interviu laikas – 2013 m. rugsėjis

Klausimai – atsakymai

1. **Kokie, Jūsų manymu, yra šalies socialinės politikos prioritetai ir problemos?** Prioritetai šioje srityje yra susiję su žmonėmis. Tai nedarbo problemos sprendimas, dar, aišku, skurdo mažinimas, nes Lietuvoje jis yra. Problemos – iškeltus prioritetus įgyvendinti.
2. **Ar pakankamai dėmesio skiriama socialinei atskirčiai, skurdui mažinti?** Dėmesys gal ir skiriamas, bet ne taip jis turi būti skirtas, nes Lietuvoj yra daugiausiai skurde gyvenančių žmonių, o valstybė jiems suteikia minimumą pragyventi pinigine išraiška. Tačiau tai nemotyvuoja žmonių, kad mažėtų skurdas ir socialinė atskirtis.
3. **Kurioje socialinės politikos srityje galima išskirti socialinio teisingumo teigiamas apraiškas?** Tai matosi mokant socialines pašalpas, nes pastaruoju metu nuspręsta, už gautas pašalpas atidirbti, o ne už dyką gauti valstybės paramą. Seniai reikėjo tą dalyką padaryti, bet tai įgyvendinama gal tik antrus metus.
4. **Kaip apibūdintumėte šalyje egzistuojančią pensijų sistemą?** Man pačiai iki pensijos dar toli ir aš nežinau, ar ją užsidirbsiu. Sistema yra netobula. Žmogus nežino – dirba dirba, išeis į pensiją ir kas tą pensiją mokės? Pensijos pasirinkimas man iš viso dar neaiškus dalykas, painiojantis žmones. Jei jaunos žmonės painioja, tai senus – tuo labiau. Pensijų sistema nestabili.
5. **Kuri visuomenės grupė Lietuvoje yra labiausiai pažeidžiama?** Mūsų šalyje yra ir neįgalieji, ir senyvo amžiaus, ir neįgalūs vaikai, ir socialinės rizikos šeimos, bet gal pažeidžiamiausia ta grupė, neįgalieji, tie, kurie skurde gyvena, benamiai, nes jie savo laiku yra viską praradę, yra niekas, nieko neturim, ir darbingo amžiaus žmonės, gaunantys minimumą, bedarbiai. Nėra santykio, pusiausvyros. Žmogus neturi socialinių garantijų, o nedirbdamas gauna visas kompensacijas, socialines garantijas, o uždirbantis vidutinį darbo užmokestį nieko negauna.
6. **Kodėl svarbus socialinio teisingumo ir viešojo administravimo santykis socialinėje politikoje?** Visa politika su administravimu susijusi. Tai yra labai svarbu.

7. **Ar galima teigti, kad socialinis teisingumas Lietuvoje – tik gudrus politikų populizmo elementas, neįgyvendinamas ar sunkiai įgyvendinamas praktiškai?** Sunkiai įgyvendinamas praktiškai. Kuriant socialinę politiką, viskas nuleidžiama įstatymiškai, bet praktiškai... Aš dirbu praktiškai, o su tuo, kas išleista, nėra jokio santykio. Kas yra politikoje „ant popieriaus: ir praktika – visiškai nesusiejami dalykai, sunkiai įgyvendinami. Turi būti sava politika susikurta, o ne kažkokios šalies pavyzdys paimtas. Mes esam Lietuva ir turim savo kurti politiką.

PRIEDAS 8

Interviu protokolas Nr. 7

Interviu ekspertas – teritorinės darbo biržos vedėjas.

Interviu vieta – atsakė raštu.

Interviu laikas – 2013 m. rugsėjo 25 d.

Klausimai – atsakymai

1.Kokie, Jūsų manymu, yra šalies socialinės politikos prioritetai ir problemos? Trūkstant darbo vietų, ypač mažuose miestuose, kaimuose, kyla daug socialinių problemų: didėja nedarbas, išvykstant į užsienį mažėja darbingo amžiaus žmonių (jaunimo), didėja socialinei paramai reikalingų lėšų poreikis. Todėl šalies socialinės politikos prioritetu laikyčiau valstybės pagalbą darbo vietų kūrimui, investicijų skatinimui.

2. Ar pakankamai dėmesio skiriama socialinei atskirčiai, skurdui mažinti? Manau, kad bent jau darbo rinkos politikoje skiriama pakankamai dėmesio skurdui, socialinei atskirčiai mažinti.

3. Kurioje socialinės politikos srityje galima išskirti socialinio teisingumo teigiamas apraiškas? Užimtumo politikoje, socialinėje pagalboje.

4. Kaip apibūdintumėte šalyje egzistuojančią pensijų sistemą? Manau, kad gyventojams nepakankamai išaiškinama, kokią pensijų sistemą pasirinkti būsimiems pensininkams, o pensijų sistemos veikimas tiesiogiai susijęs su valstybės ekonomine politika.

5.Kuri visuomenės grupė Lietuvoje yra labiausiai pažeidžiama? Labiausiai pažeidžiami, mano nuomone, 50 ir daugiau metų turintys piliečiai, ypač gyvenantys kaime.

6.Kodėl svarbus socialinio teisingumo ir viešojo administravimo santykis socialinėje politikoje? Todėl, kad socialinis teisingumas yra tiesiogiai susijęs su valdžios vykdoma socialine politika.

7. Ar galima teigti, kad socialinis teisingumas Lietuvoje – tik gudrus politikų populizmo elementas, neįgyvendinamas ar sunkiai įgyvendinamas praktiškai? Negalėčiau teigti.

PRIEDAS 9

Anketa respondentams

Šiuo tyrimu siekiama išsiaiškinti socialinio teisingumo vaidmenį formuojant ir vykdant socialinę politiką. Į kiekvieną anoniminę anketą pateiktą klausimą atsakykite labiausiai Jūsų nuomonę atitinkantį to klausimo variantą. Pasirinktą atsakymą pažymėti. Gauti tyrimo duomenys bus naudojami tik moksliniam darbui ir rekomendacijoms rengti. Tikiuosi, kad Jūsų nuoširdūs atsakymai padės gauti teisingus ir objektyvius tyrimo rezultatus, kurie bus panaudoti rengiant baigiamąjį darbą ir darant apibendrinimus. Iš anksto dėkoju už Jūsų atsakymus.

Dalia Pranskūnienė

1. Socialinio teisingumo labiausiai trūksta:

- ☐ Viešojoje valstybės politikoje;
- ☐ Socialinėje valstybės politikoje;
- ☐ Kasdieniame žmogaus gyvenime;
- ☐ Neturiu nuomonės;
- ☐ Kita.

2. Kurioje srityje labiausiai pasireiškia socialinio teisingumo trūkumas:

- ☐ Nevienodo dydžio atlyginimai, pensijos, kitos socialinės išmokos;
- ☐ Vyresnio amžiaus žmonių ignoravimas, nepagarba;
- ☐ Korupcija ir biurokratinis aparatas valstybės ir savivaldybės sektoriuose;
- ☐ Socialinė nelygybė, skurdas, skatinantis emigraciją;
- ☐ Socialinis teisingumas akivaizdus valstybės vykdomoje politikoje;

- ☐ Kita.

3. Kas yra skurdo mažinimo strategija?

- ☐ Tai valstybės institucijų sutartis bendradarbiauti ir remti nevyriausybinių sektorių teikiant socialines paslaugas;
- ☐ Tai idėjos ir siūlymai, kaip mažinti skurdą Lietuvoje;
- ☐ Tai valstybės įsipareigojimas užtikrinti pagrindinius žmonių poreikius, mažinti nelygybę;
- ☐ Tai valstybės vadovų įsipareigojimas siekti panaikinti veiksnius, kurie sukelia ir palaiko nelygybę;
- ☐ Neturiu nuomonės.

4. Kas, Jūsų manymu, labiausiai įtakoja skurdo lygio augimą?

- ☐ Valdžia;
- ☐ Pats žmogus;
- ☐ Nenoras dirbti;
- ☐ Mažos pajamos;
- ☐ Kita.

5. Kuri visuomenės grupė, Jūsų manymu, Lietuvoje yra labiausiai pažeidžiama?

- ☐ Socialinės rizikos asmenys;
- ☐ Pensinio amžiaus žmonės;
- ☐ Vieniši žmonės;
- ☐ Mažus atlygius gaunantys samdomi darbuotojai;
- ☐ Daugiavaikės šeimos;
- ☐ Kita.

6. Įveikiant socialinę atskirtį daugiausiai vertėtų taikyti:

- ☐ Visas įmanomas įdarbinimo ir perkvalifikavimo galimybes;

- ☐ Nedarbantiems ir į socialinę riziką pakliuvusiems garantuoti pakankamą valstybinės socialinės apsaugos lygį;
- ☐ Atskirtuosius įtraukti į kultūrinę, bendruomeninę veiklą;
- ☐ Kita.

3. Jūsų nuomone, nuo ko priklauso žmogaus socialinis saugumas?

- ☐ Valstybės;
- ☐ Privačių institucijų;
- ☐ Paties žmogaus požiūrio;
- ☐ Kita.

4. Kaip manote, kas pasirūpins Jūsų finansine gerove senatvėje?

- ☐ Pats/pati pasirūpinsiu,
- ☐ Artimieji;
- ☐ Rasiu kitokių pragyvenimo šaltinių;
- ☐ Valstybė, mokėdama priklausančią pensiją;
- ☐ Kita.

9. Jei socialinis draudimas būtų neprivalomas, kaip pasirūpintumėte savo finansine gerove senatvėje?

- ☐ Savanoriškai dalyvaučiau socialiniame draudime;
- ☐ Rasčiau kitų pragyvenimo šaltinių;
- ☐ Tikiuosi finansinės paramos iš artimųjų;
- ☐ Neįsivaizduoju, iš kokių pajamų reikėtų gyventi;
- ☐ Savanoriškai pensijas kaupčiau gyvybės draudimo ir pensijų fonduose;
- ☐ Pinigus ateičiai kaupčiau banko sąskaitoje;
- ☐ Kita.

10. Jūsų nuomone, ko turėtų imtis valstybė, kad sukurtų stabilią pensijų sistemą?

- ☐ Reikia didinti socialinio draudimo įmokas;
- ☐ Sukurti palankias galimybes eiti į pensiją anksčiau laiko;
- ☐ Valstybės biudžeto lėšomis reikėtų padengti „Sodros“ biudžeto išlaidas;
- ☐ Didinti pensijas;
- ☐ Nereikia nieko keisti;
- ☐ Neturiu nuomonės.

11. Kaip vertinate pensinio amžiaus ilginimą ir pensinio amžiaus suvienodinimą vyrams ir moterims?

- ☐ Neigiamai, sutikčiau mokėti didesnius mokesčius, bet į pensiją išeiti anksčiau;
- ☐ Teigiamai, dauguma pensinio amžiaus sulaukę žmonės nori ir gali dirbti;
- ☐ Neturiu nuomonės.

12. Ar žinote kas yra viešasis administravimas, kaip jį suvokiate?

- ☐ Viešosios politikos dalis;
- ☐ Valstybės valdymo institucijos, įgyvendinančios valstybės numatytas programas ir pan.;
- ☐ Viešojo sektoriaus veikla;
- ☐ Neturiu nuomonės;
- ☐ Kita.

13. Kokiu klausimu kreipėtės į valstybės ar savivaldybės įstaigas per pastaruosius 12 mėn.?

- ☐ Dėl pažymos gavimo;
- ☐ Dėl administracinio akto priėmimo;
- ☐ Dėl statybas leidžiančių dokumentų išdavimo;
- ☐ Dėl pažeistų teisių gynimo;
- ☐ Su pasiūlymu gerinti įstaigos darbą;
- ☐ Kita.

14. Kaip vertinate viešojo administravimo subjektų darbą?

- ☐ Viską atliko greitai ir efektyviai;
- ☐ Viską atliko gerai, tačiau užtruko;
- ☐ Darbus atliko patenkinamai;
- ☐ Atlikta atmestina, teko kreiptis pakartotinai;
- ☐ Nieko nepadarė, nukreipė į kitą instituciją;
- ☐ Nežinau.

15. Jūsų nuomone, kaip būtų galima pagerinti viešojo administravimo subjektų darbą?

- ☐ Rengiant mokymus, seminarus darbuotojams;
- ☐ Didinant atlyginimą;
- ☐ Griežtinant darbuotojams keliamus reikalavimus;
- ☐ Skiriant daugiau atostogų;
- ☐ Gerinti nereikia.

16. Aktyvesnio piliečių dalyvavimo viešajame administravime galimybės:

- ☐ Labiau viešinama valstybinių institucijų veikla;
- ☐ Organizuojami seminarai, mokymai;
- ☐ Parengiamos metodinės priemonės įtraukiant gyventojus į sprendimų priėmimo procesą;
- ☐ Suteikti daugiau galių bendruomenėms;
- ☐ Kita.

17. Kuriuos iš žemiau išvardytų teiginių apie asmenų aptarnavimo „vieno langelio“ principu būklę toje įstaigoje, kurioje lankotės dažniausiai, Jūs laikytumėte teisingais?

	Nesutinku	Iš dalies nesutinku	Iš dalies sutinku	Sutinku
Aptarnauja greitai, mandagiai, dalykiškai				
Aptarnaujantis darbuotojas suteikia kvalifikuotą				

	Nesutinku	Iš dalies nesutinku	Iš dalies sutinku	Sutinku
informaciją				
Tinkamai įrengtos asmenų aptarnavimo patalpos				
Aptarnaujantis darbuotojas nemoka bendrauti				
Dėl kompetencijos stokos priimančias darbuotojas atvykusį asmenį siunčia į įstaigos skyrių				
Asmenis priimančias darbuotojas priima tik raštu pateiktus prašymus, pareiškimus, tačiau nesprenžia kreipimosi žodžiu				
Įstaigos darbuotojai sąžiningai atlieka savo pareigas				

18. Kokios pagrindinės priežastys, dėl kurių norėtumėte išvykti dirbti į užsienį?

	Sutinku	Abejoju	Nesutinku
Lietuvoje sunku surasti gerai apmokamą, mėgstamą darbą			
Lietuvoje sunku įsigyti būstą			
Lietuvoje sunku įsteigti verslą			
Esu nusivylęs gyvenimu Lietuvoje			
Užsienyje didesnės įsidarbinimo galimybės, didesnis darbo užmokestis			
Užsienyje yra draugų, giminaičių ar šeimos narių			

19. Kokios priežastys galėtų sumažinti emigraciją?

- ☐ Išimtinai pinigai – jei po būtinųjų išlaidų liekanti uždarbio dalis Lietuvoje pasidarytų didesnė, nei užsienyje;
- ☐ Stiprūs politiniai pokyčiai Lietuvoje;
- ☐ Kardinaliai sumažinta korupcija, biurokratija, mokesčiai;
- ☐ Efektyvi įdarbinimo ir socialinė sistema;
- ☐ Patobulinta švietimo sistema;
- ☐ Šeimos, draugų kvietimas atvykti atgal;
- ☐ Nėra jokių priemonių bent kiek susilpninti emigraciją ar grąžinti emigrantus atgal.

20. Socialinio dialogo tarp institucijų reikšmė, vykdamas valstybės politiką:

- ☐ Efektyvūs darbo rezultatai;
- ☐ Bendravimas ir bendradarbiavimas dėl visuomenės gerovės;
- ☐ Kol kas Lietuvoje jis sunkiai įsivaizduojamas;

- ☐ Socialinis dialogas nėra reglamentuotas įstatymais;
- ☐ Neturiu nuomonės.

21. Jūsų lytis

- ☐ Vyras;
- ☐ Moteris.

22. Jūsų amžius:

- ☐ 18 - 25 m.;
- ☐ 26 - 40 m.;
- ☐ 41 - 49 m.;
- ☐ 50 ir daugiau metų.

23. Jūsų išsilavinimas:

- ☐ Vidurinis;
- ☐ Aukštesnysis;
- ☐ Profesinis;
- ☐ Aukštasis universitetinis;
- ☐ Nebaigtas aukštasis.

24. Jūsų socialinis statusas?

- ☐ Studijuoju;
- ☐ Dirbu;
- ☐ Šiuo metu nestudijuoju ir esu bedarbis;
- ☐ Pensininkas;
- ☐ Kita.

